

Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden työurat ja toimintaedellytykset Suomessa: Haastattelututkimus

Moninaisuusraportti 2026

Cuporen verkkojulkaisuja 91

Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore

© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2026

Kansikuva

Andrej Lišakov, Unsplash+

ISBN 978-952-7626-02-3

ISSN 1796-9263

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -käyttöluvalla pois lukien julkaisussa olevat kuvat.

Sisällys

TIIVISTELMÄ.....	6
SAMMANDRAG.....	7
OVERVIEW	8
ESIPUHE.....	9
JOHDANTO	10
Tutkimuksen tausta ja tavoite	10
Raportissa käytetyt käsitteet ja näkökulma	11
Ulkomaalaistaustaisuus.....	14
TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	16
Tutkimusetiikka ja aineistonhallinta	16
Aineistot ja menetelmät	16
Aineiston analyysi.....	21
Haastateltavat	22
MAAHANMUUTON SYYT JA KIINNITTÄMINEN SUOMEEN	27
Suomeen tulon syyt.....	27
Kiinnittyminen Suomeen.....	28
Suomi kotina.....	30
Suhde lähtömaahan.....	31
TAIDEKENTÄLLE PÄÄSY SUOMESSA.....	33
Verkostoituminen ja verkostojen merkitys	33
Opinnot väylänä.....	35
Luottamus ja sisäänpääsy	36
Taiteenalarajat.....	37
OLESKELULUVAT JA MUUT VIRANOMAISJÄRJESTELMÄT	39
Kansalaisuuden merkitys.....	39
Taiteellinen työ viranomaisjärjestelmissä.....	40

Selviytymisstrategiat ja tuen tarve	43
TYÖ, TOIMEENTULO JA AMMATILLINEN ASEMA	45
Työtilanne ja työskentelyn kirjo	45
Kansainvälinen toiminta ja verkostot.....	46
Apuhahat ja niiden merkitys.....	47
Toimeentulo ja tulonmuodostus.....	48
Tunnustuksen saaminen	50
Asema taidekentällä ja ulkomaalaistausta.....	51
INSTITUUTIT, YHTEISÖT JA EDUNVALVONTA	53
Suhde taideinstituutioihin.....	53
Taiteilijavetoiset yhteisöt ja rinnakkaiset infrastruktuurit.....	56
Suhde taiteilijajärjestöihin	59
KIELEN MERKITYS TAITEILIJAN TOIMINTAEDELLYTYKSILLE SUOMESSA	63
Kieli osallisuuden ja tiedonsaannin edellytyksenä	63
Kieli työmarkkinoilla ja eri taiteenaloilla	65
Monikielisyys voimavarana ja haasteena.....	69
Kieli, kuuluminen ja rakenteellinen eriarvoisuus	71
ULKOMAALAISTAUSTA JA VÄHEMMISTÖASEMA	73
Ulkomaalaistaustaisuus ei ole yhtenäinen kokemus.....	73
Ulkomaalaistausta taiteellisen työn resurssina ja aiheena.....	74
Taiteilija vai vähemmistön edustaja?.....	75
Ketkä näkyvät, ketkä kertovat.....	78
ULKOPUOLISTAMISEN, SYRJINNÄN JA RASISMIN KOKEMUKSET	81
Näkyvä ja kuuluva erilaisuus	81
Toiseuttaminen, suomalaisuus ja kuuluminen.....	82
Rasismin kokemukset ja tulkinnat.....	85
Eriarvoisuuden risteävät muodot.....	89
TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT	91
Turvattomuus ja epävarmuus	91
Oman tulevaisuuden rakentaminen	92

Taidekentän kehitys.....	93
Sitoutuminen ja toimijuus.....	94
JOHTOPÄÄTÖKSET.....	95
Kuuluminen rakentuu vähitellen mutta sitä myös horjutetaan.....	95
Luottamus, verkostot ja hiljainen tieto määrittävät mahdollisuuksia	96
Ylirajainen toimijuus kohtaa kansallisesti rakentuneen järjestelmän.....	96
Taiteilijat eivät vain sopeudu vaan myös uudistavat taidekenttää	97
Taiteilijavetoiset verkostot rakentavat uusia yhteyksiä	97
Erilaiset kokemukset valaisevat suomalaista taidejärjestelmää	98
LÄHTEET	99

Tiivistelmä

Tutkimus tarkastelee ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden työuria ja toimintaedellytyksiä Suomessa. Tutkimusaineisto koostuu 20 puolistrukturoidusta haastattelusta, jotka toteutettiin marraskuun 2025 ja maaliskuun 2026 välisenä aikana. Haastateltavat edustavat erilaisia taustoja ja taiteenaloja. Osa on muuttanut Suomeen lapsena, osa jo uransa aloittaneena taiteilijana.

Haastateltavien sijoittumisessa suomalaiselle taidekentälle ja kokemuksessa sinne kuulumisesta on huomattavaa vaihtelua. Muualla hankittu koulutus ja ammatilliset ansiot eivät aina siirry uuteen toimintaympäristöön. Epämuodolliset verkostot, hiljainen tieto ja kirjoittamattomien sääntöjen tuntemus vaikuttavat mahdollisuuksiin toimia alalla. Kuuluminen suomalaiselle taidekentälle rakentuu vähitellen työn, verkostojen, luottamuksen ja tunnustuksen kautta, mutta saavutettuakin asemaa voidaan eri tilanteissa kyseenalaistaa.

Kielen merkitys työmahdollisuuksille, verkostoihin pääsulle ja rahoituksen saavutettavuudelle vaihtelee taiteenalan ja työtehtävien mukaan. Suomen osaaminen helpottaa pääsyä verkostoihin ja instituutioihin, vaikka monille monikielisyys on ollenainen osa taiteellista työtä ja kansainvälistä toimintaa. Haastateltavat kokivat myös, ettei heidän kansainvälistä osaamistaan ja verkostojaan aina tunnisteta Suomessa.

Ulkomaalaistaustaisuus ei ollut haastatelluille yksiselitteisesti etu tai haitta. Oma tausta, monikielisyys ja kansainväliset kokemukset olivat monelle taiteellisen työn voimavara, mutta taiteilijoihin kohdistui myös odotuksia edustaa tiettyä kulttuuria, vähemmistöä tai moninaisuutta. Erityisesti ei-valkoisiksi rodullistetut kuvasivat tilanteita, joissa tausta vaikutti heidän työmahdollisuuksiinsa tai taiteellisen toimintansa tulkintaan. Taidekentällä eriarvoisuus ilmeni hienovaraisemmin, esimerkiksi valkoisuuden normina, jota ei välttämättä tunnistettu, kun taas suoranaista rasismia kohdattiin useammin muualla yhteiskunnassa.

Haastateltavien toimeentulo vaihteli vakaasta hyvin epävarmaan. Monet toimeentuloon liittyvät ongelmat olivat taiteilijoille yleisiä, mutta haastateltujen asemaan vaikuttivat myös kielitaito, kansalaisuus, maassaoloaika, vähemmistöasemat ja muut toisiinsa kietoutuvat tekijät. Haastatteluissa nousi esiin niin onnistuneita urapolkuja ja vahvaa kiinnittymistä suomalaiseen taidekenttään kuin kokemuksia ulosulkemisesta ja eriarvoisuudesta. Useat haastateltavat osallistuivat suomalaisen taidekentän ja sen toimintatapojen uudistamiseen esimerkiksi rakentamalla verkostoja ja kehittämällä toimintamuotoja.

Sammandrag

Studien granskar arbetskarriärer och verksamhetsförutsättningar för konstnärer med utländsk bakgrund i Finland. Materialet består av 20 semistrukturerade intervjuer som genomfördes mellan november 2025 och mars 2026. De intervjuade har olika bakgrunder och representerar olika konstområden. En del har flyttat till Finland som barn, andra efter att ha inlett sin konstnärliga karriär.

De intervjuades etablering på det finländska konstfältet och upplevelse av tillhörighet varierar betydligt. Utbildning och professionella meriter från andra länder överförs inte alltid till den nya verksamhetsmiljön. Informella nätverk, tyst kunskap och kännedom om oskrivna regler påverkar möjligheterna att verka inom området. Tillhörigheten till konstfältet byggs gradvis upp genom arbete, nätverk, förtroende och erkännande, men även en uppnådd position kan ifrågasättas.

Språkets betydelse för arbetsmöjligheter, tillgång till nätverk och finansiering varierar mellan konstområden och arbetsuppgifter. Kunskaper i finska underlättar tillträdet till nätverk och institutioner, även om flerspråkighet för många är en väsentlig del av det konstnärliga arbetet och den internationella verksamheten. De intervjuade upplevde också att deras internationella kompetens och nätverk inte alltid erkänns i Finland.

Utländsk bakgrund var inte entydigt en fördel eller nackdel. Den egna bakgrunden, flerspråkigheten och internationella erfarenheter var för många en resurs i det konstnärliga arbetet, men det fanns också förväntningar på att representera en viss kultur, minoritet eller mångfald. Särskilt personer som rasifieras som icke-vita beskrev situationer där bakgrunden påverkade deras arbetsmöjligheter eller hur deras konstnärliga verksamhet tolkades. På konstfältet tog sig ojämlikhet mer subtila uttryck, exempelvis genom vithet som norm, som inte alltid identifierades, medan direkt rasism oftare förekom på andra håll i samhället.

De intervjuades försörjning varierade från stabil till mycket osäker. Många försörjningsproblem var gemensamma för konstnärer i allmänhet, men de intervjuades position påverkades också av språkkunskaper, medborgarskap, tid i Finland, minoritetspositioner och andra sammanflätade faktorer. Intervjuerna visade såväl framgångsrika karriärvägar och stark förankring i det finländska konstfältet som erfarenheter av exkludering och ojämlikhet. Flera intervjuade bidrog också till att förnya konstfältet och dess verksamhetssätt genom att bygga nätverk och utveckla verksamhetsformer.

Overview

The study examines the careers and working conditions of artists with a foreign background in Finland. The data consist of 20 semi-structured interviews conducted between November 2025 and March 2026. The interviewees represent different backgrounds and fields of art. Some moved to Finland as children, others after beginning their artistic careers.

There is considerable variation in how the interviewees have established themselves in the Finnish art field and in their sense of belonging. Education and professional achievements acquired elsewhere do not always transfer to Finland. Informal networks, tacit knowledge and unwritten rules affect opportunities in the field. Belonging to the Finnish art field develops gradually through work, networks, trust and recognition, but even an established position can be called into question.

The importance of language for work, networks and funding varies by field of art and type of work. Finnish facilitates access to networks and institutions, although multilingualism is integral to many interviewees' artistic and international activities. The interviewees also felt that their international expertise and networks were not always recognised in Finland.

Having a foreign background was neither clearly an advantage nor a disadvantage. Background, multilingualism and international experience were artistic resources, but interviewees also faced expectations to represent a particular culture, minority or diversity. Those racialised as non-white described situations where their background affected work opportunities or interpretations of their art. In the art field, inequality was often subtle, for example through whiteness as an unrecognised norm, whereas direct racism was more common elsewhere in society.

The interviewees' livelihoods ranged from stable to highly insecure. Many livelihood-related problems were common to artists in general, but their positions were also shaped by language skills, citizenship, time spent in Finland, minority positions and other intersecting factors. The interviews revealed successful career paths and strong attachment to the Finnish art field alongside experiences of exclusion and inequality. Several interviewees also contributed to reshaping the art field and its practices by building networks and developing new forms of activity.

Esipuhe

Cupore julkaisi vuonna 2023 opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta ensimmäisen moninaisuusraportin, jossa tarkasteltiin ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden asemaa Suomessa olemassa olevien tilasto- ja tutkimusaineistojen pohjalta. Raportti osoitti tietopohjan puutteita ja antoi viitteitä syntyperään liittyvästä eriarvoisuudesta taidealalla. Käsillä oleva raportti jatkaa ministeriön toimeksiannosta tätä työtä ja syventää aiempaa tarkastelua haastatteluiden kautta.

Taide- ja kulttuurialan moninaisuuteen, yhdenvertaisuuteen ja kansainvälisyyteen liittyvät kysymykset ovat viime vuosina olleet esillä useissa kulttuuripoliittisissa ja laajemmin yhteiskuntapoliittisissa linjauksissa. Raportti täydentää aihetta koskevaa tietopohjaa tuomalla esiin ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden omia kokemuksia työstä ja toimimisesta Suomessa.

Tutkimuksen ohessa päivitetään myös vuoden 2023 moninaisuusraportissa julkaistut ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita koskevat tilastotiedot. Päivitykset julkaistaan Cuporen verkkosivuilla.

Kiitämme tutkimusryhmään kuuluneita Anna Kanervaa ja Minna Ruusuvirtaa panoksesta haastatteluaineiston analyysiin ja yhteisiin keskusteluihin. Raportin käsikirjoitusta kommentoivat maahan muuttaneita taiteilijoita Taiteen edistämiskeskuksessa 2010-luvulla tutkinut Paula Karhunen sekä Maija Lummepuro ja Johanna Vuolasto opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Kiitämme heitä arvokkaista huomioista.

Ennen kaikkea haluamme kiittää tutkimukseen osallistuneita taiteilijoita, jotka antoivat meille aikaansa ja jakoivat kokemuksiaan työstä ja elämästä Suomessa, myös vaikeista ja henkilökohtaisista asioista. Olemme pyrkineet sekä analyysissa että raportissa antamaan mahdollisimman paljon tilaa haastateltavien omalle äänelle ja tavalle jäsentää kokemuksiaan. He ovat kiinnittäneet huomiomme suomalaisen taidekentän normeihin ja käytäntöihin, joita emme niiden tuttuuden vuoksi ole välttämättä osanneet ottaa tarkastelun kohteiksi.

Kiitämme myös muita tutkimuksen aikana tapaamiamme taide- ja kulttuurialan toimijoita ja asiantuntijoita, jotka ovat jakaneet kanssamme tietojaan ja näkemyksiään sekä auttaneet tutkimuksen toteuttamisessa.

Helsingissä syyskuussa 2026

Sari Karttunen ja Emmi Lahtinen

Johdanto

Tutkimuksen tausta ja tavoite

Yhdenvertaisuuteen, etniseen syrjintään ja rasismiin liittyvät kysymykset ovat olleet viime vuosina näkyvästi esillä taide- ja kulttuurialalla. Keskustelu on koskenut muun muassa sitä, ketkä pääsevät mukaan taidealan verkostoihin, rahoitukseen ja työmahdollisuuksiin ja millaisia asemia ja rooleja vähemmistöihin kuulville taiteilijoille tarjoutuu suomalaisella taidekentällä. Kansalliseen, etniseen tai rodulliseen taustaan liittyvä syrjintä on noussut esiin myös taidealan järjestöjen tekemissä kyselyissä (Näyttelijäliitto, 2022; Tutkimustoimisto Vastakaiku, 2025).

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen vuonna 2023 julkaisemassa raportissa tarkasteltiin ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden asemaa Suomessa olemassa olevien tilasto- ja tutkimusaineistojen pohjalta (Karttunen ym., 2023). Raportti osoitti tietopohjan puutteita ja antoi viitteitä syntyperään liittyvästä eriarvoisuudesta taidealalla. Samalla kävi selväksi, että aiempi tutkimus ja tilastot tarjoavat vain rajallisen näkymän siihen, millaiseksi ulkomaalaistaustaiset ja rodullistetut taiteilijat kokevat asemansa suomalaisella taidekentällä.

Tilastot voivat kuvata työvoimaosuuksia tai toimeentulon tasoa, mutta ne eivät tavoita arjen tilanteita, työelämän käytäntöjä, kuulumisen tai kuulumattomuuden tunteita tai sitä, miten eriarvoisuutta ja ulkopuolisuutta tuotetaan taidekentän erilaisissa tilanteissa ja rakenteissa. Kuuluminen tarkoittaa tässä kokemusta kiinnittymisestä ja hyväksytyksi tulemisesta osaksi yhteisöä tai taidekentää; se on siten osallistumista tai muodollista jäsenyyttä laajempi käsite (ks. Yuval-Davis, 2006).

Tutkimus täydentää ja tarkentaa vuoden 2023 raportin antamaa kuvaa taiteilijahaastattelujen avulla. Tarkastelun kohteena ovat ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden työurat, toimintaedellytykset ja kokemukset suomalaisella taidekentällä. Osana tutkimusta kiinnitetään huomiota siihen, miten kansalliseen, etniseen tai rodulliseen taustaan liittyvät tekijät sekä syrjintä, rasismi ja rodullistaminen tulevat osaksi näitä kokemuksia.

Tutkimuksessa tarkastellaan yksilöllisiä kokemuksia sekä niiden kautta näkyväksi tulevia suomalaisen taidekentän rakenteita ja käytäntöjä. Huomiota kiinnitetään esimerkiksi rekrytointeihin, verkostoihin, arviointi- ja rahoituskäytäntöihin, työyhteisöihin, representaatioon liittyviin kysymyksiin sekä vähemmistöihin kohdistuviin odotuksiin ja edustustehtäviin.

Tutkimuksen teemat kytkeytyvät monin tavoin Cuporen tutkimustoimintaan. Cuporessa tehdään kahta toistuvaa tutkimusta taiteilijoiden asemasta, Taiteen ja kulttuurin barometria ja Taiteilijana Suomessa -tutkimusta, joiden aineistot tarjoavat tietoa myös ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista (ks. Karttunen ym., 2023). Barometria on toteutettu yhteistyössä Taide- ja kulttuuriviraston (aik. Taike) kanssa vuodesta 2015 lähtien. Vuonna 2020 aloitetun rekisteripohjaisen Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen toinen kierros toteutetaan vuonna 2026.

E erityisen läheisesti tutkimuksen näkökulmat kytkeytyvät vuosina 2017–2020 toteutettuun Avaus-hankkeeseen, johon Cupore osallistui Kulttuuria kaikille -palvelun ja Globe Art Point ry:n rinnalla. Hankkeen tavoitteena oli edistää toimintamalleja, jotka tukisivat ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten mahdollisuuksia työskennellä suomalaisella taide- ja kulttuurikentällä. Cupore teki hankkeessa tutkimuksen ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asemasta Suomessa (Lahtinen, 2021; Lahtinen ym., 2020).

Tutkimus on tehty opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta. Se on osa Cuporen moninaisuusraportointia, jota toteutetaan ministeriön taiteen ja kulttuurin alan moninaisuutta koskevan toimenpideohjelman pohjalta (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2023).

Raportissa käytetyt käsitteet ja näkökulma

Tutkimuksessa nojataan intersektionaaliseen näkökulmaan, jota on hyödynnetty esimerkiksi Isossa-Britanniassa tehdyssä laajassa taide- ja kulttuurialan yhdenvertaisuustutkimuksessa (Brook ym., 2020). Intersektionaalisuus voidaan ymmärtää analyttisenä linssinä, jonka avulla tutkitaan, kuinka eriarvoistavat rakenteet ja vallan järjestelmät risteävät ja muokkaavat toisiaan (Crenshaw, 1989; Hill Collins & Bilge, 2016; Rossi, 2021). Käsitteen kehitti oikeustieteilijä Kimberlé Crenshaw (1989) kuvaamaan sitä, miten eri syrjintäperusteet voivat risteytyä tavalla, jota ei voida tavoittaa tarkastelemalla niitä toisistaan erillään.

Intersektionaalisessa tarkastelussa kansallinen tai etninen tausta ei vaikuta irrallaan iästä, sukupuolesta, yhteiskuntaluokasta, kielestä, seksuaalisesta suuntautumisesta tai vammaisuudesta, vaan niiden yhteisvaikutus muokkaa taiteilijoiden mahdollisuuksia, asemaa ja kokemuksia taidekentällä. Vaikutus voi olla niin eriarvoistava kuin etuoikeuttavakin.

Tässä tutkimuksessa intersektionaalisuus toimii aineiston jäsentämisen välineenä. Sen avulla voidaan tarkastella, miten erilaiset yksilöön, hänen elämän-

tilanteeseensa ja toimintaympäristöönsä liittyvät tekijät kietoutuvat toisiinsa sekä millaisia merkityksiä ne saavat taiteilijoiden työurilla ja ammatillisessa toiminnassa. Samalla nousee esiin, etteivät ulkomaalaistaustaiset taiteilijat muodosta yhtenäistä ryhmää, vaan heidän kokemuksensa ja asemansa vaihtelevat huomattavasti.

Erityistä huomiota kiinnitetään siihen, missä tilanteissa ja millä tavoin kansalliseen, etniseen tai rodulliseen taustaan liittyvät tekijät ilmenevät taiteilijoiden kokemuksissa ja toimintaympäristöissä. Kiinnostuksen kohteena ovat sekä yksilölliset kokemukset että taidekentän käytännöt ja rakenteet, jotka voivat edistää tai vaikeuttaa yhdenvertaisia toimintaedellytyksiä.

Tutkimuksessa taidekentällä tarkoitetaan taiteilijoiden ammatillista toimintaympäristöä, johon kuuluvat muun muassa taideinstituutiot, rahoittajat, järjestöt, koulutusorganisaatiot, työ- ja esitysmahdollisuuksia tarjoavat toimijat sekä ammatilliset yhteisöt ja verkostot. Asemalla viitataan tutkimuksessa laajasti taiteilijan ammatilliseen ja taloudelliseen asemaan sekä hänen mahdollisuuksiinsa toimia, tulla tunnustetuksi ja kuulua suomalaiselle taidekentälle.

Sanastoa

Syrjintä

Syrjintää on se, että ihmistä kohdellaan huonommin kuin toisia tai hän joutuu muita huonompaan asemaan jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella ilman hyväksyttävää syytä. Syrjintä on kielletty perustuslaissa, tasa-arvolaisissa, yhdenvertaisuuslaissa ja monissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Tasa-arvolaki kieltää syrjinnän sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun, vanhemmuuden, raskauden ja perheenhuoltovelvollisuuden perusteella. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Valtioneuvosto, 2026.)

Moniperustainen syrjintä

Syrjintä, jossa henkilöä kohdellaan yhtäaikaaisesti kahden tai useamman tekijän perusteella huonommin kuin toista henkilöä. Moniperusteista syrjintää on esimerkiksi se, että maahanmuuttajanaista syrjitään työnhakutilanteessa sekä alkuperänsä että sukupuolensa perusteella. Moniperusteisen syrjinnän tunnistaminen edellyttää intersektionaalista tarkastelutapaa. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2025.)

Intersektionaalisuus

Intersektionaalisuudella tarkoitetaan tarkastelutapaa, jossa monien tekijöiden, kuten sukupuolen, yhteiskuntaluokan, iän, etnisen taustan, toimintakyvyn ja seksuaalisen suuntautumisen, katsotaan vaikuttavan samanaikaisesti yksilön asemaan ja vallan jakautumiseen

yhteiskunnassa. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää, että eri tekijöiden vaikutusta tarkastellaan myös suhteessa toisiinsa. Intersektionaalisuus voidaan suomentaa risteävinä eroina tai risteävänä eriarvoisuutena. (Valtioneuvosto 2026.)

Rasismi

Rasismi on ajatusmalli, jossa ihmisryhmiä määritellään alempiarvoiseksi esimerkiksi etnisen alkuperän, ihonvärin, kansalaisuuden, kulttuurin, äidinkielen tai uskonnon perusteella. Rasismi voi näyttäytyä eri yhteiskunnan alueilla yksilöiden ja ryhmien välisenä tahallisenä tai tahattomana käytöksenä tai yhteiskunnan rakenteissa olevina syrjivinä käytäntöinä. Rasismi on järjestelmä, jossa politiikka, institutionaaliset käytännöt, kulttuuri ja muut normit ylläpitävät yhteiskunnallisia valta-asetelmia, joissa tiettyjä ihmisryhmiä pidetään toisia ihmisryhmiä alempiarvoisempina. (Oikeusministeriö, n.d.)

Rakenteellinen rasismi

Rakenteellinen rasismi on yhteiskunnallisissa normeissa ja käytännöissä sekä yhteiskunnan rakenteissa kuten instituutioissa, organisaatioissa, sopimuksissa, lainsäädännössä ja palveluissa olevaa piilevää tai avointa rasismia. Rakenteellinen rasismi on usein tiedostamatonta, ja se voi ilmetä näennäisen neutraaleina käytäntöinä, jotka tosiasiaassa sulkevat valtaväestöstä toisenlaisiksi nähdyt henkilöt ulkopuolelle. Työelämässä rakenteellinen syrjintä voi näyttyä esimerkiksi palkkauksessa tai muissa työsuhteeseen liittyvissä eduissa, kuten lisäkoulutusmahdollisuuksissa. Koulutuksessa rakenteellinen syrjintä voi olla sitä, kun maahanmuuttajataustaisiksi oletettuja nuoria ohjataan tietyille suorittaville aloille riippumatta heidän omista kiinnostuksen kohteistaan. (Oikeusministeriö, n.d.)

Rodullistaminen

Prosessi, jossa ihmisiin liitetään esimerkiksi ihonvärin tai uskonnon perusteella oletuksia, stereotypioita tai ennakkoluuloja esimerkiksi siitä, millaisia kykyjä tai tapoja heillä on. (Opetushallitus, n.d.)

Rodullistettu

Henkilö tai ihmisryhmä, johon kohdistuu rodullistamista.

Arkipäiväinen rasismi

Arjen vuorovaikutuksessa ilmenevä rasismi, joka vahvistaa kielteisiä stereotypioita tai ennakkoluuloja ihmisistä esimerkiksi heidän oletetun etnisyytensä tai ihonvärinsä perusteella. Se voi ilmetä myös hienovaraisina tekoina tai ilmaisuina. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2022.)

Mikroaggressio

Mikroaggressio on usein tahaton kommentti tai teko, joka vahvistaa ja ylläpitää rasistisia tai muuten syrjiviä stereotypioita. Mikroaggressiot toiseuttavat ja luovat tunnetta ulkopuolisuudesta. Tyypillinen esimerkki mikroaggressiosta on englannin puhuminen henkilölle ulkonäön perusteella. Vaikka tarkoitus saattaa olla vilpiton, puhuja olettaa samalla, että valtaväestöstä erottuva ihminen ei voi puhua suomea äidinkielenään. (Oikeusministeriö, n.d.)

Toiseuttaminen

Prosessi, jossa tiettyjä yksilöitä tai ihmisryhmiä pidetään normista poikkeavina (se, mitä yleisesti pidetään "normaalina") esimerkiksi ihonvärin, terveydentilan, sukupuolen, seksuaalisen

suuntautumisen, uskonnon tai kielen vuoksi. Toiseuttamisessa ”toinen” nähdään yleensä alempiarvoisena ja jaetaan helposti ihmiset ”meihin” ja ”heihin”. (Opetushallitus, n.d.)

Valkonormatiivisuus

Normi, joka kumpuaa käsityksistä valkoisista eurooppalaisista tai muista länsimaalaista muita ylempinä ja arvokkaampina ihmisinä. Valkoisuus toimii usein tiedostamattomana normina. Se suojaa niitä ihmisiä, jotka kuuluvat sen piiriin, ja antaa heille valta-aseman. Valkoisuus ei liity pelkästään ihonväriin, vaan se on laajempi valtaan liittyvä rakenne. (Opetushallitus, n.d.)

Ulkomaalaistaustaisuus

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on, että etnistä, kansallista ja rodullista syntyperää ja taustaa koskevat käsitteet ovat ongelmallisia ja niitä on käytettävä varoen. Käsitteiden käyttöä perustelee tässä tutkimuksessa pyrkimys tehdä näkyväksi taiteen kentällä ja laajemmin yhteiskunnassa esiintyvää syrjintää ja eriarvoisuutta.

Ulkomaalaistaustaisuuden käsite todettiin ongelmalliseksi jo vuoden 2023 moninaisuusraportissa (ks. Karttunen ym., 2023, s. 9–10), jossa sen käyttö oli kuitenkin välttämätöntä, koska tutkimuksen keskeinen aineisto tuli Tilastokeskuksesta. Virallisissa tilastoissa ulkomaalaistaustaisella viitataan henkilöihin, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi ovat syntyneet Suomen ulkopuolella (Tilastokeskus, n.d.). Määritelmä muodostettiin Tilastokeskuksessa 1990-luvulla pohjoismaisten mallien pohjalta maahanmuuton seuranta varten (Nieminen, 2013).

Varauksista huolimatta Tilastokeskuksen syntyperämuuttujan ja siihen kytkeytyvän ulkomaalaistaustaisuuden käsitteen käyttöä päätettiin jatkaa myös haastattelututkimuksen yhteydessä, koska se mahdollistaa vertailun aiempaan tutkimukseen ja tilastoihin. Osaltaan tähän vaikutti se, etteivät tarjolla olevat vaihtoehdotkaan ole ongelmattomia, vaan nekin ovat usein jostain näkökulmasta toiseuttavia.

Käsitteet kuten ulkomaalainen, maahanmuuttaja ja vieraskielinen korostavat eroja ”meidän” ja ”muiden” välillä. Nämä käsitteet ovat tyypillisiä tilastoinnissa, jonka taustalla vaikuttaa metodologinen nationalismi (ks. esim. Grommé & Scheel, 2020; Näre, 2018). Myös käsillä oleva tutkimus joutuu toimimaan näiden kategorioiden varassa, samalla kun niiden ongelmallisuutta tarkastellaan kriittisesti.

Kriittinen keskustelu käsitteistä on tarpeellista, mutta se on samalla lisännyt käsitteellistä vakiintumattomuutta. Esimerkiksi taide- ja kulttuurialan järjestö Globe Art Point käyttää toiminnassaan rinnakkain käsitteitä ”kansainvälinen taiteilija” ja ”maahanmuuttotustainen taiteilija” (Globe Art Point, n.d.-b). Aihepiiristä käytävä keskustelu on myös monikielistä, eivätkä esimerkiksi suomen- ja englanninkieliset käsitteet ole konnotaatioiltaan aivan samoja.

Haastatteluissa yksikään osallistuja ei suoraan kritisoinut tutkimuksen käsitteistöä. Osa kuitenkin antoi ymmärtää, että kyse oli haastattelijan termeistä, joilla he eivät välttämättä itse kuvaisi kokemuksiaan tai identiteettiään. Eräs haastateltava kertoi ihmetelleensä, miksi Suomessa on niin tärkeää tehdä tietäväksi, mistä ihmiset ovat tulleet. Avoimeksi jää kysymys, kuinka moni mahdollinen haastateltava jätti vastaamatta tutkimuskutsuun juuri ulkomaalaistaustaisuuskäsitteen vuoksi: joko ei tunnistanut sen koskevan itseään tai pahastui tai ärsyntyi siitä. Eräs haastateltavista koki, että ”ulkomaalaisuus” nostetaan Suomessa jatkuvasti esiin ja se on kielteisesti latautunut, vaikka monissa muissa maissa ”se on vain yksi asia muiden joukossa”.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimusetiikka ja aineistohallinta

Tutkimus toteutettiin ihmistieteellistä tutkimusta koskevien yleisten eettisten periaatteiden mukaisesti (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019). Tutkimuksen alussa laadittiin aineistohallintasuunnitelma ja tietosuojaseloste. Aineistohallintasuunnitelmassa kuvataan tutkimuksessa käytetty aineisto, sen hankinta sekä aineiston käyttö, säilytys ja käsittely tutkimuksen aikana ja sen päätyttyä. Tietosuojaseloste kuvaa henkilötietojen käsittelyn periaatteet tutkimuksen yhteydessä.

Koska tutkimuksessa käsiteltiin etnistä ja rodullista taustaa sekä muita vähemmistöasemaan liittyviä seikkoja, hankkeelle tehtiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mallin mukainen eettinen ennakkoarviointi. Ennakkoarvioinnissa painotettiin tutkittaville mahdollisesti aiheutuvien haittojen ennakointia. Cuporessa eettisenä toimikuntana toimi tutkimuksen johtoryhmä.

Haastatteluja tehtäessä varauduttiin siihen, että kysymykset voivat nostaa esiin ikäviä muistoja esimerkiksi pakolaistaustaisille tai vihapuhetta tai -tekoja kohdanneille taiteilijoille. Niin ikään tunnistettiin etnisyyteen ja rodullistamiseen liittyvien kategorioiden sensitiivisyys ja keskusteltiin näistä haastateltavien kanssa.

Kaikissa tutkimuksen vaiheissa on kiinnitetty erityistä huomiota tutkittavien tunnistettavuuden ehkäisemiseen. Haastateltavia kuvataan raportissa vain yleisellä tasolla, eikä tietoja esitetä pseudonyymejä käyttäen. Esimerkiksi taiteenalan, kansallisen taustan, sukupuolen, työskentelykielen ja uravaiheen yhdistelmät voisivat tehdä yksittäisistä henkilöistä tunnistettavia. Samaa käytäntöä noudatetaan myös haastattelusitaateissa.

Aineistot ja menetelmät

Haastattelujen tyyppi ja teemat

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi valittiin haastattelu siksi, että tutkimusteemoista haluttiin kuulla taiteilijoiden näkemyksiä ja kokemuksia. Menetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua, jossa haastattelut perustuvat ennalta määriteltuihin teemoihin ja kysymyksiin mutta niiden esittämisen järjestys ja käsittelyn laajuus voivat vaihdella tilanteen mukaan (Hirsjärvi & Hurme, 2008).

Strukturointi edistää vastausten keskinäistä vertailukelpoisuutta samalla, kun menetelmä antaa mahdollisuuden syventää keskustelua haastateltavien yksilöllisten taustojen ja kokemusten mukaan.

Haastattelun alussa täytettiin yhdessä taustatietolomake, jonka kysymykset perustuivat Taiteen ja kulttuurin barometriin, jotta haastateltavia voitaisiin sijoittaa osaksi laajempaa kokonaisuutta. Lomakkeessa kartoitettiin haastateltavien demografisia ja ammatillisia taustatekijöitä, kuten asuinpaikkaa, syntymävuotta, syntymämaata, äidinkieltä, sukupuolta, taiteenaloja, ammattia sekä koulutus- ja urataustaa. Lisäksi kysyttiin identifioitumista erilaisiin vähemmistöryhmiin. Tavoitteena oli paitsi kerätä vertailukelpoisia taustatietoja myös mahdollistaa itseidentifikaatio sellaisissa kysymyksissä, joissa valmiit hallinnolliset luokitukset eivät välttämättä tavoita haastateltavien omaa kokemusta.

Haastatteluteemat koskivat taiteilijoiden ammatillista työ- ja koulutuspolkua sekä nykyistä toimintaa ja tilannetta Suomessa. Ne pohjautuvat taiteilijoiden sosiaalista ja taloudellista asemaa käsittelevässä tutkimuksessa vakiintuneisiin tarkastelutapoihin (ks. esim. Rensujeff, 2014; Throsby & Petetskaya, 2024).

Haastattelut jäsenyivät neljän teeman ympärille, ja teemarunko lähetettiin osallistujille etukäteen. Haastattelujen teemat oli muotoiltu seuraavasti:

- Millainen on ollut polkusi taiteilijana?
- Millaista on tämänhetkinen toimintasi taiteilijana ja millaisessa kontekstissa työskentelet?
- Miten hankit toimeentulosi ja rahoitat taiteen tekemistäsi?
- Millaisia kokemuksia ja näkemyksiä sinulla on tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta taiteilijan työssä ja Suomen taidekentällä?

Haastatteluteemat eivät rajautuneet etniseen, kansalliseen tai rodulliseen taustaan liittyviin kokemuksiin, vaikka nämä kysymykset mainittiin haastattelukutsussa. Lähtökohtana olivat toiminta taiteilijan ammatissa sekä työskentelyedellytykset Suomessa. Syrjintään ja yhdenvertaisuuteen liittyvät kysymykset sijoituivat osaksi tätä laajempaa ammatillista ja elämäntilanteisiin liittyvää kokonaisuutta.

Etnistä, kansallista tai rodullista taustaa ei ole tähän saakka Suomessa tarkasteltu systemaattisesti toistuvissa taiteilijan asemaa käsittelevissä tutkimuksissa. Teeman esiin ottamista on pidetty liian sensitiivisenä, tai sitä ei ole pidetty relevanttina tutkimusasetelmien kannalta (vrt. Rastas & Poelman, 2021). Taiteen ja kulttuurin barometria on toteutettu vuodesta 2015 lähtien, ja siihen on sisällynyt tähän mennessä kolmesti epätasa-arvon ja syrjinnän kokemuksia kartoittava

kysymyspatteri, jossa nämä ulottuvuudet ovat nousseet esiin. Kysymys erilaisiin vähemmistöihin identifioitumisesta on ollut barometrilomakkeessa vuodesta 2021 lähtien. Äidinkieltä on kysytty alusta saakka, mutta sitä, onko vastaaja syntynyt Suomessa vai sen ulkopuolella, kysyttiin lomakkeella ensi kertaa vuonna 2025. Vuoden 2026 barometrikyselyyn lisättiin kysymys, ovatko vastaajan vanhemmat syntyneet Suomessa vai Suomen ulkopuolella.

Haastateltavien rekrytointi

Haastateltavien valintaa ohjasi tutkimuksen tavoite tarkastella ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kokemuksia ja erityisesti sitä, miten etniseen tai kansalliseen taustaan, ihonväriin ja muihin vähemmistöasemiin liittyvät tekijät näkyvät taiteilijoiden työssä ja toimintaympäristöissä. Rekrytointia ei rajattu henkilöihin, joiden voitiin olettaa kohdanneen syrjintää, vaan pyrittiin muodostamaan monipuolinen aineisto, joka mahdollistaa erilaisten elämäntilanteiden, taustojen ja erontekojen risteämisen tarkastelun.

Haastateltavien keskeisin valintakriteeri oli syntyperä ja taustamaa. Joukkoon etsittiin ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita eri taiteenaloilta ja uravaiheista. Huomiota kiinnitettiin myös Suomeen tulon syihin, maassa vietetyn ajan pituuteen sekä siihen, missä elämänvaiheessa muutto oli tapahtunut (ks. Bergsgard & Vassenden, 2015). Lisäksi huomioitiin, oliko haastateltava opiskellut taidealaa Suomessa.

Valinnassa pyrittiin myös sukupuolen, iän ja asuinpaikan vaihteluun. Haastateltavia rekrytoitiin eri puolilta Suomea: pääkaupunkiseudulta, muista suuremmista kaupungeista sekä pienemmiltä paikkakunnilta.

Lisäksi rekrytoinnissa pyrittiin huomioimaan erilaisia vähemmistöasemia ja niiden mahdollisia risteäviä vaikutuksia. Tähän sisältyi esimerkiksi ihonväriin, vammaisuuteen sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä tekijöitä siltä osin kuin ne kävivät etukäteen ilmi julkisista lähteistä.

Mahdollisia haastateltavia kartoitettiin taidealan yhteisöjen, verkostojen ja alustojen kautta hyödyntäen verkkosivuja, sosiaalista mediaa, yhteydenottoja ja internethakuja. Keskeisiä lähteitä olivat taiteilijajärjestöjen verkkosivujen hakemistot (Catalysti, Globe Art Point ym.). Lisäksi hyödynnettiin muun muassa apuraha- ja tukipäätösten julkistuksia (esim. Taide- ja kulttuurivirasto, Suomen elokuväsäätiö, Koneen Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto). Mahdollisia haastateltavia kartoitettiin myös taiteilija- ja ammattijärjestöjen sekä taidealan oppilaitosten

kontaktien avulla. Lisäksi käytettiin lumipallomenetelmää, jossa uusia osallistujia tuli esiin haastattelujen yhteydessä.

Tutkimusta varten ei muodostettu kattavaa rekisteriä eikä toteutettu systemaattista otantaa.¹ Aineistoa lähestyttiin laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti analyttisenä näytteenä tutkittavasta ilmiöstä (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Haastattelukutsut lähetettiin pääasiassa sähköpostitse. Jos sähköposti-osoitetta ei löytynyt, yhteyttä pyrittiin ottamaan sosiaalisen median kautta. Rekrytointi toteutettiin vaiheittain siten, että aineiston kokonaisuutta ja tavoiteltujen taustatekijöiden vaihtelua arvioitiin jatkuvasti prosessin aikana.

Kutsuun pyydettiin vastaamaan, jos oli kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen. Mikäli kutsuttu henkilö ei vastannut tai vastasi kielteisesti, rekrytoitiin uusi osallistuja lähtökohtana aineiston monipuolisuus. Kolme henkilöä kieltäytyi vedoten kiireisiin, ja kaksi perui myöhemmin antamansa suostumuksen. Lisäksi 16 kutsuun ei saatu vastausta. On kuitenkin mahdollista, että osa viesteistä ei tavoittanut vastaanottajaa esimerkiksi ei-aktiivisten yhteystietojen vuoksi.

Rekrytointiprosessissa anonymiteetti ja tutkimuseettiset kysymykset nousivat keskeisiksi. Haastateltaville toimitettiin jo kutsun liitteenä tietosuojaseloste ja tutkimustiedote, jossa kerrottiin tutkimusetiikan pääperiaatteet. Haastattelussa keskustelua aiheesta jatkettiin, ennen kuin heiltä pyydettiin suostumus osallistua haastatteluun. Teemoja käsiteltiin myös haastatteluissa, ja joissakin kohdissa taiteilijat vielä erikseen muistuttivat identiteettinsä suojaamisesta. On todennäköistä, että osa kutsutuista henkilöistä jätti vastaamatta tai kieltäytyi osallistumisesta anonymiteettiin liittyvien huolien vuoksi.

Kuten aiemmin todettiin, vastaamattomuuteen saattoi vaikuttaa haastattelukutsussa käytetty ulkomaalaistaustaisuuden (*foreign background*) käsite. Aiemman tutkimuksen perusteella voi pitää mahdollisena, että osa kutsun saaneista ei halunnut identifioitua ulkomaalaistaustaiseksi taiteilijaksi, koska koki tällaisen kategorisoinnin toiseuttavaksi ja keskenään erilaisia ihmisiä yhdeksi ryhmäksi niputtavaksi (ks. esim. Brubaker, 2013).

¹ Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden perusjoukkoa ei voida yksiselitteisesti määritellä. Tilastokeskuksen ulkomaalaistaustaisuuden määritelmä on suoraviivainen, mutta taiteilijan määrittelyyn ja rajaamiseen on useita erilaisia lähestymistapoja (ks. esim. Hirvi-Ijäs ym., 2021). Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen vuoden 2019 aineistossa ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita oli noin 710 (Karttunen ym., 2023). Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastossa Ammattiluokitus 2010:n taide-, arkkitehtuuri- ja muotoiluammateissa oli vuonna 2023 noin 24 100 työllistä, joista 2 000 oli ulkomaalaistaustaisia (Karttunen ym., 2026).

Haastattelujen toteuttaminen

Haastattelut toteutettiin marraskuun 2025 ja maaliskuun 2026 välisenä aikana. Haastatteluista 17 tehtiin kasvokkain ja kolme etäyhteydellä (kaksi Teamsissä ja yksi WhatsApp-puheluna). Haastattelut toteutettiin suomeksi (7) tai englanniksi (13) haastateltavan oman valinnan mukaan. Haastattelujen suunniteltu kesto oli 1–1,5 tuntia, mutta osa jatkui pidempään, enimmillään noin kolme tuntia.

Haastattelut tallennettiin äänitallenteina. Tietosuojasyistä etähaastatteluissa ei käytetty viestintäalustojen omia tallennustoimintoja, vaan tallennus tehtiin erillisellä äänentallentimella. Tallenteet litteroitiin analyysia varten paikallisesti toimivalla ohjelmistolla ilman, että aineistoa siirrettiin ulkopuolisiin verkkopalveluihin.

Haastatteluja tehtiin yhteensä 20. Määrää voidaan pitää riittävänä laadullisessa tutkimuksessa, jossa tavoitteena ei ole tilastollisesti edustava otos vaan ilmiön monipuolinen ja syvälinen ymmärtäminen (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Haastattelijat laativat omaan käyttöönsä haastatteluprotokollan, jota muokattiin kutakin haastateltavaa varten. Kuhunkin haastatteluun valmistauduttiin tutustumalla taiteilijoista julkisesti saatavilla olevaan materiaaliin. Useimmissa tapauksissa aineistoa oli runsaasti, sillä taiteilijat toimivat julkisuudessa. Tietoa löytyi heidän omilta verkkosivuiltaan ja sosiaalisen median tileiltään, taidealan tietopankeista sekä heistä julkaistuista artikkeleista ja haastatteluista. Haastattelijat tutustuivat etukäteen taiteilijoiden työ- ja koulutusuraan sekä taiteelliseen tuotantoon.

Haastatteluprotokolla sisälsi tarkentavia jatkokysymyksiä tilanteisiin, joissa haastateltava toi esiin syrjinnän kokemuksia tai kuulumisensa vähemmistöön. Tässä yhteydessä hyödynnettiin Cuporessa aiemmin toteutettua tutkimusta *Avaus – Toimijaksi suomalaisella taide- ja kulttuurikentällä*, jossa tehtiin kyselyjen ohella haastatteluja ja havainnointia (Lahtinen ym., 2020).

Haastattelukysymysten pilotoinnin jälkeen protokollaan lisättiin kysymys, onko haastateltava löytänyt tai luonut itselleen paikan suomalaisella taidekentällä. Myös taustatietolomaketta muokattiin pilotoinnin perusteella.

Aihepiirien sensitiivisyys

Haastatteluihin valmistautuessa pidettiin mielessä, että etnisyyteen ja rasismiin liittyvät teemat voivat olla haastateltaville arkoja (ks. esim. European Commis-

sion, 2021; Wojnicka, 2024). Lisäksi osan haastateltavista tiedettiin tulleen Suomeen pakolaisina tai turvapaikanhakijoina, jolloin heillä saattoi olla takanaan traumaattisia kokemuksia. Haastatteluissa korostettiin jatkuvan suostumuksen periaatetta, kuten oikeutta ohittaa kysymys sekä mahdollisuutta tauottaa tai keskeyttää haastattelu.

Maahanmuuttoon liittyvistä käsitteistä oli puhuttu kokemusasiantuntijoiden kanssa jo vuoden 2023 moninaisuusraportin yhteydessä. Ensimmäinen haastattelu toimi pilottina, jonka perusteella haastattelurunkoa, taustalomaketta ja keskeisiä käsitteitä tarkennettiin. Keskustelu käsitteistä jatkui miltei jokaisen haastateltavan kanssa.

Anonymiteetin säilyttäminen oli keskeinen kysymys sekä aineiston analyysissä että tulosten raportoinnissa, sillä tunnistettavuus on pienissä yhteisöissä korkea. Hankkeen tutkijoista kaksi toteutti haastattelut, ja vain heillä on tiedossa haastateltavien henkilöllisyys. Muut tutkimustiimin jäsenet käsittelivät ainoastaan pseudonymisoitua aineistoa. Raportissa haastattelusitaatteja on muokattu yleistämällä sisältöä ja ilmaisutapoja, ja englanninkieliset lainaukset on käännetty suomeksi.

Aineiston analyysi

Haastatteluaineiston analyysi oli aineistolähtöistä. Samalla se nojasi tutkimusryhmän jäsenten pitkään kokemukseen taiteilijatutkimuksesta sekä taide- ja kulttuurialan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tarkastelusta niin kyselyiden kuin haastatteluiden kautta (ks. esim. Karttunen, 2009; Lahtinen ym., 2020; Ruusuvirta ym., 2026). Tutkimusryhmään kuuluivat raportin kirjoittajien ohella Cuporen erikoistutkijat Anna Kanerva ja Minna Ruusuvirta.

Menetelmää voi luonnehtia neljän tutkijan kollektiiviseksi lähiluvuksi. Kaikki tutkijat lukivat haastattelujen litteraatteja, tekivät niihin merkintöjä ja kokosivat aineistosta havaintoja, sitaatteja ja alustavia tulkintoja yhteiseen temaatitiseen analyysitaulukkoon. Aineistosta tehtyjä havaintoja ja alustavia tulkintoja käsiteltiin tutkimusryhmän yhteisissä keskusteluissa. Raportin kirjoittaneet tutkijat jatkoivat analyysia uusilla lukukierroksilla, joiden aikana tarkennettiin teemojen rajauksia, niiden välisiä yhteyksiä ja aineistosta tehtyjä tulkintoja. Raportin tekstistä ja siinä esitetyistä lopullisista tulkinnoista vastaavat raportin kirjoittajat.

Menettely mahdollisti havaintojen ja tulkintojen yhteisen arvioinnin sekä auttoi tunnistamaan aineistossa toistuvia teemoja, kokemuksia ja rakenteita.

Lähestymistapa soveltui kokemuksellisten, moniulotteisten ja herkkiä teemoja käsittelevien haastattelujen tarkasteluun.

Haastateltavat

Demografiset taustatiedot

Kaikki haastateltavat olivat syntyneet Suomen ulkopuolella, ja haastatteluissa ilmeni, että myös kaikkien molemmat vanhemmat olivat syntyneet Suomen ulkopuolella. Tilastokeskuksen mukaan he olivat ”ulkomailla syntyneitä ulkomaalais-taustaisia”, ja heitä voi kutsua myös ensimmäisen polven maahanmuuttajiksi. Muutamat haastatelluista olivat muuttaneet Suomeen jo päiväkotitai kouluiässä (3), valtaosa aikuisiässä (17).

Haastateltavien taustat jakautuivat useille maantieteellisille alueille, joista Eurooppa oli yleisin (7). Mukana oli lisäksi Lähi-idästä (4) sekä eri puolilta Afrikkaa (3), Aasiaa (3) ja Amerikkaa (3) syntyisin olevia taiteilijoita. Osalla haastateltavista oli monikulttuurinen tausta, ja he olivat saattaneet kuulua jo lähtömaassaan etniseen vähemmistöön. Haastateltavien äidinkielet olivat moninaisia: aineistossa oli yhteensä 17 eri kieltä, ja kolmella haastateltavalla oli useampi kuin yksi äidinkieli.

Suomen ja ruotsin kielen taidossa oli haastateltavien välillä suurta vaihtelua, mikä selittyi pitkälti siitä, kuinka kauan he olivat olleet maassa ja millaisessa ammatissa ja ympäristössä he toimivat. Enemmistö (13) haastateltavista osasi suomea sujuvasti tai jollain tasolla ja lisäksi osa oli parhaillaan opettelemassa sitä. Suomeksi haastatelluilla (7) kielitaito oli hyvä tai erinomainen; lapsena Suomeen muuttaneilla se oli natiivitasoa. Pieni osa aikuisena maahan muuttaneista osasi ruotsia (3) ja yksi oli opettelemassa sitä.

Haastateltavien iät vaihtelivat alle 25 vuodesta vajaan 70 vuoteen; joukon keski-ikä oli noin 43 vuotta. Taustatietolomakkeella seitsemän haastateltavaa identifioitui naissukupuoleen ja seitsemän miessukupuoleen. Kaksi valitsi vaihtoehdon ”muu”. Kolme haastateltavaa ei vastannut kysymykseen, ja yksi ei halunnut ilmoittaa sukupuoltaan.

Enemmistö (15) haastateltavista asui pääkaupunkiseudulla. Loput (5) asuivat kaupungeissa eri puolilla maata. Taiteilijat keskittyvät ylipäätään vahvasti pääkaupunkiseudulle ja Etelä-Suomeen (Hirvi-Ijäs ym., 2023), ja ulkomaalais-taustaisilla taiteilijoilla tämä näkyy keskimääräistä voimakkaampana (Karttunen ym., 2023).

Vähemmistöön kuuluminen

Valtaosa haastateltavista (14) koki kuuluvansa johonkin vähemmistöön. Yleisimmin perusteet olivat alkuperä ja kieli, mutta mukana oli myös uskonnolliseen tai aatteelliseen vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai -ilmaisuun ja toimintakykyyn tai vammaisuuteen liittyviä tekijöitä. Noin puolet haastateltavista valitsi vähintään kaksi vähemmistöön kuulumisen perustetta.²

Kaksi haastateltavaa ei katsonut kuuluvansa mihinkään vähemmistöön, ja kolme ei vastannut kysymykseen. Vähemmistöasema saattoi olla myös kontekstista riippuvaista: osa haastateltavista katsoi olevansa kielellisessä, kulttuurisessa tai etnisessä vähemmistössä Suomessa mutta ei omassa lähtömaassaan. Osa taas osa koki olevansa kaikkialla vähemmistöasemassa esimerkiksi erityisen monikulttuurisen taustansa vuoksi.

Koulutustaso ja opinnot taidealalla

Haastateltavien taidealan koulutustaustat vaihtelivat, mutta kokonaisuutena heidän koulutustasonsa oli korkea. Yli puolella (13) oli vähintään maisteritasoinen taidealan tutkinto, ja osa heistä oli suorittanut myös tohtorintutkinnon (2) tai opiskeli parhaillaan (2) sitä kohti. Muutamalla haastateltavalla oli taidealan alempi korkeakoulututkinto, ja yhdellä opinnot olivat jääneet kesken.

Kolmella haastateltavalla ei ollut taidealta muodollista koulutusta, ja heistä kaksi oli ollut kokeneiden taiteilijoiden opissa. Kolmas oli juuri hakeutumassa alan opintoihin, joskin hänellä oli taustallaan ammattilaisten ohjaamaa nuorten taidetoimintaa.

Haastateltavien koulutuspolut olivat usein kansainvälisiä: liki puolet (9) haastateltavista oli opiskellut taidealaa ainoastaan Suomen ulkopuolella, joka neljäs (5) sekä Suomessa että sen ulkopuolella (5) ja hieman harvempi (4) pelkästään Suomessa.

Kolmella haastateltavalla oli vähintään kandidaattitason tutkinto jollain muulla kuin taidealalla. Yhdellä heistä ei ollut lainkaan taidealan tutkintoa. Näin

² Taustatietolomake tarjosi seuraavat vaihtoehdot: 1) alkuperä (etninen tai kansallinen tausta), 2) kieli, 3) uskonnollinen tai aatteellinen vakaumus, 4) seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu, 5) vammaisuus tai toimintakyky ja 6) jokin muu.

ollen 17 haastateltavaa 20:stä oli suorittanut joltain alalta vähintään kandidaattitason tutkinnon.

Taiteenalat

Haasteltavien edustamia taiteenaloja kartoitettiin taustatietolomakkeella esitellyllä monivalintakysymyksellä. Kysymys oli muotoa ”Millä taiteenaloilla toimit?”, ja sen vastausvaihtoehdot noudattivat Taiteen ja kulttuurin barometrin mallia, joka puolestaan on seurannut Taide- ja kulttuurivirastossa käytettyjä luokituksia. Vastaajat saattoivat valita lomakkeelta useita taiteenaloja, mikä oli myös yleistä. Anonymiteetin suojaamiseksi valintoja tarkastellaan raportissa vain karkealla tasolla. Taulukkoon 1 on koottu haastateltavien taiteenalavalinnat, mutta siitä eivät näy niiden yhdistelmät yksilötasolla.

Kaikkien muiden lomakkeella tarjolla olleiden taiteenalavaihtoehtojen edustajia oli tutkittavien joukossa vähintään yksi paitsi arkkitehtuurin, pelitaiteen, sirkustaiteen ja taidejournalismin. Sirkustaiteen edustajaa ei onnistuttu rekrytoimaan haastatteluun. Taiteesta eri genreissä kirjoittavia oli joukossa useita, mutta heistä yksikään ei ilmoittanut alakseen taidejournalismia.

Paitsi, että haastateltavat edustavat laajalti eri taiteenaloja, heistä useimmat toimivat useilla eri aloilla tai yhdistivät työssään monia aloja. Vain kolme ilmoitti toimivansa ainoastaan yhdellä alalla: kuvataiteessa yksi ja musiikissa kaksi. Taiteen ja kulttuurin barometrin mukaan monialaisuus on taiteilijoiden keskuudessa ylipäättään yleistä (Ruusuvirta ym., 2024, s. 19–21), ja keskiarvoa yleisempää se on äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvilla.³

Kun taustatietolomakkeella käytetty taiteenalajaottelu perustui suomalaisen taidehallinnon käytäntöihin, oman toiminnan sijoittaminen tähän jaotteluun oli helpompaa niille haastateltaville, joille suomalainen apuraha- ja hallintojärjestelmä oli jo ennestään tuttu esimerkiksi Taide- ja kulttuuriviraston apurahojen tai luottamustehtävien kautta. Osa haastateltavista oli kuitenkin vasta opettelemassa suomalaisen järjestelmän kategorioita ja käsitteitä. Esimerkiksi esitystaiteen, performanssin ja nykytanssin väliset rajat herättivät pohdintaa:

Opiskelin *live artia*. Käytän sitä joskus nykyisinkin, vaikka se on hyvin brittiläinen käsite. En oikeastaan ajattele itseäni tanssijana, mutta haen usein rahoitusta nykytanssin kautta, koska se on suomalaisessa järjestelmässä helpommin

³ Tieto perustuu vuoden 2023 Taiteen ja kulttuurin barometrin kyselyaineistosta tehtyyn lisäanalyysiin. Aineisto on Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen hallussa.

ymmärrettävä kategorია. Vaikka työni ei ole varsinaisesti tanssia, se pitää jotenkin sovittaa suomalaisiin lokeroihin.

TAULUKKO 1. HAASTATELTAVIEN EDUSTAMAT TAITEENALAT.

Taiteenala*	Kuinka moni mainitsi yhtenä taiteenaloistaan (lkm.)	Kuinka moni mainitsi ai-noana taiteenalanaan (lkm.)
Arkkitehtuuri	0	0
Elokuvataide	2	0
Esitystaide	3	0
Kirjallisuus	8	0
Kuvataide	9	1
Kuvitus ja sarjakuvataide	1	0
Mediataide	3	0
Monitaide, kuvaile tarkemmin	6	0
Muotoilu	3	0
Musiikki	7	2
Pelitaide	0	0
Performanssitaide	7	0
Sirkustaide	0	0
Taidejournalismi	0	0
Tanssitaide	3	0
Teatteritaide	6	0
Valo- ja äänitaide	1	0
Valokuvataide	3	0

*Taiteen ja kulttuurin barometrissa käytetty taiteenalaluokitus.

Lomakkeen vaihtoehto ”monitaide” on käytössä lähinnä taidehallinnossa, jossa sillä viitataan niin taiteenalojen välisyyteen kuin moninaisuuteen.⁴ Englanninkielisissä haastatteluissa käytetty käännös ”multidisciplinary” taas tulee lähelle käsitettä ”interdisciplinary”, jota usea englanniksi haastateltu taiteilija käyttää itsensä esimerkiksi esitellessään itseään omilla verkkosivuillaan tai järjestöjen tietokannoissa. Suomeksi sen vastineita voisivat olla esimerkiksi monialainen tai poikkitaiteellinen. Tässä laajassa merkityksessä valtaosa haastateltavista (17) kuuluisi monitaiteen kategoriaan, vaikka heistä vain kuusi rasti kyseisen vaihtoehdon.

⁴ Taiteen edistämiskeskuksen yhteydessä toiminut monitaiteiden toimikunta arvioi taiteenalojen välisiä monitaiteen ja moninaisuuden hakemuksia sekä taidejournalismin ja sarjakuva- ja kuvitustaiteen hakemuksia. Taide- ja kulttuuriviraston perustamisen myötä vertaisarvioinnin rakennetta uudistettiin ja taidetoimikunnat lopettivat toimintansa 1.7.2026.

Maahanmuuton syyt ja kiinnittyminen Suomeen

Suomeen tulon syyt

Työ ja perhe ovat olleet keskeisiä Suomeen muuton perusteita, ja niitä ovat seuranneet opiskelu ja kansainvälinen suojelu (Säävälä, 2020). Käytännössä maahanmuuton taustalla on useita toisiinsa limittyviä syitä, mikä näkyi myös tämän tutkimuksen haastatteluissa.

Haastateltavien urapolut olivat moninaisia. Osa oli muuttanut maahan jo lapsena ja rakentanut taiteilijanuransa Suomessa, kun taas toisilla oli jo ennen Suomeen muuttoa pitkä kokemus taiteellisesta työstä. Yleensä syitä tulla Suomeen ja jäädä maahan oli useita. Suomeen tulo liittyi taideopintoihin, työmahdollisuuksiin, henkilökohtaisiin suhteisiin, poliittiseen tilanteeseen, sattumaan tai haluun etsiä uudenlaista ympäristöä elämiselle ja työskentelylle. Jotkut olivat esimerkiksi tulleet Suomeen opintojen takia, mutta heidän jäämiseensä olivat vaikuttaneet niin työtilaisuudet, jatko- ja täydennyskoulutusmahdollisuudet kuin henkilökohtaiset syyt.

Haastatelluista joka neljännellä (5) ensisijainen Suomeen tulon syy oli taidealan opiskelu. Tavallisesti kyse oli jatko- tai täydennysopinnoista, sillä useimmilla oli jo aiempia opintoja tai tutkinto alalta. Suomalaisen taidekoulutuksen ja taiteellisen tutkimuksen maine nousi esiin sekä muuton että maahan jäämisen syynä.

Enemmistö haastateltavista (12) oli muuttanut Suomeen työelämässä toimivina taiteilijoina työn, verkostojen, tarjoutuneiden mahdollisuuksien tai perheiden vuoksi. Ystävien, tuttavien, kollegoiden ja muiden epämuodollisten verkostojen merkitys korostui monissa kertomuksissa. Suomeen oli päädytty tapahtumakutsujen, vierailujen, työkontaktien ja ystävyysuhteiden kautta.

Eräs haastateltava oli tullut Suomeen tapaamaan tuttaviaan ja tehnyt spontaanin päätöksen jäädä. Toinen päätyi ystävänsä houkuttelemana Suomessa järjestettyyn tapahtumaan, jonka yhteydessä hän kuuli kiinnostavasta koulutusmahdollisuudesta ja tarttui tilaisuuteen. Useissa kertomuksissa Suomeen päätyminen näyttäytyi pienten sattumien, epävirallisten kontaktien ja kohtaamisten ketjuna.

Neljä haastateltavaa oli saapunut Suomeen pakolaisina. Lisäksi joukossa oli henkilöitä, joiden lähtömaan tilanne oli muuttunut epävakaaksi tai jotka olivat lähteneet poliittisiin arvoihin ja yhteiskunnalliseen kehitykseen liittyvien syiden vuoksi. Turvallisuus, vakaus ja lasten tulevaisuus nousivat tällöin tärkeiksi perusteiksi rakentaa elämää Suomessa. Eräs haastateltava kertoi muuttaneensa Suomeen tietoisena siitä, että päätös katkaisisi hänen aiemman urapolkunsu ja heikentäisi mahdollisuuksia jatkaa taiteilijana samalla tavalla kuin kotimaassaan.

Myös muiden jo ennen Suomeen muuttoa taiteilijoina toimineiden kertomuksissa nousivat esiin uran katkokset, uudelleen aloittaminen ja oman aseman uudelleen määrittely. Useat olivat lähtömaissaan tai kansainvälisesti vakiintuneita taiteilijoita, tutkijoita tai opettajia, joille muutto avasi mahdollisuuden suunnata työskentelyä uudella tavalla.

Päätin muuttaa Suomeen ja ryhtyä opiskelemaan, koska tunsin, että olin lähtömaassani jumittunut ja urautunut taiteilijana.

Yksilöllisten elämänkulkujen taustalla näkyivät myös taiteen ja kulttuurin kentän laajemmat muutokset, kuten maailmanmusiikin nousu 1980- ja 1990-luvuilla, joka toi Suomeen muusikoita esimerkiksi Afrikasta (ks. myös Seye, 2016, 2020).

Kiinnittyminen Suomeen

Haastateltavien Suomeen tulon ajankohdissa, elämäntilanteissa ja iässä oli huomattavaa vaihtelua, mikä heijastui myös heidän tapoihinsa rakentaa suhdetta Suomeen. Aineisto ulottui 1990-luvulla muuttaneista aivan viime vuosina maahan tulleisiin.

Lapsena tai nuorena muuttaneiden suhde Suomeen oli usein arkinen ja itsestään selvä. He puhuivat Suomesta kotina, jossa he olivat kasvaneet, käyneet koulunsa ja rakentaneet sosiaaliset verkostonsa. Osa haastateltavista kertoi kuitenkin, että heidät rodullistettiin ulkonäkönsä tai oletetun etnisen taustansa vuoksi ei-suomalaisiksi. Vaikka he olivat asuneet maassa lähes koko elämänsä, heidän suomalaisuutensa saatettiin kyseenalaistaa.

Nuorina aikuisina tai opiskelijoina muuttaneille Suomi oli usein aluksi väliaikainen kohde. Vaihto-opinnot, maisteriohjelmat, stipendit tai yksittäiset projektit toimivat ensimmäisinä kontakteina maahan. Taideopinnot olivat aineistossa keskeinen väylä Suomeen kiinnittymiseen. Monet haastateltavat olivat opiskelleet Aalto-yliopistossa, Taideyliopistossa tai ammattikorkeakoulujen taide- ja

mediaohjelmissa. Haastatteluissa nousivat esiin opiskeluaikana syntyneet ihmis-suhteet, verkostot ja taiteelliset yhteisöt, jotka johtivat monilla pidempään kiinnittymiseen. Eräs haastateltava kertoi, että maisteriopinnot ja samanhenkisten opiskelijoiden kohtaaminen muuttivat perusteellisesti hänen suhteensa omaan taiteeseen ja taiteilijuuteen.

Yhden haastateltavan Suomessa olo alkoi niin vauhdikkaasti, että jo ensimmäisten kuukausien aikana hän oli pitänyt näyttelyn, suorittanut yliopistossa yhden kokonaisen kurssin ja varmistanut opiskelupaikan, vaikka hän oli tullut maahan vain vierailemaan tuttavansa luona. Toinen kuvasi jääneensä Suomeen vuoden mittaisiksi suunniteltujen opintojen jälkeen, koska hän etsi paikkaa, jossa olisi ”sosiaalista tilaa ja rauhaa” tehdä taiteellista työtä.

Usea haastateltava oli parisuhteessa suomalaistaustaisen henkilön kanssa. Joillekin suhde oli ollut pääasiallinen syy Suomeen muuttoon, toisille kumppani oli löytynyt Suomessa ollessa ja sitonut heidät maahan entistä vahvemmin. Vaikka osa suhteista oli myöhemmin päättynyt, haastateltavat olivat jääneet Suomeen. Monilla oli myös lapsia Suomessa. Parisuhteet, perheellistyminen ja lasten saaminen kytkeytyivät monilla päätöksiin tulla Suomeen tai rakentaa elämä täällä.

Aikuisiällä Suomeen muuttaneista haastateltavista valtaosa oli kotoutunut tai kotoutumassa suomeksi. Yksi oli kotoutunut ruotsiksi, ja muutama vastikään muuttaneista harkitsi tätä vaihtoehtoa. Ruotsin valintaan vaikuttivat muun muassa perhesuhteet, kokemus ruotsin kielen helpommasta oppimisesta sekä ammatilliset yhteydet ruotsinkieliseen taidekenttään.

Muutamissa kertomuksissa Suomeen kiinnittyminen rakentui ennen kaikkea suhteessa paikkaan ja ympäristöön. Kuulumisen tunne perustui tällöin henkilökohtaiseen kokemukseen maisemasta, luonnosta ja omasta paikasta niiden osana. Haastateltavien kuvauksissa tällaiset kokemukset olivat poikkeuksellisen vahvoja.

Istuin siinä ja yhtäkkiä tuntui kuin olisin sulautunut täysin osaksi ympäröivää luontoa. Kun kävelin takaisin, minusta tuntui, että voisin hyvin tulla haudatuksi tähän maahan. Kokemus oli niin voimakas, etten ole kokenut mitään samanlaista ennen sitä enkä sen jälkeen.

Osalle haastateltavista Suomeen muuttaminen merkitsi ammatillisen identiteetin uudelleen rakentamista, mihin entisestä täysin poikkeava ympäristö tuntui antavan edellytykset.

Halusin löytää itseni taiteen tekijänä. Kotikaupungissani [Etelä-Amerikassa] se oli vaikeaa, koska ympärillä tapahtui koko ajan jotain. ... Kun kävin [maaseudulla Suomessa], jokin tilassa ja hiljaisuudessa vaikutti minuun. Myös metsä teki suuren vaikutuksen ... talvisessa metsässä en kuullut mitään ympäriltäni, vain oman sydämeni sykkeen. Ajattelin, että ehkä tämä on hyvä paikka pysähtyä hetkeksi, löytää oma suunta ja nähdä, mitä siitä seuraa.

Suomi kotina

Haastatteluhetkellä vain harva piti Suomessa asumistaan väliaikaisena. Useimmat haastateltavat kuvasivat rakentaneensa elämänsä Suomeen ja pitävänsä maata kotinaan riippumatta siitä, kuinka kansainvälistä heidän työnsä oli. Yksi haastateltava koki juurtuneensa Suomeen ja piti Helsinkiä kotikaupunkinaan, toinen kutsui kaupunkia tukikohdakseen. Kolmas ei kokenut enää mahdolliseksi lähteä muualle, koska oli luonut uransa, tunnettuutensa ja asemansa täällä.

Kaikki eivät kuitenkaan halunneet puhua juurtumisesta vaan jatkuvasta valinnasta. Heille Suomi oli paikka, jonka merkitys rakentui ja punnittiin uudelleen elämän eri vaiheissa:

Minulle Suomessa oleminen on alkanut tarkoittaa sitä, että olen täällä nyt — mutta ihminen voi olla missä tahansa. En sanoisi olevani juurtunut siinä mielessä, että olisin rakentanut talon ja istuttanut omenapuun. Valitsen Suomen kodikseni, ja tunnen olevani täällä kotona, mutta en ole juurtunut. Se on jotain, minkä valitsen yhä uudelleen.

Useimmat haastateltavista kokivat Suomen kodikseen ja heidän suhteensa suomalaisuuteen ja tänne kuulumiseen oli vahva mutta myös ristiriitainen. Osa identifioitui suomalaiseksi tai puhui Suomesta me-muodossa, osa taas rakensi identiteettiään useiden paikkojen ja kokemusten kautta. Vahva kiinnittyminen Suomeen ei kuitenkaan aina merkinnyt sitä, että haastateltavat olisi tunnistettu ja hyväksytty täysivaltaisiksi yhteisön jäseniksi.

Erityisen satuttavana koettiin ulkomaalaistaustaan liittyvä toiseuttaminen ja suomalaisuuden kyseenalaistaminen. Yksi haastateltava kuvasi kokemustaan toteamalla: ”minulta viedään kuuluminen siihen kotiin, jonka olen itse valinnut”. Hän kertoi, että vaikka hän oli asunut Suomessa pitkään ja saanut kansalaisuuden, hänen suomalaisuuttaan ja oikeuttaan kutsua itseään suomalaiseksi kiistettiin jatkuvasti. Kuuluminen ei siten ole vain yksilön kokemus, vaan sen rajoja

määrittää myös se, kuka tunnustetaan ja hyväksytään yhteisön jäseneksi (vrt. Yuval-Davis, 2006).

Osa haastateltavista koki löytäneensä Suomesta ystäviä ja ammatillisia verkostoja mutta kaipasi vahvempaa yhteisöön kuulumisen tunnetta. Eräs pitkään keskisuurella paikkakunnalla Etelä-Suomen ulkopuolella asunut rodullistettu taiteilija pohti muuttoa Helsinkiin vähentääkseen sosiaalista kuormitustaan.

Helsingissä ... minun on helpompi olla. Siellä on enemmän minun kaltaisia ihmisiä, ja on helpottavaa, kun ei tarvitse jatkuvasti selittää, miltä tuntuu tai miten asiat ovat. ... Minulla on ystäviä, mutta en silti tunne, että minulla olisi täällä yhteisöä. ... Vaikka jaamme monia asioita, tuntuu, että välissämme on jokin kerros, jonka läpi on vaikea päästä. Kymmenen vuoden jälkeen olen alkanut väsyä siihen, että olen jatkuvasti se, jonka täytyy yrittää kuroa välimatkaa umpeen, koska olen se vieras.

Suhde lähtömaahan

Taustamaa ja -kulttuuri saivat haastatteluissa vaihtelevia merkityksiä. Valtaosa haastateltavista oli lähtenyt liikkeelle omasta kiinnostuksestaan, muutama pakon edessä. Osa oli tullut suoraan Suomeen, osa monien vaiheiden ja eri maiden kautta. Joillekin suhde lähtömaahan oli etäinen, sillä he olivat muuttaneet nuorina ja rakentaneet uransa ulkomailla. Jotkut kokivat itse muuttuneensa niin, ettei lähtömaa enää tuntunut kodilta. Toisille taas lähtömaa oli vahvasti läsnä henkilökohtaisessa elämässä perhesuhteiden, poliittisen tilanteen, sodan, kulttuurin tai taiteellisen työn kautta.

Paluu lähtömaahan vaikutti useimmille etäiseltä vaihtoehdolta. Osa koki kotimaansa muuttuneen, osa ei halunnut tai voinut palata sinne poliittisen tilanteen vuoksi, ja monet olivat rakentaneet elämänsä Suomeen. Joillekin lähtömaa oli edelleen tärkeä kulttuurinen tai kielellinen viitekohta, mutta se ei ollut enää paikka, johon haluttiin muuttaa takaisin. Toiset ylläpitivät tiiviitä yhteyksiä lähtömaahan ja saattoivat esiintyä myös sen taidekentällä, mutta arjen ja työn painopiste oli selkeästi Suomessa. Joillekin yhteydet lähtömaahan rajoittuivat perheeseen, sukulaisiin tai vanhoihin ystäviin.

Yksi haastateltava kertoi, että hänen lähtömaassaan meneillään oleva konfliktitilanne määrittää hänen elämänsä niin vahvasti, että oma taiteellinen työ on jäänyt osittain tauolle. Toinen ei haastatteluajankohtana kyennyt keskittymään työhönsä lähtömaataan kohdanneen äkillisen kriisin vuoksi.

Joukossa oli myös henkilöitä, joiden elämää oli määrittänyt kansainvälinen liikkuvuus. Kosmopoliitit puhuivat Suomesta yhtenä asuin- ja työpaikkana muiden joukossa pikemmin kuin lopullisena päätepineenä.

Tänä päivänä ihmiset muuttavat niin paljon, ettei sillä enää oikeastaan ole väliä, mistä on. Ihmiset menevät johonkin ja ovat sitten taas jossain muualla.

Taidekentälle pääsy Suomessa

Verkostoituminen ja verkostojen merkitys

Informaaleja verkostoja pidetään taide- ja kulttuurialalle ominaisina piirteinä. Työtilaisuudet eivät näillä aloilla useinkaan välity ensisijaisesti avoimien työmarkkinoiden kautta vaan henkilökohtaisten kontaktien, aiempien yhteistöiden, tunnettuuden ja suositusten välityksellä (Becker, 1982; Caves, 2000; McRobbie, 2016). Siksi verkostoihin kiinnittymisellä on suuri merkitys työtilaisuuksien ja ammatillisen tunnustuksen kannalta. Kuten yksi haastateltavista totesi, ”sinun pitää olla osa sitä verkostoa, muuten sinua ei nähdä”.

Koulutus, ammatilliset verkostot ja alan sisäiset yhteisöt vaikuttavat siihen, miten taiteilijat tunnistetaan ja millaisia mahdollisuuksia heille avautuu. Osa haastateltavista oli suorittanut tutkintonsa Suomessa ja verkostoitunut opintojen kautta suomalaiseen taidekenttään. Ne, jotka olivat suorittaneet opintonsa ja aloittaneet uransa jo ennen Suomeen tuloa, olivat rakentaneet verkostojaan vaihtoehtoisia reittejä pitkin, kuten yhteistyöhankkeiden, opetustyön tai taiteilijaveitoisten yhteisöjen kautta. Osa haastateltavista oli luonut suhteita suomalaisiin toimijoihin jo ulkomailla opiskellessaan tai työskennellessään.

Monet haastateltavat olivat verkostoituneet Suomessa kiinteästi muiden samaan kansallisuuteen tai kieliryhmään kuuluvien taiteilijoiden kesken. Nämä kontaktit ovat kantaneet ja olleet arvokkaita etenkin välittömästi Suomeen muuttamisen jälkeen, jolloin muita yhteyksiä ei täällä ollut vielä ehtinyt syntyä.

Monilta verkostoituminen oli vaatinut sinnikästä työtä, pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä, eikä se silti aina onnistunut halutulla tavalla. Verkostoitumiseen vaikuttavat muun muassa sosiaaliset taidot, aiemmat kokemukset, kulttuuritausta ja kielitaito, ja nämä ominaisuudet vaihtelevat taiteilijoiden keskuudessa. Haastateltavat korostivat omaa aktiivisuutta ja periksiantamattomuutta sekä oman ammattitaidon ja osaamisen osoittamista.

Haastattelujen perusteella on vaikea arvioida yksiselitteisesti, miksi osa haastateltavista oli onnistunut rakentamaan laajoja ammatillisia verkostoja mutta osa ei. Eräs haastateltava arvioi, että hänen tapauksessaan merkitystä oli paitsi omalla aktiivisuudella ja henkilökohtaisilla ominaisuuksilla myös onnekailla satumilla:

Teen paljon työtä verkostoitumisen eteen ja kierrän tapaamassa ihmisiä. Arvostan ihmisten kohtaamista enkä yleensä tee yhteistyöprojekteja sellaisten kanssa, joita en tunne. Uskon, että jotkin persoonaani liittyvät piirteet ovat auttaneet minua. Olen myös valkoinen mies, mikä tuo mukanaan tiettyjä etuja erityisesti klassisen musiikin konservatiivisemmassa maailmassa. Vaikka ne olisivat tiedostamattomia, ne ovat silti olemassa ... Joskus kyse on myös ihan tuurista.

Myös toinen haastateltava korosti omaa aktiivisuuttaan mutta arvioi verkostoitumisen edenneen osin siksi, että muut olivat nähneet hänessä jotakin kiinnostavaa ja halunneet tehdä yhteistyötä hänen kanssaan.

Pääsin koekuvauksiin, tutustuin ohjaajiin ja näytin töitani heille. Aika nopeasti sen jälkeen tuottajat kysyivät, kuka olet ja ehdottivat, että ehkä voitaisiin nähdä. Ei se helppoa ollut, olen ollut tosi aktiivinen ja tehnyt paljon. Mutta ei tuottajat tai ihmiset lähesty kaikkia, siinä on myös ollut sitä, että minussa on nähty jotain, että se on lähtenyt sujuvasti eteenpäin.

Verkostoitumisyritykset eivät aina tuottaneet tulosta vaan törmäsivät esimerkiksi erilaisiin toimintakulttuureihin. Erityisesti visuaalisella alalla toimivat taiteilijat nostivat esiin vaikeuksia rakentaa yhteyksiä Suomessa. Haastatteluissa ilmeni tapauksia, joissa kansainvälisesti meritoituneet taiteilijat kokivat suomalaisen välittäjäportaana jättävän heidät huomiotta, vaikka heidän uransa jatkui aktiivisena muualla. Eräs haastateltava kertoi pyrkineensä järjestämään tapaamisia kuraattorien kanssa mutta ”mitään ei tapahtunut”. Kokemus oli ollut hänen mukaansa musertava. (Vrt. Ruusuvirta ym., 2026, s. 48–50.)

Haastatteluaineistossa näkyy, kuinka etenkin myöhemmin taiteilijanuralaan Suomeen muuttaneiden kansainväliset ansiot voivat jäädä tunnistamatta ja pääsy suomalaisiin verkostoihin ja instituutioihin olla vaikeaa. Vastaavanlaisia viitteitä saatiin vuoden 2025 Taiteen ja kulttuurin barometrista: muualla kuin Suomessa syntyneistä taiteilijoista yli kaksi kolmasosaa koki vaikeaksi hyödyntää kansainvälistä kokemustaan Suomessa, kun Suomessa syntyneistä näin koki reilu kolmasosa.⁵

Kokemukset herättivät haastateltavissa kysymyksiä siitä, miten ulkomailla hankittua taiteellista osaamista ylipäättään tunnustetaan suomalaisessa järjestelmässä ja millaisia oletuksia eri taustoista tulevien taiteilijoiden ammatillisista mahdollisuuksista siihen liittyy. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että esi-

⁵ Tieto perustuu vuoden 2025 Taiteen ja kulttuurin barometrin kyselyaineistosta tehtyyn liisanalysiin. Aineisto on Cuporen hallussa.

merkiksi suomalainen tutkinto ja työkokemus saattavat saada työnhaun valintaprosessissa enemmän painoarvoa niiden tuttuuden vuoksi ja esimerkiksi suomalaisen koulutuksen ammatillista tasoa pidetään helpompana arvioida kuin ulkomaisen (Lahtinen ym., 2020).

Yksi haastateltava oli tehnyt lähtömaassa asuessaan laajaa yhteistyötä kansainvälisesti ja myös suomalaisten organisaatioiden kanssa. Suomeen muuton jälkeen hänen yrityksensä laajentaa verkostoja olivat onnistuneet heikosti:

Se ei ole ollut helppoa. Itse asiassa sanoisin, että kaikki työni, ei vain Suomessa, vaan myös Euroopassa, ovat seurausta aiemmasta kansainvälisestä työstäni ajoilta, jolloin asuin vielä kotimaassani. ... Suomalainen taidekenttä on hyvin monokulttuurinen. Ja samalla melko pirstaloitunut. En tiedä paikkoja, joissa ihmiset voisivat todella tavata toisiaan. ... Kaikki yhteyteni ja työni, jotka minulla nyt on, ovat niitä, jotka olin luonut jo ennen tänne muuttoa.

Opinnot väylänä

Opinnot on tunnustettu taidealoilla tärkeiksi ammatillisten verkostojen, yhteistyösuhteiden ja tulevien työmahdollisuuksien syntypaikoiksi (ks. esim. McRobbie, 2016). Myös haastateltavien puheessa opintojen merkitys liittyi varsinaisten opetussisältöjen ohella ihmisiin tutustumiseen, ammatillisten verkostojen rakentamiseen ja taidekentälle kiinnittymiseen. Opintojen kautta syntyneet suhteet koettiin tärkeiksi myöhemmän uran kannalta, ja jotkut olivat esimerkiksi hakeneet jäsenyyttä alan järjestöissä opiskelutovereiden rinnalla.

Erityisesti maisteritason opinnot tarjosivat mahdollisuuden tutustua alan toimijoihin, rakentaa yhteistyösuhteita ja tulla osaksi paikallisia ammatillisia yhteisöjä. Eräs haastateltava koki integroituneensa hyvin suomalaiseen taidekenttään ja piti suomalaisessa taidealan korkeakoulussa suorittamiaan opintoja tässä ratkaisevana. Hänen arvionsa mukaan nimenomaan koulutus tarjosi Suomessa keskeisen väylän verkostoihin ja kentälle kiinnittymiseen.

Aina opiskelu Suomessa ei kuitenkaan edistänyt verkostojen syntyä. Eräs haastateltava kuvasi taidealan tohtorinopintojaan yksinäiseksi puurtamiseksi, joka tarjosi vain vähän tilaisuuksia ammatillisten kontaktien rakentamiseen. Hän arveli, että maisterivaiheen opinnot olisivat tarjonneet paremmat mahdollisuudet kiinnittyä paikalliseen taidekenttään. Hän itse oli suorittanut maisteriopintonsa Keski-Euroopassa. Jatko-opintojen aikana Suomessa hän koki saaneensa yliopistoltaan vain vähän tukea kontaktien luomiseen.

Haastateltavan mukaan hänen taiteenalan verkostot Suomessa rakentuvat pitkälti yhteisten koulutus- ja urapolkujen varaan. Hän kuvasi niitä ”eräänlaiseksi suljetuksi piiriksi”, johon ulkopuolelta tulevan on vaikea päästä. Osasyys hän arvioi myös syntyperänsä ja kansallisuutensa, joiden takia häntä ei pidetty mahdollisena osaan työtehtävistä omalla alallaan. Hän tulkitsi, että häneen liitettiin taustansa takia ennako-oletuksia yhteistyöhaasteista, vaikka ne eivät perustuneet hänen omaan toimintaansa.

Eräs pitkään paitsi taiteilijana myös kansainvälisten taiteilijoiden tukijana toiminut haastateltava arvioi, että vaikka korkeakoulut tarjoavat opiskelijoille hyvät puitteet ja yhteydet, verkostoja voi rakentaa muinkin keinoin. Haastateltavalle itselleen keskeisiä uran etenemisen kannalta olivat olleet käytännön työskentely taidekentällä eri rooleissa ja sitä kautta syntyneet kontaktit. On myös huomattava, että koulutusta ei ole tarjolla samalla tavalla kaikilla taiteenaloilla, esimerkiksi kirjallisuudessa.

Luottamus ja sisäänpääsy

Useat haastateltavat kuvasivat suomalaista taidekenttää vaikeasti avautuvaksi. Eräs heistä kertoi keskusteluista muiden eri puolilta maailmaa Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden kanssa:

Vaikka tulemme aivan erilaisista taustoista ja eri puolilta maailmaa, olemme erikäisiä, eri tavoin Suomeen tulleet ja työskentelemme eri taiteenaloilla, meillä kaikilla on hätkähdyttävän samanlaisia kokemuksia, vaikka emme voisi olla keskenämme paljon erilaisempia. Meitä yhdistää se, että suomalainen kulttuurikenttä on suljettu ei-suomalaisilta.

Haastateltava ei nähnyt ongelmaa suomalaisten vahvoissa ammatillisissa tai sosiaalisissa verkostoissa sinänsä vaan päinvastoin piti niitä Suomen vahvuutena. Haastateltavan mukaan Suomessa monet ammatillisesti tärkeät suhteet syntyvät jo koulutusvaiheessa ja uran alkuvuosina. Tämän varaan rakentuu myös ammatillinen luottamus, johon yhteistyö ja uudet mahdollisuudet taidekentällä usein perustuvat. Myöhemmin maahan muuttaneiden voi olla vaikea päästä osaksi tällaisia valmiiksi muodostuneita verkostoja.

Eräs haastateltava totesi, että hänen suurin kamppailunsa Suomessa oli ollut se, miten rakentaa luottamusta sekä instituutioihin että ihmisiin. Haastatelluissa nousi esimerkiksi esiin, että erilaisiin projekteihin ja työtehtäviin valitaan

helposti – ja monen haastateltavan mukaan ymmärrettävästi – ennemmin tuttu suomalainen kuin tuntematon ulkomaalaistaustainen taiteilija.

Samoja asioita todettiin Cuporen toteuttamassa Avaus-tutkimuksessa, missä tarkasteltiin muun muassa taide- ja kulttuurilaitosten rekrytointiprosesseja. Aineistona olivat päätöksentekoaikavälillä olevien henkilöiden haastattelut ja kyselyt. Tutkimuksessa todettiin, että rekrytointiin vaikuttavat olemassa olevat henkilösuhteet ja verkostot, kova kilpailu ja tiukat aikataulut sekä asenteet ja ennakkoluulot (Lahtinen ym., 2020).

Luottamuksen merkitys taidekentällä toistui useissa haastatteluissa. Haastateltujen mukaan ammatilliset mahdollisuudet rakentuvat pitkälti sen varaan, että muut toimijat tuntevat taiteilijan työn ja luottavat hänen osaamiseensa. Muualta Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden aiemmin hankittu kokemus ja maine eivät aina siirtyneet uuteen toimintaympäristöön. Useat haastateltavat kuvasivat joutuneensa rakentamaan uudelleen sen tunnettuuden, verkostot ja luottamuksen, joihin heidän asemansa oli aiemmin perustunut.

Kotimaassani luottamus oli itsestäänselvyys. Työurastani nähtiin, kuka olen ja mitä teen. Täällä jouduin aloittamaan kaiken alusta. Se oli todella vaikeaa.

Taidekentälle sisäänpääsyssä monet haastateltavat korostivat epävirallisen tiedon merkitystä. Osa heistä oli saanut tukea kokeneemmilta kollegoilta, osa tiensä jo raivanneista toimi itse mentorin kaltaisessa roolissa uusille tulijoille. Maahan muuttaneilla taiteilijoilla tällaisen tuen merkitys voi olla erityisen suuri.

Toimintakulttuuria koskeissa puheenvuoroissa toistui ajatus siitä, että suomalaisen taidekentän käytännöt voivat tuntua ulkopuolelta tulijoille sulkeutuneilta. Kysymys ei ole pelkästään yksittäisistä kontakteista vaan tavoista, joilla ammatillinen vuorovaikutus, luottamus, arvostus ja yhteistyö rakentuvat. Haastateltavien mukaan nämä käytännöt vaikeuttivat taiteilijayhteisöön kiinnittymistä ja kollegiaalisten suhteiden syntymistä.

Taiteenalarajat

Osa haastateltavista kuvasi suomalaista taidekenttää vahvasti taiteenaloihin jakautuneeksi. Monet työskentelivät useilla taiteenaloilla tai niiden rajapinnoilla, ja taiteenalojen väliset rajat nousivat heidän puheessaan toistuvasti esiin. (Vrt. Ruusuvirta ym., 2024.)

Erään haastateltavan mukaan "taiteenalat ovat täällä hyvin siiloutuneita, ja paljon merkitystä annetaan sille, missä olet suorittanut tutkintosi ja keitä tunnet siinä ympäristössä". Hän koki tämän vaikeuttavan erityisesti niiden taiteilijoiden asemaa, joiden työ ei asettunut selvästi yhden taiteenalan sisään.

Useat monitaiteisesti työskentelevät haastateltavat tunsivat jäävänsä olemassa olevien kategorioiden väliin. Tämä näkyi heidän mukaansa esimerkiksi apurahoituksessa, ammatillisessa tunnustuksessa ja oman työn sijoittamisessa taidekentälle. Eräs haastateltava kuvasi tilannettaan toteamalla, että "musiikin puolella olen ehkä liian vahvasti teatterin tekijä ja teatterin puolella liian vahvasti musiikin tekijä".

Monitaiteisuus vaikutti joidenkin haastateltavien mukaan myös siihen, miten heidän osaamiseensa ja asiantuntijuuteensa suhtauduttiin. Usealla alalla toimiminen saattoi herättää epäilyksiä siitä, mihin taiteenalaan taiteilija varsinaisesti kuuluu tai missä hänen asiantuntemuksensa sijaitsee. Kuten eräs haastateltava totesi, "jos olet monessa laatikossa yhtä aikaa, ihmiset eivät oikein luota sinuun".

Monitaiteisesti tai usean taiteenalan välillä toimivat taiteilijat joutuivat kertomansa mukaan toistuvasti selittämään työskentelytapaansa tai perustelemaan paikkaansa eri taiteenaloilla. Monitaiteisuus oli erityisen yleistä niiden haastateltavien joukossa, jotka olivat muuttaneet Suomeen aikuisina ja toimineet aiemmin muissa maissa.

Eräs Suomessa varttunut mutta kansainvälisesti liikkunut haastateltava vertasi Suomen taidekenttää ulkomaisiin toimintaympäristöihin. Hänen arvionsa mukaan taiteenalojen väliset rajat ovat Suomessa monia muita maita jyrkempiä. Koulutuspolut, ammatti-identiteetit ja institutionaaliset rakenteet ohjaavat taiteilijoita vahvasti yhden taiteenalan sisään. Tämä voi paitsi rajata ja kaventaa taiteilijoiden työskentelymahdollisuuksia myös estää erilaisten toiminta- ja ilmaisutapojen, ajatusten ja sisältöjen välittymistä taiteenalojen välillä.

Se on kauhean suomalainen juttu, että näyttelijät näyttelevät ja piirtäjät piirtävät. Maalari maalaa kukkia, ja sitten se maalaa vain kukkia.

Oleskeluluvat ja muut viranomaisjärjestelmät

Kansalaisuuden merkitys

Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kokemukset Maahanmuuttoviraston (Migri) kanssa toimimisesta vaihtelivat huomattavasti. Niihin vaikuttivat muun muassa haastateltavan kansalaisuus, elämäntilanne, uravaihe sekä Suomessa oleskelun peruste. Työlupiin liittyvät asiat nousivat esille ja korostuivat etenkin Euroopan ulkopuolelta muuttaneiden taiteilijoiden haastatteluissa. EU-kansalaisten kohdalla oleskelulupiin liittyvät kysymykset eivät useinkaan nousseet keskusteluun tai ainakaan niillä ei koettu olevan ratkaisevaa vaikutusta taiteelliseen uraan Suomessa. Tämä tuo esiin sen, kuinka voimakkaasti kansalaisuus ja maassa oleskelun peruste vaikuttavat siihen, kuinka vapaasti taiteilija voi liikkua, työskennellä ja rakentaa uraansa ja kuinka erilaisessa asemassa eri puolilta maailmaa tulevat taiteilijat ovat keskenään.

Eräs Euroopan ulkopuolelta 2010-luvulla Suomeen opiskelemaan tullut haastateltava muisteli oleskelulupajärjestelmään liittynyttä jatkuvaa epävarmuutta. Oleskeluluvan uusiminen edellytti sekä riittävää opintojen etenemistä että toimeentulon osoittamista, mikä pakotti monet opiskelijat yhdistämään kokopäiväiset opinnot ja työnteon. Haastateltavan mukaan järjestelmä jätti vain vähän liikkumavaraa tilanteissa, joissa toimeentulo oli epävarmaa tai opinnot etenivät hitaammin.

Jotta voi ylipäättään hakea seuraavaa oleskelulupaa, pitää suorittaa riittävästi opintopisteitä koko ajan. Samalla tilillä pitää olla tietty määrä rahaa. Jos ei tule perheestä, joka pystyy tukemaan taloudellisesti, on pakko tehdä töitä. Käytännössä se tarkoittaa, että tekee osa-aikatyötä, vaikka opiskelee täysipäiväisesti. Opintoihin kuuluu paljon kursseja ja tehtäviä, ja vaadittujen opintopisteiden suorittaminen on jo itsessään vaikeaa.

Eräs Aasiasta lähtöisin oleva haastateltava kertoi lähteneensä nuorena opiskelemaan Britanniaan ja matkustaneensa opintojensa jälkeen eri puolilla Länsi-Eurooppaa. Hän oli liikkunut pitkään eri maiden välillä ja elänyt väliaikaisten järjestelyjen varassa, kunnes hän hakeutui opiskelemaan erääseen EU-maahan saadakseen vakaamman oikeudellisen aseman. Lopulta hän asui kyseisessä maassa

parikymmentä vuotta ja sai sen kansalaisuuden. Tämän vuoksi Suomeen muuttamiseen ei hänellä liittynyt samanlaista oleskelulupiin tai maassa oleskelun oikeuteen liittyvää epävarmuutta kuin monilla muilla haastateltavilla.

Oleskeluluvat olivat aiheuttaneet käytännön ongelmia myös haastateltujen taiteilijoiden kansainvälisen toiminnan kannalta. Eräs jo pitkään Suomessa asunut haastateltava kertoi, että alkuvuosina hänen passinsa oli maahanmuuttoviranomaisten hallussa, mikä vaikeutti osallistumista ulkomaisiin näyttelyihin ja muuta kansainvälistä toimintaa:

Passi oli Migrillä sillä aikaa, kun hakemus oli päällä. Se tapahtui useita kertoja ja kesti useita kuukausia. Minulla olisi ollut ulkomailla näyttely ja menin kysymään, että teillä on minun passi ja minulla olisi näyttely. Siellä sanottiin, että jos lähden matkalle, hakemus peruuntuu ja pitää aloittaa alusta ja että jos haluat pitää näyttelyitä, niin sinun pitää tehdä se silloin, kun sinulla on passi. Piti hyväksyä kompromissi, että aina kun luvat tulivat, vain silloin voi matkustaa.

Työ- ja oleskelulupiin liittyvät viimeaikaiset muutokset Suomen maahanmuuttopolitiikassa nousivat esille muutamissa Euroopan ulkopuolelta Suomeen muuttaneiden haastatteluissa.⁶ Erityistä huolta haastateltavat kantoivat viranomaisten ymmärryksestä taiteilijan työstä ja ennakoasenteista taiteilijoita kohtaan. Yksi kertoi olevansa huolestunut opiskelijoiden puolesta, joiden on löydettävä työtä määräajassa valmistumisensa jälkeen.

Toimenpiteiden koettiin liittyvän laajempaan maahanmuuttovastaiseen poliittiseen ilmapiiriin, jonka haastateltavat kokivat paitsi valitettavana myös huolestuttavana. Osalla tilanne oli vauhdittanut Suomen kansalaisuuden hakemista tai sen tavoittelua. Yksikään haastateltavista ei kuitenkaan kertonut harkinneesta muuttoa pois Suomesta vallitsevan tilanteen vuoksi.

Taiteellinen työ viranomaisjärjestelmissä

Osa taiteilijoista oli kokenut vaikeuksia Migrin kanssa siksi, ettei taiteen tekeminen istunut viranomaisjärjestelmän käsityksiin työstä. Jotkut haastatelluista olivat joutuneet etenkin uran alkuvaiheessa tekemään muuta kuin oman alansa työtä saadakseen työperäisen oleskeluluvan, koska taiteellinen työ ei yksin riittänyt osoittamaan vakaata toimeentuloa.

⁶ Pääministeri Petteri Orpon hallitus (2023–2027) on kiristänyt Suomen turvapaikkapolitiikkaa hallitusohjelmansa mukaisesti (Valtioneuvosto, 2023). Esimerkiksi pysyvän oleskeluluvan ehtoja muutettiin vuoden 2026 alussa.

Erityisesti freelancerius oli osoittautunut hankalaksi työlupa-asioiden näkökulmasta:

Olen freelancer, eikä freelancereiden asema ole Suomessa selkeä. Minun on todistettava vakituinen työni Migrille. He pidentävät lupaani niin kauan kuin pystyn todistamaan liiketoimintani täällä Suomessa, joten lähes joka vuosi minun on tehtävä se uudestaan ja uudestaan.

Pohjois-Amerikasta Suomeen muuttanut taiteilija ei ollut kohdannut ongelmia asioidessaan maahanmuuttoviranomaisten kanssa, mutta hän kuvasi asiointia tarkkuutta ja selkeyttämistä vaativaksi erityisesti työn ja tulonmuodostuksen näkökulmasta:

Minulla ei ole ollut mitään ongelmia, mutta olen aina pyrkinyt olemaan hyvin selkeä, esimerkiksi mitkä ovat vaaditut kriteerit ja miten täytän ne. Tuntuu, että jos jätän asiat liian epämääräiseksi, heidän on pakko sanoa ei, jos se ei sovi [heidän kriteereihinsä]. Taiteilijoiden tulonmuodostus on heille outoa, joten on vain saatava se näyttämään siltä, että se [taiteellinen työ] sopii heidän määritelmiinsä.

Osa haastateltavista koki nykyiset työlupien tulorajat ja vaatimukset kohtuuttoman tiukoiksi suhteessa taiteellisen työn todellisuuteen, jossa tulot ovat usein epäsäännöllisiä ja voivat koostua useista lähteistä. Myös apurahalla työskentely ja useiden työnteon muotojen yhdistäminen oli aiheuttanut monille haasteita, sillä työlupaa on haettava ja se myönnetään kerrallaan vain yhden työnteon tai toimeentulon perusteella.

Eräs edunvalvonnan parissa työskennellyt haastateltava kertoi huomaneensa, etteivät monet apurahalla työskentelevät ulkomaalaistaustaiset taiteilijat tiedä, kuinka oleskelulupahakemuksen kanssa tulisi toimia. Taiteilijoille voi tulla yllätyksenä, että apurahalla työskentelyä kohdellaan eri tavoin eri viranomaisjärjestelmissä; oleskeluluvan yhteydessä suomalaiset apurahat otetaan huomioon osana työhistoriaa.⁷

Haastatteluissa nousi esiin kokemuksia oleskelulupaprosesseista, joissa luvan perusteet olivat muuttuneet elämäntilanteen tai työnteon muuttuessa. Esi-

⁷ Tässä yhteydessä selvitetään hakijan työhistoria. Hakijan on täytynyt riittävän päätoimisesti tehdä työtä tai harjoittaa elinkeinoa hakemusta edeltävän kahden tai kolmen vuoden aikana. Hän on voinut korkeintaan kolmen kuukauden ajan turvautua työttömyysetuuteen tai toimeentulotulotukeen tai olla muuten korkeintaan kolme kuukautta poissa töistä. Ohjeistuksen mukaan työhistoria kattaa ansiotyön, yrittämisen, freelancer-työn ja niin sanotun kevytyrittämisen. Myös suomalaisella apurahalla tehty työ lasketaan mukaan. (Sisäministeriö, n.d.)

merkiksi perhesiteeseen perustuneen oleskeluluvan päätyttyä lupaa oli haettu uudella perusteella, kuten yrittäjyyden tai muun työskentelyn perusteella. Muutokset elämäntilanteissa ja lupaperusteissa sekä epäselvyydet siitä, millä perusteella oleskelulupaa tulisi hakea, olivat joissakin tapauksissa johtaneet pitkittyneeseen epävarmuuteen oleskeluoikeuden jatkumisesta. Haastateltavat kokivat, ettei maahanmuuttoviranomaisilla aina ollut selkeää tai johdonmukaista tapaa käsitellä taiteelliseen työskentelyyn tai apurahoihin liittyviä tilanteita.

Maahanmuuttoviranomaisilla ja yksittäisillä työntekijöillä on paljon valtaa päättää asioista. Lain pitäisi olla selkeämpi näiden kysymysten suhteen. Päätös voi kääntyä mihin suuntaan vain. Sain omassa tapauksessani paljon tukea ammattitaiteilijana, mutta kaikilla ei ole Suomessa verkostoja, tukea tai kykyä ilmaista itseään. Se voi tarkoittaa, että tapauksesi jää huomiotta ja hakemuksesi hylätään.

Työlupien näkökulmasta ratkaisevaa merkitystä voi olla yllättävillä asioilla, kuten taidealan järjestöjäsenyydellä. Erään haastateltavan mukaan Migri oli pitänyt jäsenyyttä alan taiteilijajärjestössä yhtenä ammattitaiteilijuuden kriteerinä, mikä asettaa painetta taiteilijajärjestöjen avoimuudelle muualta Suomeen muuttaneita taiteilijoita kohtaan.⁸

Taiteilijat joutuvat usein sovittamaan epävarman työnsä hallinnollisiin rakenteisiin, jotka perustuvat vakaiden työsuhteiden ja ennakoitavan tulotason olettamuksille. Tämä ei koske vain maahanmuuttoviranomaisten toimintaa vaan tulee esille myös muiden viranomaisasioiden hoidossa, kuten verottajan, työvoimaviranomaisten ja Kelan kanssa asioidessa. Lisäksi taiteilijat voivat kohdata ennakkoasenteita taiteilijoita ja taiteilijoiden työtä kohtaan. (Vrt. esim. Lahtinen ym., 2025.)

Erityisesti Euroopan ulkopuolelta muuttaneet haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa heidän koulutuksensa, osaamisensa ja ammatillinen kokemuksensa eivät näyttäneet riittävän perusteeksi taiteilijan uran jatkamiselle

⁸ Aiemmin taiteilijan ammattimaisuuden arvioinnissa käytettiin kriteereinä koulutusta taideoppilaitoksessa, taiteilijajärjestön jäsenyyttä, ammatillista työhistoriaa taidealalla ja toimeentulon saamista taiteellisesta työstä; ammattitaiteilijana pidettiin vähintään kaksi näistä kriteereistä täyttävää henkilöä (HE 28/2003 vp). Vuoden 2022 lainmuutoksen esityksissä järjestöjäsenyyttä pidettiin mahdollisesti syrjivänä kriteerinä erityisesti maahanmuuttajataiteilijoiden kannalta, koska heidän järjestäytymisasteensa on muita taiteilijoita matalampi ja järjestöt päättävät itse jäseneksi hyväksymisestä. Järjestöjäsenyydestä kriteerinä luovuttiin, ja ammattimaisuuden arvioinnissa painotettiin työhistoriaa ja toimeentuloa sekä tarvittaessa koulutustaustaa (HE 114/2022 vp). Maahanmuuttoviraston nykyisessä ohjeistuksessa ammattimaisuuden osoittamisesta mainitaan esimerkkeinä alan aiempi työkokemus tai koulutus (Maahanmuuttovirasto, n.d.).

Suomessa. Rodullistetuilla oli kokemuksia esimerkiksi siitä, että viranomaiset neuvoivat heitä hakeutumaan siivoustyöhön- tai sosiaali- ja terveysaloille. Heidän aiempaan koulutukseensa ja uraansa taiteilijana ei kiinnitetty merkittävästi huomiota. Yksi haastateltava kertoi, että työvoimaviranomainen suhtautui varauksellisesti hänen ajatukseensa hakeutua taidealan lisäopintoihin ja hänen sanottiin menettävän siinä tapauksessa tukensa.

Tilanne on monin tavoin samanlainen kaikille Suomessa toimiville taiteilijoille (ks. Talaskivi, 2026), mutta ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilannetta voivat lisäksi hankaloittaa muun muassa kielelliset haasteet, järjestelmien tuntemattomuus, ennakkoasenteet ja rasismi sekä verkostojen ja tuen vähyys tai puute.

Selviytymisstrategiat ja tuen tarve

Vaikka varsinaisia ongelmia lupaprosesseissa ei kaikilla ollut, itse järjestelmä aiheuttaa monille jatkuvaa stressiä: lupien määräaikaisuus ja uusimistarve pitävät yllä tunnetta epävarmasta asemasta. Oleskeluluvan ehtojen täyttäminen edellyttää taiteilijoilta omien työmahdollisuuksien jatkuvaa luomista ja riittävien tulojen hankkimista, missä epäonnistumiselle ei jää varaa.

Useissa haastatteluissa korostui epävarmuus oleskeluluvan ehdoista ja oleskeluoikeuden jatkumisesta. Kaikille oleskelulupaa hakeneille yhteistä oli kokemus pitkäjänteisestä prosessista, joka vaatii tarkkuutta, perehtymistä ja epävarmuuden sietoa. Lisäksi on luotava selviytymisstrategioita ja etsittävä tukea ja liittolaisia.

Useat taiteilijat olivat kehittäneet erilaisia strategioita järjestelmässä toimimiseen. Keskeiseksi nousi institutionaalisen kielen ja byrokratian oppiminen. Yksi haastateltava kertoi, kuinka suomen kielen oppiminen oli auttanut häntä 1990-luvulla ymmärtämään paremmin lupaehtoja ja hakemaan taidealan toimijoilta määrätietoisesti lausuntoja omasta asemastaan ”tärkeänä taiteilijana” Suomessa. Näiden lausuntojen avulla hän sai pysyvän oleskeluluvan ammattinsa perusteella. Toisille ratkaisevaa oli ollut työn, opiskelun, parisuhteen tai perheen yhdistyminen eri tavoin oleskelun perusteisiin. Osa oli rakentanut asemaansa vaiheittain opiskelijastatuksen, työpaikkojen tai perhesuhteiden kautta.

Tukiverkostojen merkitys oleskelulupiin liittyvissä kysymyksissä nousi myös esiin haastatteluissa. Eräs haastateltava kertoi saaneensa merkittävää apua Artists at Risk -järjestöltä, toiselle ratkaisevaa oli ollut muiden taiteilijoiden ja taideorganisaatioiden osoittama julkinen tuki. Muutamille haastateltaville kyse ei

ollut pelkästään hallinnollisista menettelyistä vaan mahdollisuudesta jatkaa taiteellista työskentelyä turvallisissa olosuhteissa.

Taiteilijat joutuvat usein turvautumaan epävirallisiin tukirakenteisiin navigoidakseen monimutkaisessa oleskelulupajärjestelmässä ja turvatakseen asemansa. Joissakin tapauksissa on uhka joutua palaamaan maahan, jossa taiteellinen työ tai siihen liittyvä julkinen näkyvyys saattaa altistaa vainolle tai muille turvallisuusriskeille (ks. esim. Artists at Risk Foundation, n.d.; Freemuse, n.d.).

Osa haastateltavista kertoi, että Suomessa on yksittäisiä taidealan organisaatioita ja yhteisöjä, jotka tukevat ulkomaalaistaustaisia opiskelijoita ja vastavalmistuneita tarjoamalla työmahdollisuuksia ja auttamalla verkostojen rakentamisessa. Tuen koettiin kuitenkin jäävän pitkälti yksittäisten toimijoiden varaan. Oppilaitosten toivottiin tukevan kansainvälisiä opiskelijoita työpaikan löytämisessä valmistumisen jälkeen, jotta he voisivat halutessaan pysyä Suomessa.

Oppilaitoksen ... pitäisi osoittaa jonkinlaista tukea myös valmistuneille opiskelijoille. ... Minä tai kaltaiseni ihmiset ovat kohdanneet karkotusuhan muutaman kuukauden kuluttua valmistumisesta, koska emme ole löytäneet työtä. Meidän pitäisi voida palata oppilaitokseen ja pyytää apua.

Työ, toimeentulo ja ammatillinen asema

Työtilanne ja työskentelyn kirjo

Haastateltavien nykyiset työtilanteet ja asemat suomalaisella taidekentällä vaihtelivat huomattavasti. Osa työskenteli vakiintuneessa asemassa taide- tai koulutusinstituutioissa, osa freelancer- tai projektipohjaisesti, osalla oli omaa yritystoimintaa, osa taas toimi useiden rinnakkaisten työtehtävien varassa. Monille taiteilijan työ rakentui yhdistelmästä apurahoja, freelancetöitä, yrittäjyyttä, opetusta, tuottamista, kuratointia, yhteisöprojekteja ja muuta toimeentuloa täydentävää työtä (ks. myös Ruusuvirta ym., 2024). Moni oli mukana myös järjestötyössä sekä erilaisissa kulttuuripoliittisissa ja edunvalvonnallisissa tehtävissä. Muutamalla apurahakausi oli juuri päättymässä ja he etsivät parhaillaan töitä.

Haastateltavat kuvasivat työnsä sirpaleisuutta, mutta kaikki eivät välttämättä pitäneet hajanaisuutta kielteisenä tai epätoivottuna. Joillekin työn hajauttaminen oli päinvastoin tietoinen tapa hallita taiteilijan työn taloudellista epävarmuutta (vrt. Abbing, 2002; Menger, 1999). Erityisesti vapaalla kentällä toimivat näkivät monien töiden ja ammattiroolien yhdistämisen strategiana, joka mahdollistaa toimeentulon, verkostojen rakentamisen ja oman taiteellisen autonomian (vrt. Lahtinen ym., 2025, s. 30–31, 70).

Osa haastateltavista kertoi tehneensä uransa aikana myös muita töitä elättääkseen itsensä:

Ennen kuin sain ensimmäisen työni teatterissa, olin neljä tai viisi vuotta käytännössä ilman alan töitä. Tein esimerkiksi töitä marketissa. ... Kaikki ei siis odottanut minua valmiina, kun tulin tänne. Ei, vaan se oli todella – ja on yhä – kovaa taistelua.

Usean haastateltavan ura oli rakentunut vähitellen paikallisista yhteyksistä laajemmaksi kansalliseksi ja kansainväliseksi toiminnaksi, kuten erään Etelä-Amerikasta Suomeen muuttaneen haastateltavan tapauksessa. Valmistumisensa jälkeen hän jäi työskentelemään oppilaitokseen, jossa oli opiskellut, ensin sijaisena ja avustavissa tehtävissä ja myöhemmin opettajana. Samalla hän etsi paikkaansa suomalaisella taidekentällä järjestämällä työpajoja, tekemällä pienimuotoisia esityksiä ja rakentamalla verkostoja. Ensimmäiset mahdollisuudet syntyivät vähitellen eri suunnista. Ulkomailla toteutettu yhteistyöhanke toi resursseja oman

taiteellisen työn jatkamiseen samalla, kun hän alkoi hakea apurahoja ja tehdä yhteistyötä suomalaisten taiteilijoiden kanssa. Vuosien mittaan toiminta laajeni paikallisista hankkeista ensin eri puolille Suomea ja myöhemmin Pohjoismaihin, Baltiaan ja eurooppalaisiin yhteistuotantoihin.

Kansainvälinen toiminta ja verkostot

Kansainvälisyys ja kansainvälinen työ näyttäytyivät aineistossa monin eri tavoin. Joillekin haastateltavista kansainvälisyys oli uran keskeinen perusta. Osa toimi aktiivisesti niin Suomessa kuin ulkomailla kansainvälisten näyttelyiden, residenssien, julkaisujen ja yhteistyöprojektien parissa. Yhteistyötä tehtiin esimerkiksi Pohjoismaissa, Baltian maissa ja laajemmin eurooppalaisissa verkostoissa sekä omien lähtömaiden toimijoiden ja henkilökohtaisten kontaktien kanssa.

Ulkomaalaistausta ei kuitenkaan itsessään merkinnyt yhteyksiä tai verkostoja lähtömaahan. Toisilla toiminta oli vahvemmin kiinnittynyt paikallisiin yhteisöihin ja suomalaisiin verkostoihin, eikä kansainvälisyys noussut taiteellisen toiminnan merkittäväksi tavoitteeksi.

Taiteen ja kulttuurin barometrin mukaan muualla kuin Suomessa syntyneistä taiteilijoista yli puolet työskenteli vuoden 2024 aikana joko ulkomailla tai kansainvälisesti Suomessa tai Suomesta käsin (Ruusuvirta ym., 2026). Suomessa syntyneistä taiteilijoista näin teki noin joka kolmas.

Barometriaineiston mukaan muualla kuin Suomessa syntyneiden taiteilijoiden kansainvälisen toiminnan muodot ovat pitkälti samoja kuin Suomessa syntyneillä. Eroja on erityisesti kansainvälisen taiteen tai taiteilijoiden tuomisessa Suomeen sekä toiminnassa taidealan kansainvälisissä järjestöissä ja verkostoissa. Näitä ulkomailla syntyneillä taiteilijoilla oli barometrin mukaan merkittävästi useammin kuin Suomessa syntyneillä.⁹

Haastateltavat pitivät ristiriitaisena sitä, että samalla kun Suomessa korostetaan taidekentän kansainvälistymisen tarvetta,¹⁰ täällä jo olemassa olevat kansainväliset yhteydet ja verkostot jäävät helposti hyödyntämättä. Osa tulkitisi tämän myös arvottamisen kysymykseksi: ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden työ-

⁹ Tieto perustuu vuoden 2025 Taiteen ja kulttuurin barometrin kyselyaineistosta tehtyyn liisanalyysiin. Aineisto on Cuporen hallussa.

¹⁰ Kansainvälisyys ja kansainvälisen toiminnan lisääminen mainitaan sekä Kulttuuripoliitissa selonteossa että sen toimeenpanosuunnitelman tavoitteissa (Valtioneuvosto, 2024; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2026).

uraa ja yhteyksiä ei arvosteta samalla viivalla suomalaistaustaisten taiteilijoiden kanssa.

Apurahat ja niiden merkitys

Valtaosa haastateltavista oli saanut uransa aikana apurahoja Suomesta. Toisilla apurahoja oli ollut lukuisia ja myös pitkäkestoisia, toisilla apurahat olivat olleet yksittäisiä ja niiden merkitys omalle uralle oli jäänyt vähäisemmäksi. Yleisimmin rahoitusta oli saatu Taiteen edistämiskesuksesta (nykyinen Taide- ja kulttuurivirasto), Koneen Säätiöltä ja Suomen Kulttuurirahastolta.

Koneen Säätiön monivuotiset apurahat nousivat aineistossa usein esiin merkittävinä uran mahdollistajina, ja niillä nähtiin myös laajempaa merkitystä Suomen taidekentän moninaisuuden ja erilaisten teemojen esiin pääsyn kannalta. Useimmilla oli kokemusta myös Taiken työskentelyapurahoista, joskin niiden pituus vaihteli. Koneen Säätiön korostuminen ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tapauksessa voi liittyä säätiön rahoituslinjauksiin ja -käytäntöihin.¹¹

Muutamat haastateltavat kertoivat, etteivät olleet toistuvista hakemuksista huolimatta vielä saaneet monivuotisia taiteilija-apurahoja, vaikka monet samassa uravaiheessa olevat suomalaistaustaiset näyttivät niitä saavan. Arviot perustuivat kokemukseen eri taidealojen implisiittisistä uramittapuista, kuten tietyssä uravaiheessa myönnettyistä apurahoista ja muista tunnustuksista. Osa haastateltavista koki etenevänsä näillä mittareilla hitaammin kuin suomalaistaustaiset kollegansa.

Haastatteluissa nousi esiin myös pysäyttäviä kokemuksia siitä, että pitkään jatkunut ja vakaalta vaikuttanut apurahapolku saattoi katketa ilman, että taiteilija löysi muutokselle selitystä. Eräs haastateltava kertoi saaneensa vuosien ajan merkittävää säätiörahoitusta mutta palanneensa lähtöruutuun: hakemukset hylättiin toisensa jälkeen, eikä hän ymmärtänyt, miksi käänne oli tapahtunut.

Useat haastateltavat korostivat, että suomalainen apurahajärjestelmä tarjoaa taiteelliseen työskentelyyn edellytyksiä, joita monissa muissa maissa ei ole. Samaan aikaan osa koki ongelmaksi, etteivät apurahat välttämättä edistäneet

¹¹ Koneen Säätiö painottaa muun muassa tieteen ja taiteen vapautta, moninaisuutta, rohkeutta, pitkäjänteisyyttä ja yhteisöllisyyttä (Koneen Säätiö, n.d.). Säätiö on kiinnittänyt huomiota myös apurahahakemusten arviointikäytäntöihin. Arvioijia ohjeistetaan tunnistamaan omia ennakkokäsityksiään ja huomioimaan erilaisia taiteilijapolkuja ja tekemisen muotoja, ja myös arvioijajoukon moninaisuuteen kiinnitetään huomiota (Pasila & Karasvaara, 2025).

institutionaalisen tunnustuksen saamista tai verkostoihin pääsyä. Yksi haastateltava oli saanut Suomessa merkittävän valtion myöntämän taiteellisen tunnustuksen, mutta hänen odotustensa vastaisesti se ei ollut avannut uusia ammatillisia mahdollisuuksia tai ovia taideinstituutioihin.

Työskentelyapurahojen puutteeksi nähtiin myös se, ettei niihin yleensä sisälly tuotantokustannuksia. Vaikka työskentelylle oli aikaa, projektien toteuttaminen edellytti edelleen tiloja, yhteistyökumppaneita, verkostoja ja institutionaalista tunnustusta. Eräs haastateltava totesi, että Suomessa apurahoituksen ja ammatillisten mahdollisuuksien välinen yhteys on yllättävän heikko. Etenkin ulkopuolelta tuleva olisi tarvinnut rahoituksen lisäksi paikallista näkyvyyttä, luottamusta, välittäjiä ja ammatillisia suhteita.

Toimeentulo ja tulonmuodostus

Haastateltavien kokemus omasta toimeentulostaan ja sen tasosta vaihteli suuresti. Toiset kuvasivat toimeentuloaan prekaariseksi, epävarmaksi ja turvottomaksi. Muutama haastateltava arveli olevansa lähellä ”köyhyysrajaa”. Osa puolestaan koki tulevaisuuden hyvin toimeen taiteellisella työllään ja arvioi toimeentulonsa jopa erittäin hyväksi.

Toimeentulon tasoa ei kysytty euromääräisenä, vaan haastateltavilta pyydettiin subjektiivista arviota toimeentulostaan. Heidän arvionsa eivät siksi ole suoraan verrattavissa tulotasoa kuvaaviin tilastoihin. Muutamat haastateltavat selvensivät, että hyvä toimeentulo merkitsi heille mahdollisuutta elättää itsensä ja perheensä tuloillaan. Suomen ja erityisesti Helsingin korkeat elinkustannukset nousivat esiin useissa haastatteluissa haasteena omalle toimeentulolle.

Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden toimeentulon taso on aiemmin todettu alhaisemmaksi kuin suomalaistaustaisten. Vuonna 2019 suomalaistaustaisten taiteilijoiden kokonaistulojen (ansio- ja pääomatulot) mediaani (28 469 euroa) oli liki kaksinkertainen suhteessa ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kokonaistulojen mediaaniin (15 099 euroa) (Karttunen ym., 2023). Käytettävissä olevien tulojen mediaani oli ulkomaalaistaustaisilla taiteilijoilla 19 500 euroa ja suomalaistaustaisilla 26 400 euroa.¹²

¹² Käytettävissä olevat tulot sisältävät palkka-, yrittäjä- ja omaisuustulot sekä saadut tulonsiirrot, joista vähennetään välittömät verot ja sosiaaliturvamaksut. Käytettävissä oleviin rahatuloihin sisältyvät myös apurahat. Vuoden 2023 moninaisuusraportissa (Karttunen ym., 2023) hyödynnettiin Cuporen rekisteripohjaisen Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen aineistoa (ks. Hirvi-Ijäs ym., 2021, 2023).

Useimpien haastateltujen toimeentulo koostui useista tulolähteistä. Näitä olivat esimerkiksi apurahat, puhuja- ja esiintyjäpalkkiot, freelance-työ, opetustehtävät, projektityöt ja palkkatyö taide- ja kulttuurialalla. Haastateltavista monella oli oma yritys tai aiempaa yrittäjätaustaa. Muutamat kertoivat yrittäjyyden olleen luontainen työn ja toimeentulon hankkimisen muoto heidän aiemmissa asuinmaissaan.

Työttömyysjaksoja paikattiin toisinaan sosiaaliturvalla, mikä koettiin tärkeänä turvallisuutta lisäävänä tekijänä. Yksi haastateltava kuvasi sosiaaliturvan mahdollistavan sen, että taiteilijana ylipäättään uskaltaa jatkaa Suomessa myös epävarmoina aikoina. Monet haastateltavista kuitenkin korostivat, etteivät he olleet käyttäneet Suomessa olonsa aikana työttömyysturvaa lainkaan tai olivat turvautuneet siihen vain lyhytaikaisesti, vaikka olivat olleet siihen oikeutettuja. Kerromuksissa tuotiin esiin tarve olla aktiivinen, ahkera ja pyrkiä pärjäämään ilman yhteiskunnan tukia.

Työskentelyn monialaisuus oli seurausta sekä ammatillisesta kiinnostuksesta että taloudellisesta välttämättömyydestä. Joillakin haastateltavista merkittävä osa tuloista muodostui Suomen ulkopuolelta tulevista toimeksiannoista ja kansainvälisestä toiminnasta. Useilla taiteenaloilla toimiminen nähtiin keinona lisätä työmahdollisuuksia ja vähentää yksittäisiin rahoituslähteisiin liittyvää epävarmuutta. Samalla monien eri työtehtävien yhdistäminen koettiin raskaaksi hallinnoida ja paljon osaamista vaativaksi. (Ks. myös Lahtinen ym., 2025; Ruusuvirta ym., 2024.)

Toimeentuloon liittyvien vaikeuksien useimmat haastateltavat kuvasivat olevan pitkälti samoja kuin taiteilijoilla yleisemminkin ja liittyvän alan rahoituksen niukkuuteen. Yksi haastateltava kiinnitti huomiota taloudelliseen eriarvoisuuteen ulkomaalaistaustaisten ja suomalaisten taiteilijoiden välillä. Hänen mukaansa esimerkiksi musiikin alalla osa ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista oli valmis hyväksymään matalia palkkioita, koska heidän mahdollisuutensa hankkia toimeentuloa tai tietoa alan tavanomaisista korvaustasoista olivat rajallisemmat. Haastateltavan mukaan jotkin toimijat myös hyödynsivät tätä asetelmaa ja tarjosivat kansainvälisille taiteilijoille selvästi alempia korvauksia kuin vakiintuneille suomalaisille toimijoille.

Tunnustuksen saaminen

Osa haastateltavista koki asemansa suomalaisella taidekentällä vakiintuneeksi ja tunnustetuksi. He olivat saaneet palkintoja ja apurahoja, mediahuomiota sekä työskennelleet alan järjestöissä ja instituutioissa. Toisilla tämä oli tapahtunut nopeammin, toisilta vaatinut pitkäjänteisen vuosien työn. Muutamat haastatelluista olivat tehneet määrätietoista itsensä tunnetuksi tekemistä ja verkostojen aktiivista rakentamista, vaikka he tiedostivat tämän olevan ristiriidassa suomalaiseksi kokemansa vaatimattomuuden normin kanssa.

Toiset taas kuvasivat jatkuvaa epävarmuutta, ulkopuolisuutta ja tunnetta siitä, että asema on aina ehdollinen. Kansainvälinen menestys tai suomalaiset apurahat eivät välttämättä johtaneet pysyvään kiinnittymiseen taidekentälle tai institutionaaliseen tunnustukseen.

Useissa haastatteluissa korostui ristiriita kansainvälisen ja suomalaisen tunnustuksen välillä. Erityisesti pitkän kansainvälisen uran jälkeen Suomeen muuttaneet kokivat asemansa heikentyneen tai suorastaan "nollaantuneen" Suomessa:

Kokemus ja aiempi työ eivät tunnu täällä tulevan tunnistetuiksi tai arvostetuiksi. On valtava ristiriita siinä, miten minut nähdään kansainvälisesti ja miten minut nähdään täällä.

Muutama haastateltavista koki saavansa merkittävää arvostusta ulkomailla mutta jäävänsä Suomessa sivuun. Eräs heistä kertoi jaksavansa työssään pitkälti siksi, että kansainvälisiltä toimijoilta tulee edelleen kutsuja ja yhteydenottoja, jotka muistuttavat oman tekemisen arvosta. Toinen kuvasi tilannetta erityisen vaikeaksi, koska Suomi oli muodostunut hänen pysyväksi kotimaakseen:

Ihmiset sanovat, että on hienoa saada kansainvälistä näkyvyyttä. Niin onkin, mutta entä Suomi? Tämähän on se paikka, jossa minä elän.

Muutama haastateltava kertoi siitä, kuinka alkuvaiheen optimismi Suomessa oli vähitellen vaihtunut epävarmuuteen. Ensimmäiset vuodet saattoivat sisältää opintoja, apurahoja, uusia kontakteja tai muita myönteisiä kokemuksia, joiden perusteella alkoi tuntua siltä, että oma paikka suomalaisella taidekentällä on löytynyt. Myöhemmin osa oli kuitenkin törmännyt vaikeuksiin rakentaa pitkäjänteisiä ammatillisia suhteita tai päästä osaksi keskeisiä verkostoja. Tällöin aiempi

kokemus kiinnittymisestä saattoi muuttua epävarmuudeksi omasta asemasta ja tulevaisuuden mahdollisuuksista.

Sain apurahan merkittävältä säätiöltä, ja nyt tuntuu jälleen siltä, että minulla on paikka täällä. Mutta en tiedä, avaako tämä mitään ovia, koska aiemmatkaan tunnukset eivät ole avanneet.

Asema taidekentällä ja ulkomaalaistausta

Ulkomaalaistausta ei määritä asemaa taidekentällä kaikille samalla tavalla. Osa haastateltavista piti itseään etuoikeutettuna suhteessa muihin ulkomaalaistaustaisiin taiteilijoihin esimerkiksi ihonvärin, eurooppalaisen taustan, sukupuolen, kielitaidon tai koulutuksen vuoksi. Eräs haastateltava katsoi, ettei oikeastaan nähnyt eroa itsensä ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden välillä. Hän oli opiskellut ja tehnyt uransa Suomessa, toimi alansa järjestöissä ja taidehallinnon raadeissa, ei poikennut ulkonäöltään valtaväestöstä ja osasi suomea liki natiivin tasolla.

Toiset taas kokivat joutuvansa jatkuvasti todistamaan osaamistaan ja legitimeettiään. Erityisesti ei-valkoiset haastateltavat sekä Euroopan ulkopuolelta tulleet kuvasivat tilanteita, joissa heidän asemansa näyttäytyi muita hauraampana. Vaikka haastateltava saattoi kokea integroituneensa hyvin Suomen taidekenttään ja yhteiskuntaan, hänellä saattoi olla tuntemus, että jokin esti etenemästä pidemmälle:

Intuitiivisesti haluaisin sanoa, että kuulun vahvasti Suomen yhteiskuntaan. Mutta Suomen taidekentällä näen isoja ongelmia: siinä on semmonen lasikatto ... tiettyjä ovia ja pöytiä ja ennakkoluuloja.

Aineistossa toistuu kokemus, että ulkomaalaistaustainen taiteilija joutuu usein purkamaan itseensä kohdistuvia oletuksia. Tämä voi tarkoittaa oletuksia kielitaidosta, ammatillisesta osaamisesta, kulttuurisesta edustamisesta tai siitä, millaisia aiheita hänen odotetaan käsittelevän. Yksi haastateltava totesi, että hänen ”kaltaisiltaan ihmisiltä” odotetaan täydellisyyttä: heidän täytyy toimia moitteettomasti ja tehdä jatkuvasti huipputulosta saadakseen samoja mahdollisuuksia kuin suomalaiset taiteilijat. Tällainen kokemus kertoo siitä, että vähemmistöasemassa toimiminen voi tarkoittaa jatkuvaa todistelun ja paikan lunastamisen tarvetta.

Haastatellussa ulkomaalaistaustainen muusikko kertoi, että hänellä oli ollut Suomessa aluksi vaikeuksia saada töitä orkesterien koesoittojen kautta. Hän arveli, että hänen etninen taustansa tai kansalaisuutensa saattoivat vaikuttaa

siihen, miten häneen suhtauduttiin. Hän vertasi tilannetta aiempiin kokemuksiinsa muista Euroopan maista ja koki, että hänen oli Suomessa poikkeuksellisen vaikeaa työllistyä, sillä hänen koulutuksensa, taitonsa ja aiemmat meriittinsä tuntuivat painavan valinnoissa vähemmän kuin muualla.

Toinen haastateltava tarkasteli uraansa suhteessa kirjallisuuskentän muuttuviin kiinnostuksenkohteisiin ja siihen, millaisille tekijöille ja kertomuksille kulloinkin on kysyntää:

Olen täysin vakuuttunut siitä, että ajoitus auttoi minua. Ruotsissa oli jo tällainen nousuaalto, ja Suomessakin haluttiin omia vastaavia tekijöitä. Mutta olin liian tavallisesta maasta ja liian tavallisesta taustasta. Minulla ei ollut sellaista trauma- tai pakolaistarinaa, joka olisi tehnyt minusta erityisen kiinnostavan.

Yksi haastateltavista kuvasi itseään Suomessa etuoikeutetuksi ja koki saaneensa mahdollisuuksia, joihin kaikilla ei ollut pääsyä. Samalla hän kertoi seuranneensa läheltä muiden ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kamppailua näkyvyydestä, työmahdollisuuksista ja ammatillisesta asemasta. Haastateltavan mukaan monet kansainvälisesti korkeatasoiset taiteilijat jäävät Suomessa vähälle huomiolle. Hän liitti tämän osittain kielikysymykseen ja siihen, kuinka vaikeaa suomen kielen oppiminen monille on. Hänen mukaansa taiteellisen työn laatu ei yksin riitä takaamaan näkyvyyttä tai asemaa suomalaisella taidekentällä.

Täällä on maailmanluokan taiteilijoita, eikä kukaan tiedä heistä mitään.

Instituutiot, yhteisöt ja edunvalvonta

Suhde taideinstituutioihin

Asema institutionaalisella kentällä

Suhde suomalaisiin taide- ja kulttuuri-instituutioihin jakoi haastateltavia. Erityisesti Suomessa pitkään toimineet tai täällä kouluttautuneet haastateltavat kuvasivat itseään osaksi suomalaista taidekenttää ja näyttivät toimivan sen sisällä ilman merkittävää ulkopuolisuuden tunnetta. Suomen kielen sujuva osaaminen edisti asiaa. Heillä oli usein jäsenyyksiä valtakunnallisissa taiteilijajärjestöissä, luottamustehtäviä tai pitkäaikaisia suhteita kustantamoihin, oppilaitoksiin ja muihin instituutioihin.

Toiset taas kuvasivat asemaansa huomattavasti epävarmemmaksi. Monesta taidekentälle oli vaikea päästä ja sen käytännöt vaikuttivat ulossulkevilta. Joukossa oli useita jo Suomeen muuttaessaan kansainvälisesti meritoituneita taiteilijoita, jotka kokivat jääneensä tšekäläisen institutionaalisen kentän ulkopuolelle, vaikka heidän uransa jatkui muualla. Eräs visuaalisella alalla toimiva haastateltava kuvasi vaikeuksiaan saada yhteyttä suomalaisiin kuraattoreihin:

Minulla on ollut Suomessa vain yksi tapaaminen yhden kuraattorin kanssa, vaikka olen lähettänyt loputtomasti viestejä ja ehdottanut tapaamisia. Vain yksi vastasi. Mahdollisuuksien näkökulmasta tämä on ollut aivan katastrofaalista.

Haastateltavan mukaan tällainen toimintatapa loi vaikutelman pikemmin portinvartijuudesta kuin tasavertaisesta ammatillisesta yhteisöstä. Vastakohdaksi hän asetti aiemmissa työskentely-ympäristöissään kohtaamansa kollegiaalisuuden, jossa taiteilijat ja kuraattorit tuntevat toistensa työtä, käyvät säännöllisesti keskustelua ja tukevat toisiaan.

Eräs haastateltava kuvasi suomalaisia taidemuseoita muurien ympäröimiksi instituutioiksi, joihin uusien toimijoiden on vaikea päästä. Hänen mukaansa museot ”pelaavat varman päälle”, ja mahdollisuudet kasaantuvat samoille, jo tunnetuille taiteilijoille. Hän korosti sen sijaan arvostavansa suomalaisen kentän pieniä toimijoita, taiteilijavetoisia gallerioita ja vaihtoehtoisia tiloja,

joissa oli tilaa kokeellisuudelle ja keskustelulle. Ne hän arvioi suorastaan kansainvälisesti poikkeuksellisiksi.

Haastateltavat pitivät tärkeänä pääsyä osaksi olemassa olevia rakenteita: taidelaitoksia, korkeakouluja, ammatti- ja taiteilijajärjestöjä ja apurahajärjestelmiä. Useat olivat myös onnistuneet rakentamaan asemaa niiden piirissä. Monille vapaa kenttä näyttäytyi kuitenkin avoimempänä toimintaympäristönä. Useita vuosia esittävän taiteen freelancerina, erilaisissa työryhmissä ja myös institutionaalisissa tuotannoissa työskennellyt haastateltava katsoi, että erityisesti vapaa kenttä tarjoaa tilaa kokeileville, monikielisille ja eri taustoista ammentaville työskentelytavoille. Hänen mukaansa vapaa kenttä on Suomessa ”paljon moninaisempi, avoimempi ja kiinnostuneempi ihmisten taidoista kuin heidän taustaan”.

Useat muutkin haastateltavat kuvasivat löytäneensä paikkansa nimenomaan ruohonjuuritasolta pikemmin kuin instituutioista riippumatta siitä, kokiivatko he oman asemansa suomalaisella taidekentällä vakaaksi ja vakiintuneeksi vai eivät. Yksi haastateltava kertoi viihtyvänsä keskisuuren suomalaiskaupungin poikkitaiteellisessa ”alakulttuuriskenessä”, jossa ”ansaintalogiikka ei ole tärkein vaan yhdessä tekeminen ja keskustelu”. Toinen totesi viihtyvänsä mieluummin marginaalissa kuin suurissa taidelaitoksissa, vaikka hän oli toiminut myös museoissa, järjestöissä ja kulttuuripoliittisissa tehtävissä.

Moninaisuus ja institutionaalinen muutos

Useat haastateltavat esittivät kritiikkiä taide- ja kulttuurialan instituutioiden tavoista edistää moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta. Heidän mukaansa uusia näkökulmia ja tekijöitä tuodaan usein esiin yksittäisten kutsujen, hankkeiden tai näkyvien projektien kautta ilman, että toimintatavat tai rakenteet muuttuvat laajemmin.

Eräs haastateltava oli itse saanut merkittäviä mahdollisuuksia keskeisiltä taideinstituutioilta mutta ei pitänyt omaa asemaansa osoituksena kentän laajemmasta avautumisesta. Hänen mukaansa instituutiot nostavat esiin samoja ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita sen sijaan, että ne laajentaisivat pysyvämmiin yhteistyöverkostojaan tai toimintatapojaan.

Samansuuntaista kritiikkiä kohdistui instituutioiden avoimiin rekrytointeihin. Yksi pääosin visuaalisella alalla toimiva haastateltava epäili niiden merkitystä moninaisuuden edistämisessä. Hänen mukaansa rekrytoinnit näyttävät ulospäin avoimilta, mutta käytännössä valinnat perustuvat usein pitkään yhteis-

työhön ja ennalta tunnettuihin toimijoihin. Muodollinen avoimuus ei välttämättä merkitse sitä, että uusilla toimijoilla olisi tosiasiallisesti yhtäläiset mahdollisuudet päästä keskeisiin asiantuntija- ja johtotehtäviin.

Useat haastateltavat korostivat, etteivät he kritisoineet instituutioita vain oman tilanteensa vuoksi vaan tavoittelivat avoimempaa ja yhdenvertaisempaa taidekenttää kaikille. Osa haastateltavista kuitenkin koki, että muualta tulevien taiteilijoiden ei aina katsota olevan oikeutettuja kritisoimaan suomalaista taidekenttää, sen toimijoita tai rakenteita. Tämä koski myös pitkään Suomessa asuneita ja omalla alallaan vakiintuneen aseman saavuttaneita henkilöitä:

Minulta kysyttiin, miksi olet tällainen - miksi kritisoit suomalaisia taiteilijoita ja taidekenttää? Sanoin, etten kritisoi suomalaisia taiteilijoita itseni vuoksi. Haluan, että asiat olisivat paremmin.

Kyseinen taiteilija oli itse osallistunut aktiivisesti instituutioiden uudistamiseen. Hänen mukaansa kriittinen ajattelu ei saa jäädä pelkästään puheeksi vaan sen tulee näkyä myös käytännön toiminnassa. Samalla hän korosti, että tyytymättömyyden ilmaiseminen voi itsessään olla tärkeä osa institutionaalisen muutoksen käynnistymistä: ”valittaminen on tärkeä lähtökohta muutokselle, mutta monet pysähtyvät siihen” (vrt. Ahmed, 2021).

Kritiikin rinnalla haastateltavat tunnistivat myös myönteistä kehitystä. Elokuva-alalla toimiva haastateltava arvioi moninaisuuden nousseen viime vuosina aiempaa näkyvämmiin alan keskusteluihin ja rahoituskäytäntöihin. Hänen mukaansa esimerkiksi Suomen elokuvasektori on tietoisesti pyrkinyt tukemaan eritaustaisia elokuvantekijöitä ja moninaisia näkökulmia esiin tuovia elokuvahankkeita.

Myös kuvataiteen kentällä nähtiin merkkejä muutoksesta. Eräs haastateltava nosti esiin Kiasman viimeaikaiset kokoelmahankinnat, joissa oli hänen arvionsa mukaan aiempaa enemmän uransa alkuvaiheessa olevia ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita. Toinen kuvasi vuoden 2015 Mäntän kuvataideviikkoja merkittäväksi murroskohdaksi, jossa Suomessa toimivia ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita tuotiin ensimmäistä kertaa näkyvästi esiin.

Haastateltavat eivät kuitenkaan pitäneet yksittäisiä näyttelyitä, hankkeita tai näkyviä onnistumisia osoituksena siitä, että moninaisuus olisi vakiintunut osaksi suomalaisen taidekentän rakenteita. Eräs haastateltava huomautti, ettei yhden rodullistetun taiteilijan näyttelyä suuressa instituutiossa voida loputtomiin

käyttää edistyksen merkinä, vaan todellinen muutos näkyisi siinä, että moninaisuus olisi pysyvä osa kentän toimintaa.

Yhden haastateltavan mukaan huomion tulisikin siirtyä yksittäisistä onnistumisista siihen, keillä on valta taidekentällä ja mahdollisuus määritellä sen tulevaisuutta. Haastateltava kysyi, miksi taidekentän johtopaikoilla näkyy edelleen niin vähän POC-ihmisiä (*people of colour*), niin muista maista rekrytoituja kuin Suomessa syntyneitä ja täällä koulutuksen saaneita. Hänen mukaansa juuri tämä kertoo siitä, kuinka pitkälle muutos on tosiasiaa edennyt.

Taiteilijavetoiset yhteisöt ja rinnakkaiset infrastruktuurit

Haastatteluissa nousi esiin joukko yhteisöjä ja organisaatioita, jotka ovat 2010-luvulta lähtien toimineet ulkomaalaistaustaisten ja kansainvälisesti liikkuvien taiteilijoiden, kuraattorien, kirjoittajien ja muiden kulttuuritoimijoiden alustoina. Haastateltavat viittasivat muun muassa taiteilijavetoisiin kollektiiveihin ja galleriatiloihin, keskustelufoorumeihin ja julkaisuihin, joiden kautta on syntynyt uusia yhteistyösuhteita, ammatillisia verkostoja sekä tilaa uudennaisille käsitteille ja toimintatavoille.

Useat haastateltavat tunnistivat 2010-luvun puolenvälin merkittäväksi murrosvaiheeksi. Tuolloin eri alojen toimijat alkoivat rakentaa sellaista kulttuurista kenttää, jonka he kokivat Suomesta puuttuvan. Samalla taidekentälle tuli aiempaa näkyvämmän dekoloniaalista ajattelua, feministisiä ja antirasistisia näkökulmia sekä instituutioiden kriittistä tarkastelua.

Eräs haastateltava, joka oli mukana rakentamassa yhtä tuon ajan keskeisistä omaehtoisista tiloista ja yhteisöistä, arvioi niiden haastaneen suomalaisen taidekentän vakiintuneita toimintatapoja:

Se oli tosi autonominen [tila/yhteisö], se vähän hätkähdytti taidekenttää täällä, vaikka me ei siitä kauheasti oltu kiinnostuneita. Kansainvälisesti tällaiset tilat olivat keskiössä, kun Suomessa taas eivät olleet.

Erityisen tärkeinä haastateltavat pitivät omaehtoisia näyttely-, esiintymis- ja kohtaamispaikkoja, joita perustettiin vastavoimaksi visuaalisen taiteen galleriavuokriin perustuvalle järjestelmälle ja suomalaisten taideinstituutioiden koetulle sulkeutuneisuudelle. Osa haastateltavista, monet heistä Euroopan ulkopuolelta tulleita, oli itse ollut perustamassa tällaisia yhteisöjä tai osallistunut niiden toimin-

taan. Taustalla vaikutti halu luoda tilaa ja yhteisöä itselle, mutta myös avata mahdollisuuksia muille.

Yhteisöissä voitiin käsitellä aiheita ja kokeilla toimintatapoja, joille vakiintuneissa rakenteissa ei aina koettu olevan tilaa. Toiminta rakentui usein intersektionaalisuuden, inklusiivisuuden ja moninaisuuden periaatteille. Eräs haastateltava kuvaili, kuinka yhteisöt mahdollistivat ei-eurokeskeisten näkökulmien, uusien osallistumisen tapojen ja vaihtoehtoisten yhteisöllisyyden muotojen kehittämisen:

Tällaista tilaa ei ollut täällä aiemmin olemassa. Saimme vihdoin käsitellä aiheita, joita olimme halunneet, kuten ei-valkoisten tai ei-Eurooppa-keskeisten toimijoiden osallistaminen ja sellaisten osallistavien toimintatapojen kokeilu, jotka eivät sovi länsimaisen yhteiskunnan normeihin.

Taiteilijavetoisten yhteisöjen taustalla oli usein kriittinen suhde olemassa oleviin rakenteisiin, mutta kritiikki ei merkinnyt jyrkkää vastakkainasettelua tai instituutioiden hylkäämistä vaan pyrkimystä kehittää vaihtoehtoisia käytäntöjä niiden rinnalle (O'Neill, 2021, 2025). Eräs haastateltava kuvasi taidekenttää ekologiaksi, jossa yhteisöillä, verkostoilla, alustoilla ja instituutioilla on omat tehtävänsä. Toisen haastateltavan mukaan instituutioiden kritiikki on vasta lähtökohta: sen lisäksi on luotava ja toteutettava uusia toimintatapoja käytännössä.

Haastatteluissa korostui myös yhteisöjen toimintakulttuuri. Tietoa, kontakteja ja osaamista pyrittiin jakamaan avoimesti, eikä taidekenttää nähty nollasummapelinä, jossa toimijat kilpailevat samoista resursseista. Sen sijaan tavoitteena oli luoda uusia tiloja, verkostoja ja yhteistyön muotoja, jotka vahvistavat koko taidekenttää. Erään haastateltavan mukaan toisten onnistumiset nähtiin yhteisöissä pikemminkin inspiraation ja energian lähteenä kuin uhkana omalle asemalle.

Monille haastateltaville yhteisöt olivat keskeisiä verkostojen, vertaistuen, näkyvyyden ja ammatillisen kehittymisen lähteitä erityisesti uran alkuvaiheessa. Yhteisöjen merkitys korostui etenkin niiden taiteilijoiden puheessa, joiden oli ollut vaikea löytää paikkaansa suomalaisissa taideinstituutioissa tai jotka eivät kokeneet instituutioiden vastaavan omia taiteellisia tavoitteitaan. Pääkaupunkiseudulla toimivista yhteisöistä tai alustoista haastatteluissa nousivat esiin muun muassa Third Space, Museum of Impossible Forms, Myymälä 2, Sivuväli ja Publics.

Haastatteluissa yhteisöt ilmenivät myös paikallisia ympäristöjä laajempina verkostoina. Eri paikkakunnilla sijaitsevien toimijoiden välillä kuvattiin olevan aktiivista yhteistyötä, ja yhteydet ulottuivat usein myös Suomen rajojen ulkopuolelle.

Useiden haastateltavien urapoluissa residenssit muodostivat tärkeän linkin paikallisten ja kansainvälisten verkostojen välille. Ne toimivat paitsi työskentelypaikkoina myös solmukohtina, joiden kautta taiteilijavetoiset alustat, riippumattomat toimijat ja eri maiden taidekentät kytkeytyivät toisiinsa.

Yhteisöjen merkitys liittyi haastatteluissa myös niiden tarjoamiin konkreettisiin tiloihin. Eräs haastateltava kuvasi yhteisöään paikalliseksi alakulttuuriksi, jossa ihmiset saattoivat kohdata toisiaan ilman kilpailua tai suorituspainetta. Opintojen aikana syntynyt yhteisö ja sen pohjalta perustettu vaihtoehtoinen taiteellinen alusta saattoivat muodostua ratkaisevaksi syyksi jäädä Suomeen valmistumisen jälkeen:

Tajusin, että tämä on hyvin hyödyllinen ja merkityksellinen työn muoto, jota haluan tehdä. Sen tekeminen tuntui täällä mielekkäältä, ja se synnytti minussa halun jäädä tänne.

Haastateltavien perustamat yhteisöt voidaan nähdä osana laajempaa kansainvälistä kehitystä, jossa taidekentällä on korostettu yhteisöllistä organisoitumista, huolenpitoa, solidaarisuutta sekä vaihtoehtoisten infrastruktuurien rakentamista (O'Neill, 2025; Sternfeld, 2018). Haastatteluaineistossa ne eivät nouse esiin pelkästään vastauksina ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kohtaamiin haasteisiin vaan myös aktiivisina yrityksinä uudistaa taidekentän toimintatapoja, suhteita ja instituutioita (Sholette, 2010).

Omaehtoiset kollektiivit, yhteisöt ja alustat ovat toimineet suomalaista taidekenttää uudistavana voimana. Useat haastateltavat kuvasivat niiden tarjonneen näkyvyyttä, ammatillisia verkostoja ja kansainvälisiä kontakteja, jotka ovat myöhemmin avanneet mahdollisuuksia myös vakiintuneissa instituutioissa:

Me saatiin paljon kansainvälistä huomiota ja sitten se tietenkin boostas minunkin portfolioa, vaikka en sitä silloin ajatellut. Sitten alkoi tulla kiinnostusta myös suomalaisesta kentästä, et tulkaa tekemään. ... Kansainväliset kuraattorit, kun ne tulee tänne, ne on tosi kiinnostuneita työskentelemään tällöisten tilojen kanssa.

Haastateltavat korostivat myös yhteisöjen merkitystä esikuvien ja uusien toimijapolvien synnyttäjinä. Kun ulkomaalaistaustaiset ja rodullistetut taiteilijat ovat onnistuneet rakentamaan omia alustojaan ja saavuttamaan näkyvyyttä, ne ovat samalla osoittaneet muille, että taiteilijanura Suomessa on mahdollinen myös heidän kaltaisilleen toimijoille. Yhteisöjen kautta on syntynyt uusia verkostoja,

toimintamalleja ja organisaatioita, joita myöhemmin maahan muuttaneet tai nuoremmat taiteilijat ovat voineet hyödyntää omassa toiminnassaan:

Sieltä nousee hahmoja, ketkä perustaa omia juttuja ... ja toiset näkee, että toisilla on ollut mahdollisuus, et miksi ei meillä ole, tehdään itsekin. Sitten myös Suomen taidekene alkaa heijastaa kansainvälistä keskustelua, ... keskeisiä teemoja siellä, mutta marginaalissa täällä.

Suhde taiteilijajärjestöihin

Perinteiset taiteilijajärjestöt

Noin puolet haastateltavista kuului johonkin perinteiseen suomalaiseen taiteen- alakohtaiseen järjestöön. Joukossa oli muun muassa Suomen Kirjailijaliiton, Muusikkojen liiton, Näyttelijäliiton, Ornamon, Suomen elokuvaohjaajaliiton, useiden Suomen Taiteilijaseuran jäsenjärjestöjen sekä Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton (Teme) jäseniä. Osa näistä järjestöistä toimii ammattiliittoina, osa keskittyy edunvalvontaan, verkostojen rakentamiseen tai oman alan kehittämiseen.

Jotkut haastateltavista olivat päässeet oman alansa järjestöihin Suomessa suorittamiensa opintojen ansiosta, jotkut olivat hakeneet jäsenyyttä ammatillisen uransa edetessä ja paikallisen järjestelmän hahmottuessa. Etenkin myöhemmin uransa aikana Suomeen saapuneille taiteilijoille suomalainen järjestökenttä ja sen merkitys olivat avautuneet vasta täällä työskentelyn myötä.

Kaikille haastateltaville järjestöt eivät kuitenkaan olleet keskeinen osa ammatillista toimintaa. Suomeen pari vuotta aiemmin pakolaisena tullut haastateltava kertoi, ettei hän tuntenut suomalaista järjestelmää vielä riittävän hyvin eikä tiennyt, mitä hyötyä taiteilijajärjestön jäsenyydestä voisi olla.

Järjestöt eivät nousseet haastatteluissa esiin erityisen poissulkevinä toimijoina, mutta ne eivät myöskään olleet kaikille keskeisiä ammatillisia yhteisöjä. Suomen Kirjailijaliittoa lukuun ottamatta järjestöihin pääsyä ei pidetty erityisen vaikeana. Järjestöjen nähtiin hyväksyvän myös muualta kuin Suomesta hankitun koulutuksen ja ammatillisen kokemuksen. Haastateltavat kertoivat järjestöjen tehneen tietoista yhdenvertaisuustyötä ja tilanteen muuttuneen parempaan suuntaan viime vuosikymmenten aikana. Yhtenä esimerkkinä tästä mainittiin Näyttelijäliitto.

Haastateltavat esittivät suomalaisten taiteilijajärjestöjen toiminnasta myös kriittisiä huomioita. Perinteisiä järjestöjä kuvattiin toisinaan jäykiksi, etäisiksi tai

hitaasti muuttuviksi. Yksi järjestöissä aktiivisesti toimiva haastateltava totesi, että ”monet jäsenet maksavat jäsenmaksua saamatta kunnolla mitään hyödyllistä vastinetta”. Erityisesti kritiikkiä sai Kirjailijaliitto, joka ottaa jäsenikseen vain suomeksi kirjoittavia kirjailijoita.

Kieli, jäsenyys ja kirjallisuuden kenttä

Perinteisiin kirjailijajärjestöihin pääsy ei Suomessa onnistu niiltä, jotka kirjoittavat ja julkaisevat muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä. Vaikka haastateltavat pitivät suomalaista taidekenttää yleisesti melko avoimena ja moninaisuuden hyväksyvänä, kirjallisuuden kentällä valta, resurssit ja verkostot keskittyvät edelleen vahvasti suomen- ja ruotsinkielisiin instituutioihin (vrt. Talaskivi, 2021).

Sekä suomeksi että muilla kielillä julkaisevat haastateltavat pitivät tärkeänä, että kirjallisuusalan järjestöt toimisivat nykyistä enemmän kirjailijoita yhdistävinä kuin heitä erottavina toimijoina:

Se on ikuinen kiistakysymys, että miten Kirjailijaliitto suhtautuu kirjailijoihin, jotka eivät kirjoita suomeksi. Ymmärrän, että se on aikamoinen dilemma ... Pitäisikö vähintään raottaa sitä ovea? Se liitto on niin iso ja niin vakavarainen, että pitäisikö osoittaa vähän avomielisyyttä. ... Minusta pitäisi vähintään aloittaa jonkinlainen yhteistyö, että ihmiset tietäisivät, keitä täällä on, kuka mitäkin tekee. ... Vähintään, että kartoitetaan se tilanne ja tutustutaan toisiimme.

Muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä kirjoittava kirjailija kertoi, ettei ollut koskaan hakenut Suomen Kirjailijaliiton jäsenyyttä, koska koki liiton kannan olevan yksiselitteisen torjuva:

Se on aika avointa, heidän organisaationsa haluttomuus ja kieltäytyminen muuttaa käytäntöjään. ... Minua se ei kiinnosta niin paljon, mutta tietenkin se on statuskysymys. Jäsenyys tarjoaa tietyn turvaverkon, joten se asettaa sinut epäedulliseen asemaan ammatillisessa mielessä.

Haastateltava pohti, miksi muilla kielillä kirjoittavien ja julkaisevien kirjailijoiden pääsy jäseniksi nähdään Kirjailijaliitossa uhkana. Hän ei usko, että kenelläkään on halua tai tarkoitusta horjuttaa suomen kielen asemaa, vaan kyse on pikemminkin kielten moninaisuuden rikkaudesta.

Mielestäni asia on osa laajempaa ongelmaa, eli että Suomessa on edelleen selkeä jako hallitsevien kielten välillä. Edelleen monet järjestöt ovat jakautuneet kielten

perusteella. ... Mielestäni muutosta vastustaa eniten itse instituutio, liiton jäsenet vaikuttavat avoimemmilta mahdollisuudelle.

Kielen merkitystä taiteilijoiden työuralle ja toimintaedellytyksille tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa.

Kansainvälisten taiteilijoiden omat järjestöt

Taidealakohtaisten järjestöjen rinnalla useat haastateltavat mainitsivat Globe Art Pointin ja Catalystin tärkeinä toimijoina. Nämä järjestöt tarjosivat erityisesti kansainvälisille ja ulkomaalaistaustaisille taiteilijoille tietoa suomalaisesta taidekentästä, mahdollisuuksia verkostoitumiseen sekä kanavan yhteisten kysymysten esiin nostamiseen. Haastateltavat luonnehtivat niitä taiteilijajärjestöjä täydentäviksi toimijoiksi, jotka yhdistävät järjestöjä, kulttuuri-instituutioita ja taiteilijaveitoisia yhteisöjä.

Osa haastateltavista oli ollut itse perustamassa näitä organisaatioita. Osa toimi järjestöissä aktiivisesti luottamustehtävissä ja yhdenvertaisuustyössä, osa hyödynsi lähinnä mahdollisuutta esittäytyä taiteilijapankeissa tai osallistui tiedotus- ja keskustelutilaisuuksiin. Järjestöjen hyvinä puolina mainittiin erityisesti edunvalvonta, tiedonsaanti, verkostoituminen sekä mahdollisuus vaikuttaa alan kehitykseen. Globe Art Pointia pidettiin ”loistavana aloitteena”.

Erillisiin järjestöihin nähtiin kytkeytyvän myös ongelmia, ja niiden katsottiin voivan eristää ulkomaalaistaustaiset taiteilijat muista. Erillisten järjestöjen ei välttämättä katsottu edistävän taiteenalakohtaisten taiteilijajärjestöjen avoimuutta tai pakottavan niitä muuttamaan käytäntöjään yhdenvertaisempaan suuntaan.

Osa haastateltavista korosti, että moninaisuuteen keskittyvien organisaatioiden tarkoituksena ei ole luoda pysyvää erityisrakennetta ulkomaalaistaustaisille taiteilijoille. Tehtävänä on pikemminkin vauhdittaa muutoksia valtavirran instituutioissa ja järjestöissä niin, ettei erillisille toimijoille enää olisi tarvetta.

Tarvitaan poliittista tahtoa todella tehdä toimenpiteitä, jotka muuttavat rakenteita. Tarkoitan ammattilaisten palkkaamista, jotka voisivat tukea moninaisempaa toimintaympäristöä sen sijaan, että osoitettaisiin tai luotaisiin vain erillisiä toimia moninaisuudelle. Mielestäni yksin moninaisuuteen keskittyvät ohjelmat ovat usein ongelmallisia. Ne on tarkoitettu väliaikaisiksi, niin kuin Globe Art Point, ja niiden on tarkoitus tehdä itsestään hyödyttömiä. Mutta niistä tulee usein pysyviä ja ne lukitsevat sinut yhteen asemaan eivätkä anna liikkua vapaasti.

Useimmat haastateltavat pitivät tärkeänä, että perinteiset taiteilijajärjestöt avautuvat nykyistä laajemmin erilaisille taiteilijoille ja toimintatavoille. Rinnakkaiset organisaatiot nähtiin sekä välttämättöminä tukirakenteina että välineinä, joiden avulla voidaan haastaa ja uudistaa olemassa olevia rakenteita.

Kielen merkitys taiteilijan toimintaedellytyksille Suomessa

Kieli osallisuuden ja tiedonsaannin edellytyksenä

Kielen merkitys ja kotimaisten kielten, erityisesti suomen kielen, hallinta kytkeytyvät tavalla tai toisella kaikkiin tässä tutkimuksessa käsiteltyihin teemoihin. Kieltä on vaikea erottaa esimerkiksi ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kohtaamista syrjinnän kokemuksista, toimeentulosta, verkostoitumismahdollisuuksista tai yhteiskuntaan kiinnittymisestä. Aineistossa kieli nousikin esiin yhtä aikaa käytännöllisenä resurssina, ammatillisena kysymyksenä, taloudellisena pääomana sekä yhteiskuntaan kuulumisen kokemukseen liittyvänä tekijänä. Se osoittaa, miten institutionaalsiin ja arjen käytäntöihin sisältyvät kielelliset normit vaikuttavat mahdollisuuksien eriytymiseen (ks. esim. Bourdieu, 1991).

Suomen kieli mahdollistaa pääsyn tiedon äärelle ja helpottaa sen ymmärtämistä. Tiedon puute voi ilmetä turvattomuutena ja puutteellisena ymmärryksenä omista oikeuksista, velvollisuuksista ja perusoikeuksien toteutumisesta. Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden asemaa ja toimintaedellytyksiä Suomessa ei tulisi tarkastella tiukasti vain taiteilijana toimimisen ja taidealan rakenteiden näkökulmista.

Tässä ei ole kyse erityisesti Suomesta vaan siitä, mitä tapahtuu, kun muuttaa asumaan uuteen maahan. Jos ei puhu paikallista kieltä, jää helposti vähän ulkopuolelle. Silloin vähän kuin leijuu irrallaan.

Suomen kielen hallinta nousi esiin haastatteluissa keskeisenä yhteiskuntaan kiinnittymisen väylänä: se helpottaa arjessa selviytymistä, asiointia ja sosiaalisten suhteiden rakentamista sekä mahdollistaa yhdenvertaisemman pääsyn viranomaistietoon esimerkiksi verotuksesta, työnteosta, työluvista, työntekijän oikeuksista ja sosiaaliturvasta. Näillä tekijöillä on suora yhteys sekä laajempaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen että mahdollisuuksiin toimia täysipainoisemmin suomalaisella taide- ja kulttuurikentällä.

Riittävä kielitaito on myös edellytys Suomen kansalaisuuden saamiselle, mikä voi ratkaisevasti vaikuttaa taiteilijan tulevaisuuden suunnitelmiin sekä haluun ja mahdollisuuteen jäädä luomaan uraa Suomeen. Erityisesti valkoihoisten

eurooppalaistaustaisten haastateltavien puheessa suomen kielen taitoa korostettiin tärkeänä keinona ylittää ulkomaalaistaustaan liittyviä rajoja.

Jos taiteilijat eivät ymmärrä suomalaisen taidekentän säädöksiä ja käytäntöjä, he saattavat tehdä jopa virheitä, jotka ovat rikoksia. Erityisen alttiita ovat ei-eurooppalaiset. Kyse voi olla tekijänoikeusasioista tai teosten myymisestä, viranomaiset ottavat asiat täällä vakavasti. Mutta esimerkiksi Vero on tehnyt erittäin hyvää työtä saadakseen kaiken saataville myös englanniksi.

Lähes kaikki haastateltavat, jotka olivat tulleet Suomeen aikuisiällä, olivat opiskelleet tai pyrkineet muuten oppimaan suomen kieltä. Kielen oppimista perusteltiin yhteisellä kommunikaatiolla, paremmilla taiteilijana toimimisen edellytyksillä sekä asioiden sujuvuudella. Yksikään haastateltava ei ilmaissut vastustavansa suomen kielen oppimista, ja he myös kertoivat ymmärtävänsä suomen kielen vahvaa ja paikoin suojeltua asemaa. Silti he toivoivat mahdollisuutta toimia suomalaisella taidekentällä myös muulla kielellä tai monikielisesti tilanteessa, jossa kielen opiskelu oli vielä kesken.

Kokemukset kielen opiskelusta vaihtelivat: toisille suomen kielen tai ylipääntään kielten opiskelu oli hankalaa, kun toisilta se sujui helpommin. Vaikeuksia haastateltaville tuotti etenkin riittävän ajan löytäminen kielen opiskeluun työnteon, opintojen tai perheen rinnalla. Esimerkiksi Suomessa taidealan tutkinnon suorittaneet kokivat, että opintojen aikatauluun on ollut usein vaikea tai mahdoton mahdollistaa riittävää määrää kieliopintoja. Tämä on ongelma, mikäli tutkinnon tarkoituksena on valmistaa työskentelyyn suomalaisella taidekentällä.

Suomen kielen oppiminen on ollut hidas prosessi. Se tapahtuu aaltoina, kun minulla on aikaa. Opintojen ongelmana oli se, että jos haluaa ottaa opinnoistaan kaiken irti, [suomen opiskeluun] ei oikein jää aikaa. Yliopistoni oli tässä erityisen huono, koska kun minä opiskelin, meillä oli vain yksi suomen kielen opettaja, joka pystyi tarjoamaan kurssveja vain tietyn määrän, ja usein kurssi oli ristiriidassa muiden pakollisten kurssieni kanssa. Kävin vain yhden virallisen suomen kielen kurssin, ja kaikki muu on ollut itsenäistä opiskelua.

Kielitaidon kehittyminen oli edellyttänyt useimmilta haastateltavilta omaa aktiivisuutta, määrätietoista opiskelua sekä rohkeutta ja tilaisuuksia käyttää ja harjoittaa kieltä. Osa haastateltavista oli oppinut sujuvaksi suomen kielen puhujaksi ja kirjoittajaksi, ja monet kertoivat tulevansa sillä toimeen arkitilanteissa ja pärjäävänsä, mikäli saivat tarvittaessa puhua englantia. Muutamat vielä opiskelivat

kieltä tai heidän kielitaitonsa ei vielä ollut ehtinyt kehittyä, ja he toivoivat tulevaisuudessa löytävänsä mahdollisuuksia kielen opiskeluun.

Tärkeänä haastateltavat kokivat kannustavan ja suvaitsevan ilmapiirin, missä sallitaan erilaisuus ja myös virheiden tekeminen: kieltä oppii vain käyttämällä sitä työn ja arjen tilanteissa.

Voinko pärjätä tällä rikkinäisellä suomellani? Toistaiseksi olen pärjännyt hyvin, koska ihmiset ovat suhtautuneet armollisesti virheisiin. He ymmärtävät, ettei suomi ole ensimmäinen kieleni ja että se on vaikea kieli. Olen myös huomannut, että mitä enemmän työskentelen suomenkielisten ryhmien ja instituutioiden kanssa, sitä varmemmin puhun, ja saan rohkeutta korjata itseäni ja panostaa kieleen enemmän. Minusta Suomessa pitäisi ymmärtää, että kun ihmiselle antaa tilaa ja mahdollisuuden, hän myös antaa takaisin.

Kieli työmarkkinoilla ja eri taiteenaloilla

Kielen merkitys taiteilijanuralle ja toimintaedellytyksille Suomessa nousi esiin kaikissa haastatteluissa, joissa haastateltavan suomen kielen taito ei ollut äidin kielen tasoinen. Näkemykset ja kokemukset vaihtelivat kuitenkin huomattavasti sekä yksilöiden että taiteenalojen välillä. Kielen merkitys näytti erityisen voimakkaalta aloilla, joilla kieli toimii taiteellisen ilmaisun keskeisenä välineenä, kuten teatterissa ja kirjallisuudessa (vrt. Talaskivi, 2021). Sen sijaan esimerkiksi musiikissa kansainväliset työyhteisöt ja englannin kielen laaja käyttö vähensivät kotimaisten kielten merkitystä.

Teatterialalla työskentelevät haastateltavat kuvasivat suomen kielen olevan edelleen merkittävä tekijä työllistymisessä. Vaikka monikieliset esitykset ja kansainväliset tuotannot ovat lisääntyneet, suuri osa Suomen teatterikentästä toimii edelleen suomen kielellä. Näyttelijöille tämä asettaa erityisiä vaatimuksia, sillä näyttelijäntyössä ei riitä pelkkä ymmärrys, vaan kielen hallinnan tulee ulottua ilmaisun nyansseihin, rytmiin, huumoriin ja erilaisiin murteisiin.

Ensimmäiset kokemukset suomen kielellä näyttelemisestä olivat hyvin kummallisia. Muistan ajatelleeni, että näyttelen sanoja, joiden merkitystä en täysin ymmärrä. Opin repliikit, mutta en välttämättä kaikkia vivahteita.

Useat teatterialan haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa työskentely suomen kielellä vaati jatkuvaa tarkkaavaisuutta ja lisäponnisteluja. Eräs haastateltava kuvasi suhdettaan suomeen pitkänä prosessina, jonka aikana myös taiteellinen itsevarmuus rakentui vähitellen:

Joskus tulee tilanteita, joissa en ymmärrä täysin, mitä ohjaaja tarkoittaa ja silloin pyydän selittämään asian englanniksi tai helpommalla suomella. Tietenkin jotain myös katoaa siinä välissä. Näytelmissä on paljon kulttuurisia viittauksia, joita en aina ymmärrä ilman apua. Mutta en ajattele, että avun pyytäminen olisi huono asia.

Suomen kielen taitotaso vaikutti siihen, millaisia rooleja oli tarjolla niin teatterissa kuin elokuva-alalla. Muutama haastateltava kertoi, että ulkomaalaistaustaisia näyttelijöitä roolitetaan helposti esittämään ulkomaalaistaustaisia henkilöitä riippumatta heidän kielitaidostaan tai Suomessa vietetystä ajasta. Tämä voi lokeroida näyttelijöitä, rajoittaa heidän työ- ja toimeentulomahdollisuuksiaan sekä vahvistaa stereotypioita.

Kirjallisuudessa kielen merkitys näyttäytyi vieläkin keskeisempänä: kieli ei ole vain työväline vaan myös itse taiteellisen työn tuotos. Suomenkielisellä kirjallisuuskentällä toimiminen edellyttää käytännössä korkeatasoista kielitaitoa sekä kykyä osallistua alan keskusteluihin. Erityisesti ulkomaalaistaustaiset kirjailijat, jotka työskentelivät suomen kielellä, kuvasivat asemaansa ristiriitaiseksi. He saattoivat samaan aikaan olla aktiivisia ja arvostettuja suomalaisella kirjallisuuskentällä mutta jäädä osittain sen rakenteiden ulkopuolelle:

En tiedä, mistä juontavat epäilykset, että osaako tuo kieltä. Ei minua pyydetä opettamaan. Olen kelvannut S2-opettajaksi [suomi toisena kielenä] tuttujen kautta, mutta akateemisissa piireissä on jonkinlainen epäluottamus. Ehkä ihmisiä epäilyttää, että teen virheitä. Mutta on myös semmoisia virheitä, joita suomalaiset tekevät, joita minä en ikinä tekisi. Tietysti teen virheitä, ja kai se sitten heijastuu siihen, miten ihmiset ajattelevat.

Kirjallisuusosalalla kieli liittyi myös ammatilliseen tunnustukseen. Osa haastateltavista pohti, vaikuttaako muulla kielellä kuin suomeksi kirjoittaminen mahdollisuuksiin saada näkyvyyttä, palkintoja tai institutionaalista tunnustusta, vaikka oma työ olisi taiteellisesti korkeatasoista. Eri kielillä kirjoittavat kirjailijat kuvasivat esimerkiksi alan järjestöjäsenyyksissä kohtaamiaan esteitä ja torjuntaa.

Musiikin alalla tilanne oli monin tavoin erilainen. Haastateltavat korostivat suomalaisen musiikkikentän kansainvälisyyttä ja sitä, että Englanti toimii usein yhteisenä työkielenä. Useat muusikot kuvasivat työskentelevänsä ympäristöissä, joissa eri kansallisuudet ja kielet ovat arkipäivää. Tästä huolimatta myös musiikkialalla kielitaidon merkitys tuli esiin opetustehtävissä, hallinnollisissa tehtävissä sekä verkostojen rakentamisessa suomalaisessa toimintaympäristössä.

Taiteenalasta riippumatta haastateltavat kuvailivat, kuinka suuri osa taidekentän tiedosta liikkuu epävirallisissa keskusteluissa, kollegiaalisissa suhteissa ja verkostoissa, joissa yhteisenä kielenä on usein suomi.

Orkesterissa on nykyään niin paljon kansainvälisiä muusikoita, ettei suomen kielellä oikeastaan ole niin paljon väliä. Mutta joillakin ammatillisen elämän osa-alueilla, kuten sosiaalisissa suhteissa, se on tärkeää. Orkesterimatkoilla suomalaiset muusikot puhuvat usein vain suomea. Yritän puhua heidän kanssaan ja olla ystävällinen, mutta he vastaavat hyvin lyhyesti englanniksi ja vaihtavat heti takaisin suomeksi. Ymmärrän, että siinä ei ole mitään henkilökohtaista, mutta olisin tietysti iloinen, jos voisin kommunikoida heidän kanssaan.

Kieli vaikuttaa myös taloudellisiin toimintaedellytyksiin. Useat haastateltavat nostivat esiin apurahajärjestelmän ja rahoituksen hakemisen. Vaikka monet säätiöt ja julkiset toimijat välittävät nykyisin tietoa myös englanniksi, kaikkea hakukriteerejä ja -käytäntöjä koskevaa tietoa ei aina ole saatavilla. Haastateltavat arvioivat, että Suomessa kotimaisten kielten käyttö voi myös lisätä hakemusten uskottavuutta ja helpottaa arviointia, mikä voi puolestaan parantaa rahoituksen saamisen mahdollisuuksia.

Koska palautetta ei anneta, en tiedä, mutta mietin kyllä asiaa välillä, koska mielestäni olen aika hyvä apurahahakemusten kirjoittaja. Minun piti kirjoittaa paljon hakemuksia ennen kuin tulin Suomeen, ja onnistuin saamaan kotimaastani todella kilpaillun apurahan, jonka turvin tulin tänne. Suomessa en aina tiedä, välittykö esittämäni asia kielimuurin tai kirjoitustyylini vuoksi.

Sama haastateltava pohti kielen merkitystä oman taiteellisen ja tutkimuksellisen praktiikkansa näkökulmasta. Vaikka hän käytti suomea sujuvasti, hän kirjoitti esimerkiksi apurahahakemuksia edelleen englanniksi, koska se on hänen ”taiteellisen toimintansa kieli” ja ”kieli on monin tavoin sidoksissa itse tekemiseen”. Kieli ei hänen kokemuksessaan ole vain kommunikaation vaan myös ajattelun ja toiminnan väline.

Haastatteluissa nousi esiin myös alueellisia eroja kielikäytännöissä ja -vaatimuksissa. Useiden haastateltavien mukaan pääkaupunkiseudulla on mahdollista toimia englanniksi helpommin kuin muualla Suomessa. Kansainväliset yhteisöt, korkeakoulut, organisaatiot ja monikieliset verkostot mahdollistavat työskentelyn tilanteissa, joissa suomen kielen taito ei ollut vielä vahva.

Mitä kauemmas pääkaupunkiseudulta menee, sitä tärkeämmäksi suomen kieli yleensä muuttuu. Asia ei kuitenkaan ole yksioikoinen, sillä kansainväliset

työyhteisöt eivät rajoitu vain pääkaupunkiseudulle eikä sielläkään integraatio aina tapahdu englannin kielellä. Pelkällä englannin kielellä toimimisen koettiin yksipuolistavan ja kaventavan verkostoja ja työskentelyn mahdollisuuksia kaikkialla.

Teen opetustöitä – välillä paljonkin, välillä satunnaisesti – mutta suomeni on edelleen melko heikkoa. Toivon, että kielitaito paranisi, koska silloin mahdollisuuksia olisi enemmän. Helsingissä voisi ehkä pärjätä paremmin englannilla, ja tunnen taiteilijoita, jotka elävät siellä niin. Mutta asuinpaikkakunnallani [muu suuri kaupunki] suomen kieli on tärkeämpi. Jotkut sanovat, että voisin käyttää myös ruotsia, mutta sekään ei oikein yksin riitä. Ihanteellista olisi osata hyvin suomea, ruotsia ja englantia – mutta kielet eivät ole minulle helppoja.

Ruotsin kieli oli tarjonnut muutamille haastateltaville vaihtoehtoisen reitin Suomen työmarkkinoille ja yhteiskuntaan integroitumiseen. Erityisesti ruotsinkielisillä alueilla tai ruotsinkielisten taidelaitosten kanssa työskennelleet kuvasivat tilanteita, joissa ruotsin taito oli ollut merkittävämpi kuin suomen sekä työllistymisen että yhteisöön kiinnittymisen kannalta. Ruotsin kieli avasi myös mahdollisuuksia liikkua pohjoismaisilla työmarkkinoilla, vaikka ainoana kielenä sen koettiin rajoittavan työ- ja toimintamahdollisuuksia Suomessa.

Ruotsin opiskelun motiivina nousi esiin myös ruotsinkielisen kulttuurikentän koettu avoimuus kielelliselle ja kulttuuriselle moninaisuudelle. Haastateltujen mukaan täydellistä ruotsin kielen hallintaa ei aina edellytetty, mikä saattoi avata työmahdollisuuksia jo kielen opiskelun aikana – tai jopa ennen sitä:

Ruotsin kielen asema on kiinnostava meidän yhteiskunnassamme ja taidealalla. Olin tosi pitkään elänyt ja tehnyt paljon työtä sen eteen, että minusta tulisi osa suomenkielistä taidekenttää ja yhteiskuntaa, että unohdin täysin ruotsin kielen. ... En edes ajatellut, että voisin jossain vaiheessa näytellä ruotsiksi. Satuain tapaamaan [ruotsinkielisen teatterin] dramaturgin ja hän kysyi minulta, että puhutko ruotsia, meillä on tuotanto, johon etsitään näyttelijöitä. Sanoin, etten puhu. Pystytkö opettelemaan? Sanoin, että voin kokeilla. Sitten oli koe-esiintymiset ja pääsin.

Myös monikielisyys, tekstitys ja tulkkaus koettiin mutkattommaksi ja luonnollisemmaksi osaksi ruotsinkielisten kuin suomenkielisten toimijoiden arkea. Yksi haastateltava kertoi useiden ruotsinkielisten taideorganisaatioiden tehneen tietoista työtä eri taustoista tulevien taiteilijoiden kanssa.

Kokonaisuudessaan haastattelut osoittavat, että suomen (tai ruotsin) kielen merkitys työmarkkinoilla riippuu merkittävästi taiteenalasta, työtehtävästä, alueesta ja toimintaympäristöstä. Kielitaito vaikuttaa siihen, millaisiin verkos-

toihin, työmahdollisuuksiin ja rahoituskanaviin taiteilijoilla on pääsy (ks. myös Karhunen, 2013).

Haastateltavat toivoivat, ettei Suomessa toimivilta ulkomaalaistaustaisilta taiteilijoilta edellytettäisi perusteettomasti täydellistä kotimaisten kielten hallintaa ja että esimerkiksi monikielisyys, esitysten tekstitys ja teosten kääntäminen hyväksyttäisiin paremmin osaksi alan normaaleja toimintakäytäntöjä ja -tapoja. Samalla edistettäisiin monien väestöryhmien kulttuuriosallistumista.

Monikielisyys voimavarana ja haasteena

Haastatteluissa monikielisyys näyttäytyi ennen kaikkea osana nykytaiteen sekä kansainvälisen toiminnan ja liikkuvuuden arkea. Vaikka suomen kielen oppimista pidettiin tärkeänä, useat haastateltavat suhtautuivat kriittisesti ajatukseen, että taiteellinen toiminta olisi sidottu yhteen kansalliseen kieleen tai että taiteilijana tunnustetuksi tuleminen edellyttäisi kielen täydellistä hallintaa. Taiteen nähtiin mahdollistavan kohtaamisia myös tilanteissa, joissa yhteinen kieli puuttuu tai on vasta kehittymässä.

Useat haastateltavat työskentelivät samanaikaisesti useilla kielillä tai liikkuvat joustavasti eri kielten välillä riippuen tilanteesta, yhteistyökumppaneista ja yleisöistä. Erityisesti kansainvälisissä yhteistyöprojekteissa työskentely usealla kielellä nähtiin luonnollisena osana ammattia. Monille haastateltaville monikielisyys oli pikemminkin työskentelyn lähtökohta kuin poikkeus. Muutama haastateltava kuvasi monikielisyiden muuttaneen heidän suhdettaan kieleen ylipäätään: kieli ei näyttäytynyt enää yhtenä, pysyväenä kansallisena identiteettinä vaan jatkuvana liikkeenä eri kielten, kulttuurien ja toimintaympäristöjen välillä.

Monikielisyys nousi esiin myös osana taiteilijoiden identiteettiä. Osalle haastateltavista monikielisyys oli tietoinen taiteellinen valinta, jolla oli kulttuuri- poliittinen ulottuvuutensa. Osa kertoi toimineensa hankkeissa, jotka pyrkivät lisäämään monikielisten taiteilijoiden näkyvyyttä suomalaisella taidekentällä sekä tarjoamaan tilaa tarkastella taiteellista työskentelyä lähtökohtaisesti monikielisenä eikä yksikielisen normin poikkeuksena.¹³

En halua tehdä taidetta, joka erottaa ihmisiä lokeroihin. Haluan nähdä heidät kaikki samassa salissa.

¹³ Näitä teemoja käsitellään esimerkiksi Helsingissä toimivan kansainvälisen ja monialaisen esitystaiteen alustan Post Theatre Collectiven *Giving Voice to Multilingual Artists* -podcastsarjassa (2026).

Toisaalta monikielisyys on kuormittavaa. Useat haastateltavat kuvasivat jatkuvaa kääntämistä, kielten välillä siirtymistä ja tarvetta ilmaista itseään vieraalla kielellä. Osa koki joutuvansa käyttämään huomattavasti enemmän aikaa esimerkiksi hakemusten kirjoittamiseen, sähköposteihin, opetustyöhön tai taiteellisten sisältöjen valmisteluun kuin äidinkielellään työskentelevät kollegat.

Jotkut haastateltavat kuvasivat kokemusta, ettei mikään kieli enää tuntunut täysin omalta. Pitkään Suomessa asuneet olivat alkaneet käyttää suomea osana arkeaan ja työelämäänsä, mutta samalla yhteys omaan äidinkieleen oli muuttunut. Vanhassa kotimaassa vieraillessa he huomasivat kielenkäyttönsä ja sanastonsa vanhentuneen. Kaikki tämä saattoi synnyttää kokemuksen kielellisestä välitilasta.

Työskentelen nykyisin kolmella kielellä. Ensin oli semmoinen olo, että en ole tarpeeksi hyvä, koska en puhu suomea äidinkielen tasolla. Koin, että se oli jonkinlainen heikkous. Ruotsin kieli tuli pikkuhiljaa mukaan, kun olin [ruotsinkielisessä taidelaitoksessa] töissä. Sitten jossain vaiheessa tuli olo, että en enää puhu omaa äidinkieltäni samalla tasolla kuin aiemmin. Enkä enää puhu englantia yhtä hyvin kuin joskus. Monikielisyyden myötä kaikki käyttämäni kielet ovat jonkin verran heikentyneet.

Monikielisyys liittyi haastatteluissa myös taiteellisen ilmaisun mahdollisuuksiin. Osa koki voivansa ilmaista itseään kaikkein tarkimmin omalla äidinkielellään, kun taas toisille työskentely vieraalla kielellä avasi uusia näkökulmia ja vapautti heidät tietyistä kulttuurisista tai taiteellisista odotuksista. Monikielisyys nähtiin myös taiteellisen tutkimuksen ja kokeilun alueena. Erityisesti esitystaiteen ja teatterin piirissä nousi esiin hankkeita, joissa useiden kielten rinnakkaisesta käytöstä tuli osa teoksen sisältöä ja työskentelyprosessia.

Haastatteluissa nousi esiin myös ajatus siitä, ettei monikielisyyttä tulisi nähdä vain ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kysymyksenä. Monet korostivat suomalaisen taidekentän ja yhteiskunnan muuttuneen yhä kansainvälisemmäksi, jolloin ilmiö koskee kasvavassa määrin kaikkia toimijoita. Tällöin kysymys ei ole vain siitä, oppivatko ulkomaalaistaustaiset taiteilijat suomea, vaan myös siitä, miten suomalaiset instituutiot, organisaatiot ja työyhteisöt kykenevät toimimaan monikielisissä ympäristöissä ja tavoittamaan erilaisia yleisöjä.

Monikielisyys haastaa sekä suomalaista taidekenttää että ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita. He rakentavat työuraansa ja elämäänsä useiden kielten välillä opetellen uutta ja säilyttäen samalla yhteyksiä aiempiin kieliympäristöihinsä. Vieraalla kielellä toimiminen edellyttää epätäydellisyyden sietoa niin taiteilijoilta

itseltään kuin suomenkieliseltä yhteiskunnaltakin. Samalla haastattelut osoittavat, että monikielisyys voi olla merkittävä taiteellinen resurssi, joka mahdollistaa uusia yhteistyön, ilmaisun ja osallistumisen muotoja suomalaisella taidekentällä.

Kieli, kuuluminen ja rakenteellinen eriarvoisuus

Haastatteluissa kieli ei näyttäytynyt ainoastaan käytännöllisenä taitona tai työelämässä tarvittavana resurssina, vaan myös kuulumisen, tunnustuksen ja yhdenvertaisuuden kysymyksenä. Vaikka useimmat haastateltavat korostivat suomen kielen oppimisen tärkeyttä ja pitivät sitä luonnollisena osana Suomeen asettumista, kieli näyttäytyi myös rajana, joka määrittää mahdollisuuksia osallistua, tulla kuulluksi ja tunnustetuksi osaksi yhteisöä.

Useat haastateltavat kertoivat tilanteista, joissa puutteellinen suomen kielen taito oli synnyttänyt heissä ulkopuolisuuden tunteita riippumatta siitä, kuinka pitkään he olivat asuneet Suomessa tai kuinka vahvasti he kokivat kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan. Kyse oli monesti pienistä arjen tilanteista, joissa keskustelun ja kokousten kieli vaihtui suomeksi, epävirallista tietoa välittyi vain suomeksi tai joissa oma osallistuminen jäi kielitaidon vuoksi rajalliseksi. Verkostot rakentuvat usein suomen kielen ympärille, ja työtehtävissä sen käyttöä pidetään monesti itsestään selvyytenä.

Haastateltaville kieleen liittyvät ongelmat eivät yleensä näyttäytyneet tarkoituksellisenä ulossulkemisena. Useimmat kokivat, että suomalaiset kollegat suhtautuivat myönteisesti ja kannustavasti heidän yrityksiinsä käyttää suomea. Monet kuitenkin huomauttivat, että suomenkielisyys toimii usein niin itsestään selvänä normina, ettei sen vaikutuksia huomata. Englannin käyttö oli yhtä lailla usein itsestään selvä ratkaisu, vaikka vain kahdelle haastateltavalle se oli äidin-kieli ja valtaosalle sen käyttäminen merkitsi kieleen liittyvää lisätyötä.

Vaikka käytännöt eivät olisi tarkoituksellisesti poissulkevia, niiden seurauksena osa toimijoista jää muita heikompaan asemaan. Haastatteluissa kieli nousi esiin paitsi käytännöllisenä resurssina myös kuulumisen ehtona. Kysymys ei liittynyt yksinomaan suomen kieleen vaan laajemmin siihen, millainen asema eri kielillä on suomalaisessa yhteiskunnassa ja taidekentällä.

Eräs ruotsia mutta ei suomea osaava haastateltava kertoi kokevansa ristiiriitaa vahvan Suomeen kiinnittymisen ja puuttuvan suomen kielen taidon välillä. Vaikka hän hallitsi sujuvasti toista Suomen kansalliskieltä, suomen kielen puutt-

uminen rajoitti hänen mahdollisuuksiaan: ”Minua syö sisältä se, etten pysty olemaan sataprosenttisesti osa suomalaista yhteiskuntaa.”

Kieli liittyi haastatteluissa myös kysymykseen tunnustuksesta. Osa haastateltavista koki, että heidän osaamisensa, kokemuksensa tai ammatilliset ansiionsa arvioitiin toisinaan kielitaidon kautta. Tällöin puutteellinen suomen taito saattoi peittää alleen ammatillisen osaamisen ja kielitaito alkoi toimia kirjoittamattomana kriteerinä ammatilliselle uskottavuudelle. Tämä tuli esiin erityisesti niiden haastateltavien kohdalla, jotka työskentelivät teatterin ja kirjallisuuden parissa.

Useat haastateltavat korostivat, että suomen taitaminen on vain yksi taiteilijoiden asemaan vaikuttavista tekijöistä. Erityisesti rodullistetut ja näkyviin vähemmistöihin kuuluvat taiteilijat huomauttivat, etteivät ulkopuolisuuden kokemukset välttämättä katoa, vaikka suomea osaisi hyvin.

Eräs haastateltava kyseenalaisti ajatuksen, että ulkomaalaistaustaisten vähäinen näkyvyys kulttuuri-instituutioiden asiantuntija- ja johtotehtävissä johtuisi ensisijaisesti kielitaidon puutteista. Hänen mukaansa sama aliedustus koskee myös Suomessa syntyneitä tai kasvaneita rodullistettuja henkilöitä, jotka puhuvat suomea äidinkielenään.

Kaiken kaikkiaan kieli toimii suomalaisella taidekentällä sekä mahdollistavana että rajaavana tekijänä. Yhtäältä se avaa pääsyn tietoon, verkostoihin, työmahdollisuuksiin ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen, toisaalta se voi muodostaa näkymättömiä kynnyksiä niille, joiden kielitaito ei vastaa oletettua normia. Haastattelut osoittavat, että kielen merkitystä ei voida erottaa laajemmista kysymyksistä, jotka liittyvät kuulumiseen, tunnustukseen, valtaan ja yhdenvertaisuuteen suomalaisessa taide- ja kulttuurielämässä.

Ulkomaalaistausta ja vähemmistöasema

Ulkomaalaistaustaisuus ei ole yhtenäinen kokemus

Ulkomaalaistausta ei näyttäytynyt haastatteluissa yhtenäisenä tai kaikille merkitykseltään samanlaisena. Osa haastateltavista identifioitui vahvasti ulkomaalaistaustaisiin taiteilijoihin tai käytti itsestään maahanmuuttoon viittaavia käsitteitä, mutta osa heistä otti etäisyyttä tällaisista kategorioista. Joillekin ulkomaalaistausta oli koko haastattelua jäsentävä ulottuvuus; toisille se oli taustalla vaikuttava tekijä, joka ei kuitenkaan keskeisesti määritä omaa taiteilijuutta tai asemaa taiteen kentällä tai laajemmin yhteiskunnassa.

Ulkomaalaistaustaisuuden kategoria voi tehdä näkyväksi maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä yhteisiä kokemuksia, mutta toisaalta se niputtaa hyvin erilaiset ihmiset yhteen ja muodostaa heistä ryhmän (ks. Brubaker, 2013). Haastatelluista ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita puhuminen yhtenä ryhmänä johtaa harhaan ja häivyttää yksilölliset kokemukset ja tilanteen. Eroja syntyy esimerkiksi sen mukaan, rodullistetaanko henkilö ei-valkoiseksi, millaisiin vähemmistöasemiin hän kuuluu ja millaisia ennakkoluuloja hänen lähtömaahansa Suomessa liitetään. Nämä tekijät voivat vaikuttaa siihen, millaiseksi ulkomaalaistaustaisuus muodostuu elettyinä kokemuksena.

Kaikille haastateltaville ulkomaalaistaustaisuus ja siihen liittyvät käsitteet eivät olleet erityisen merkityksellisiä. Eräs haastateltava arvioi tämän liittyvän siihen, ettei häntä yleensä tunnusteta ulkomaalaistaustaiseksi eikä hän ollut kokenut syrjintää taustansa vuoksi:

Minulle se ei ole ollut ongelma, koska minun ei ole tarvinnut kokea syrjintää sen nimityksen [ulkomaalaistaustainen] pohjalta. Se ei ole koskaan noussut minulle kovin vahvasti esiin, koska kaikki luulevat, että olen suomalainen.

Haastateltava oli muuttanut Suomeen läntisen Euroopan maasta nuorena aikuisena ja suorittanut ammatilliset opintonsa Suomessa. Hän koki integroituneensa suomalaiseen yhteiskuntaan niin vahvasti, että hänen oli ajoittain vaikea tarkastella näitä kysymyksiä ulkomaalaistaustaisen näkökulmasta.

Lähi-idästä alle kouluikäisenä Suomeen tullut haastateltava puolestaan tiesi, että hänet luokitellaan ulkomaalaistaustaisiin. Hän ei kuitenkaan kokenut

kuuluvansa tähän ryhmään: hän on suomalainen, hän on aina asunut Suomessa, kaikki hänen muistonsa ovat täältä eikä hän tunne muuta kotimaata. Hän kertoi tunnistavansa ilmiön ympärillään ja käsittelevänsä maahanmuuttoa myös teoksissaan. Haastattelussa hän asemoi itsensä lähinnä tarkkailijaksi.

Ulkomaalaistausta taiteellisen työn resurssina ja aiheena

Ulkomaalaistausta näkyi haastateltavien taiteellisessa työssä hyvin eri tavoin. Osalla se ilmeni suoraan teosten aiheissa. He käsittelevät teoksissaan maahanmuuttoa, pakolaisuuteen johtavia poliittisia konflikteja ja vähemmistöjen asemaa. Joillekin nämä teemat olivat tietoinen osa taiteellista ja poliittista toimintaa, toisille ne nousivat epäsuoremmin esiin, kun he ammensivat omista elämäkokemuksistaan.

Erään pakolaisena Suomeen tulleen taiteilijan haastattelussa teema näkyi erityisen selvästi. Hän kuvasi uransa rakentuneen Suomessa pitkälti kotimaansa tilanteeseen liittyvän poliittisen kysymyksen ja siihen vaikuttamisen ympärille. Aihe oli yhtäältä hänelle henkilökohtaisesti tärkeä, ja toisaalta juuri tämän teeman kautta hänen työnsä oli löytynyt tilaa, yleisöä ja kiinnostusta.

Yksi haastateltavista tarkasteli teoksissaan keskeisesti Lähi-idän tilannetta ja siellä elävien ihmisten tarinoita. Hän ei kuitenkaan määritellyt tätä niinkään oman taustansa käsittelyksi kuin yleisesti tärkeäksi eettiseksi ja poliittiseksi aiheeksi.

Osa haastateltavista käsitteli maahanmuuttoa teoksissaan sekä henkilökohtaisena kokemuksena että laajempaa yhteiskunnallisena ja poliittisena kysymyksenä. Yksi heistä näki maahanmuuttajien toimivan julkisessa keskustelussa eräänlaisena poliittisena syntipukkina ja mobilisoinnin välineenä:

Tuntuu siltä, että maahanmuuttajista on tullut yhä helpompi poliittinen kohde. Kun etsitään syitä ongelmille tai halutaan koota ihmisiä jonkin yhteisen asian ympärille, maahanmuuttajia on helppo syyttää. Heillä ei useinkaan ole vahvaa ääntä tai vaikutusvaltaa yhteiskunnassa. Taustalla on myös erilaisuuden pelko. Ihmiset voivat olla uteliaita erilaisuutta kohtaan, mutta samalla sitä on helppo käyttää hyväksi poliittisessa keskustelussa.

Eräs haastateltava kertoi käsitelleensä taiteellisessa työssään kodin käsitettä. Toisin kuin monissa pakolaisuutta käsittelevissä teoksissa, lähtökohtana ei ollut menetetty koti vaan uuden kodin rakentaminen. Suomeen muuttaminen oli ollut

hänelle tietoinen valinta, ja päätös jäädä maahan, perustaa perhe ja rakentaa elämä täällä oli saanut hänet pohtimaan omaa suhdettaan paikkaan, kuulumiseen ja tulevaisuuteen.

Toisille haastateltaville maahanmuutto- ja ulkomaalaistausta näkyi pikemminkin taiteellisissa vaikutteissa, ilmaisutavoissa tai työskentelyn muodoissa. Eräs heistä hyödynsi taiteessaan lähtömaansa musiikillisia ja kulttuurisia aineksia mutta muunsi niitä osaksi omaa, useista vaikutteista ammentavaa ilmaisua. Toinen taas katsoi vapautuneensa lähtömaansa kulttuurisista ja institutionaalisista rajoituksista ja löytäneensä oman taiteellisen ilmaisunsa Suomessa uudella tavalla.

Tausta voi toimia taiteessa resurssina: se tuo mukanaan kieliä, muistoja, materiaaleja, poliittisia näkökulmia, taitoja ja kokemuksia, jotka moninaistavat suomalaista taidetta. Tausta voi kuitenkin muuttua rajoitteeksi, jos taiteilijalta odotetaan tietynlaisten aiheiden käsittelyä tai jos hänet nähdään ensisijaisesti taustansa edustajana eikä taiteilijana. Aineistossa toistuu ajatus siitä, että tausta voi olla samanaikaisesti voimavara ja rajoite. Se voi avata ovia ja herättää kiinnostusta, mutta myös vaikuttaa siihen, millaisena taiteilija, hänen ammattitaitonsa ja hänen työnsä nähdään.

Taiteilija vai vähemmistön edustaja?

Ulkomaalaistaustaisiin tai vähemmistöihin kuuluviin taiteilijoihin kohdistuu monesti odotuksia edustaa moninaisuutta, maahanmuuttajia tai tiettyä vähemmistöryhmää (ks. esim. Johansson ym., 2023). Osa haastateltavista ei tunnistanut edustamisen painetta omalla kohdallaan lainkaan – tämä koski etenkin valkoihoisia, joiden tausta oli Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa –, kun taas toisille se muodosti keskeisen osan heidän asemaansa ja toimintaansa suomalaisella taidekentällä.

Haastatteluissa toistuu kertomus siitä, että vähemmistötaustaiset taiteilijat kutsutaan mukaan hankkeisiin, keskusteluihin ja työryhmiin edustamaan taustansa tai ”moninaisuutta”. Heitä ei nähdä niinkään yksilöinä vaan jonkin kategorian edustajina. Maahan muuttaneiden taiteilijoiden määrittely omaksi ryhmäkseen ja tämän heijastuminen taidepolitiikkaan nousivat esiin jo Karhusen (2013) tutkimuksessa. Eräs haastateltava kertoi, että hänestä tuli vähitellen ”jonkinlainen edunvalvoja”, vaikka hänellä ei ollut siihen koulutusta eikä halua. Osalla

edustusvastuu oli vähentynyt uran edetessä, mutta muutamat kokivat jääneensä pysyvästi tiettyyn lokeroon erityisesti luottamus- ja asiantuntijatehtävissä.

Eräs pääasiassa kirjallisuuden alalla toimiva haastateltava kertoi olevansa vapaa maahanmuuttajataustaan liittyvistä odotuksista siinä mielessä, ettei häntä enää yleensä pidetty ulkopuolisena tai edes ei-suomenkielisenä. Julkisissa yhteyksissä hänen asiantuntemuksensa kuitenkin palautettiin usein kielikysymyksiin. Vaikka hän olisi halunnut puhua esimerkiksi ”rakenteista, ilmastokriisistä tai poliittisista dystopioista”, hän päätyi yhä uudelleen tilanteisiin, joissa hänen odotettiin ”kertovan vähän siitä kielestä”.

Yksi haastateltava liitti kysymyksen moninaisuuden edustamisesta myös kohdennettuun rahoitukseen. Hän näki moninaisuuteen liittyvien kehysten voivan ohjata sitä, millaisille hankkeille ja taiteellisille sisällöille avautuu rahoitusta ja näkyvyyttä:

Moninaisuuden kautta kehystäminen pakottaa taiteilijoita muokkaamaan työtään, jotta he saisivat rahoitusta tai apurahoja. Sinut sijoitetaan ulkopuolisen laatikkoon tai sinulta odotetaan, että edustat maahanmuuttoa.

Pakolaisena Suomeen tullut haastateltava tunnisti, että hänet määritellään taidkentällä pitkälti taustansa kautta. Hän oli jäänyt ”siihen lokeroon” mutta hyväksyi tilanteen, sillä pystyi siitä käsin nostamaan esiin itselleen tärkeitä poliittisia kysymyksiä.

Rodullistetut haastateltavat kertoivat, kuinka heidän taustansa vaikutti siihen, millaisia työtilaisuuksia heille tarjottiin. Eräs afrikkalaistaustainen haastateltava arvioi, että erityisesti suuremmissa kaupungeissa hänet nähtiin usein tietyn kulttuurin tai diasporayhteisön edustajana. Hän totesi monien työtilaisuuksien perustuneen siihen, että hänet nähtiin *diversity hirena*, jonka odotettiin tuovan organisaatioon tai hankkeeseen kulttuurista moninaisuutta.

Käytän joskus ”afrikkalaista asua”, jos itse haluan, mutta en pidä siitä, että ihmiset odottavat sitä tai ajattelevat saavansa juuri sitä palkatessaan minut. Edustan aina itseäni, enkä halua, että minun oletetaan edustavan tiettyä taustaa.

Roihan (2016) mukaan maahanmuuttaja-, pakolais- tai siirtolaistaiteilijaksi määrittäminen voi marginalisoida taiteilijan ja johtaa myös hänen taiteensa tulkitsemiseen kapeasti taustan kautta. Useat haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa ulkomaalaistausta toi heidän työnsä näkyvyyttä ja kiinnostusta mutta samalla ohjasi sitä, millaisiin hankkeisiin heidät kutsuttiin mukaan. Eräs haastateltava

kertoi, että häntä oli tähän saakka pyydetty vain projekteihin, jotka käsittelivät vähemmistöjä, moninaisuutta tai toiseutta. Hän haaveili siitä, että saisi joskus tehdä tuotannon, joka ei liittyisi millään tavalla näihin teemoihin.

Muutamat luottamus- ja edunvalvontarooleissa aktiivisesti toimineista haastateltavista olivat päätyneet työskentelemään taide- ja kulttuurialan instituutioissa moninaisuuden edistämistehtävissä. Joissakin kertomuksissa alun innostus vaihtui pettymykseen, kun vaikuttamismahdollisuudet jäivät rajallisiksi ja moninaisuustyö osoittautui pikemminkin institutionaaliseksi legitimoinniksi kuin mahdollisuudeksi muuttaa rakenteita.

Sellaisessa institutionaalisisessa työssä ... on tosi vaikea lähteä tekemään jotain radikaalia tai poikkeuksellista. ... Kun tulet sinne sisään ja sinulla on kauheasti toiveita, että nyt vihdoinkin voidaan tehdä ja edistää asioita. Mutta sitten huomaat, että oli vaan joku ulkopuolinen rahoitus, johon haettiin jotain henkilöä, koska se oli sen tarkoitus. Ja itse asiassa tällä instituutiolla ei ole mahdollisuutta tai halua toteuttaa näitä asioita, mitä itse haluaisit.

Haastateltavan kuvaus kiteyttää kokemuksen moninaisuustyön hankkeistumisesta. Erään toisen haastateltavan sanoin hankkeita voidaan toteuttaa ja ”pistää hyllylle näyttille”, mutta rakenteet eivät muutu ilman muutoksia organisaatioiden pysyviin käytäntöihin ja toimintatapoihin.

Eräs pitkään suomalaisella taidekentällä toiminut haastateltava arvioi, että moninaisuus on taidealalla edistynyt mutta hitaammin kuin hän olisi toivonut. Hänen mukaansa erityisesti hallinto- ja luottamustehtävissä valkoisuus on edelleen merkittävä ongelma.¹⁴ Hän koki myös oman asemansa muuttuneen vuosien varrella: kun hän aiemmin sai tehtäväkseen edustaa muualta tulleita ja ei-valkoisia taiteilijoita, nykyisin häntä arvostetaan ennen kaikkea taiteen asiantuntijana.

Samantyyppisiä kehitysvaiheita nousi esiin useiden pitkään edunvalvontaja moninaisuustyötä tehneiden haastatteluissa. Osa kertoi ottaneensa tietoisesti etäisyyttä roolista, jossa heidän oletetaan puhuvan kaikkien ei-valkoisten tai maahanmuuttajataustaisten taiteilijoiden puolesta. Vaikka yhdenvertaisuuden edistäminen oli heille edelleen tärkeää, he eivät halunneet tulla määritellyiksi pelkästään taustansa kautta:

¹⁴ Haastateltava viittaa tässä valkoisuuteen yhteiskunnallisena normina ja valta-asemana, ei ihonväriin sinänsä. Valkoisuutta ja valkoisuuden normia suomalaisessa taiteessa ja taidekentällä ovat tutkineet esimerkiksi Kallio-Tavin ja Tavin (2018) sekä Ramstedt (2024), ja aihe on noussut esiin myös Taiteen ja kulttuurin barometrien avovastauksissa (ks. Karttunen ym., 2023).

Kannatan yhdenvertaisuutta ja marginaalissa olevien taiteilijoiden mukaan ottamista, eikä kyse ole vain rodusta vaan monenlaisista marginalisaation muodoista. Mutta ihmiset haluavat minun edustavan vain sitä. Ei - minä edustan ennen kaikkea sitä, mitä pidän hyvänä ja kiinnostavana taiteena.

Haastatteluissa nousi esiin myös ilmiö, jota voidaan kutsua tokenismiksi. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi tilanteita, joissa taideinstituutiot nostavat esiin ulkomaa-laistaustaisia tai rodullistettuja taiteilijoita osoituksena avoimuudestaan ja moninaisuudestaan ilman aitoa sitoutumista asiaan (vrt. esim. Childress ym., 2023). Ainakin kaksi ei-eurooppalaista haastateltavaa tunnisti ilmiön omasta urastaan.

Minut kutsuttiin tekemään projekti, eikä kyse ollut mistään pienestä osallistumisesta vaan merkittävästä mahdollisuudesta verrattuna siihen, mitä monille muille on tarjolla. En silti näkisi tätä esimerkkinä siitä, että kenttä olisi oikeasti edistynyt. Kyse on sattumasta ja laiskasta järjestelmästä: löydetään yksi henkilö ja kutsutaan sama henkilö yhä uudelleen. Sama on tapahtunut myös monille ennen minua tulleille taiteilijoille. Se ei vielä kerro siitä, että Suomen taidekenttä todella avautuisi.

Kokemus kuvaa tokenismiin liittyvää ristiriitaa: yksittäisen vähemmistöön kuuluvan taiteilijan näkyvyys voi toimia osoituksena moninaisuudesta ilman, että instituution toimintatavat tai rakenteet olennaisesti muuttuvat (vrt. Ahmed, 2012).

Kaikki haastateltavat eivät tunnistanee vähemmistön edustustehtävän paineita omalla kohdallaan, vaikka ilmiö sinänsä oli heille tuttu. He kuvasivat toimivansa suomalaisella taidekentällä pitkälti samoissa rooleissa ja samoilla ehdoilla kuin suomalaistaustaiset kollegansa.

Ketkä näkyvät, ketkä kertovat

Representaatio on ollut jo pitkään puheena taiteen ja kulttuurin kentällä. On esimerkiksi kysytty, heijastuuko Suomen nopeasti muuttuva väestörakenne taidelaitosten henkilöstössä. Silloin kun representaation vaatimus kohdistuu taiteilijoihin ja taiteelliseen henkilöstöön, kyse on paitsi yhdenvertaisuudesta myös samaistumisen mahdollisuuksista sekä siitä, millaisia ihmisiä ja kokemuksia taiteessa tehdään näkyviksi.

Haastateltavat näkivät, että esimerkiksi näyttämötaiteessa oli tapahtunut edistystä viimeisten vuosikymmenten aikana, mutta muutoksen katsottiin olevan vielä kesken.

Jos katsoo näyttelijöitä Suomessa nyt, niin nyt on alkanut nousta muutamia, jotka on tulleet tänne muualta lapsina tai teineinä. Mutta 90-luvulla tai 2000-luvulla täällä ei ollut melkein ketään. ... Jos katsoo muualle Eurooppaan, niin asiat on ihan superalussa täällä. ... monikulttuurisen taustat omaavat näyttelijät ... saatetaan edelleenkin profiloida ja roolittaa yksitoikkoisesti. ... Tietyille henkilöille ehdotetaan enemmän, että tulisitko tekemään nämä rikollisen roolit.

Haastateltavien puheessa representaatio ei tarkoittanut ainoastaan määrällistä läsnäoloa vaan myös tunnustamisen ehtoja. Pelkkä näkyvyys ei heidän mukaansa riittä, mikäli vähemmistötaustaiset taiteilijat kohtaavat edelleen stereotypisoivia odotuksia ja heidän ammatillisia mahdollisuuksiaan rajataan ennalta määräytyneisiin rooleihin.

Yksi nuorimmista haastateltavista kertoi olevansa kiinnostunut työskentelemään tulevaisuudessa elokuvan ja television parissa, koska hän haluaa vaikuttaa siihen, millaisia tarinoita suomalaisessa mediassa kerrotaan. Hänelle kysymys ei ole vain siitä, ketkä näkyvät kameran edessä, vaan myös siitä, millaisista näkökulmista maailmaa kuvataan ja millaisia kokemuksia pidetään kertomisen arvoisina. Hän koki suomalaisen audiovisuaalisen alan nojaavan usein samankaltaisiin tarinankerronnan malleihin ja näki omassa taustassaan mahdollisuuden tuoda alalle uusia näkökulmia.

Haastateltavan toiveena oli laajentaa ymmärrystä erilaisista kulttuureista ja tavoista hahmottaa maailmaa. Hänellä oli laajempi yhteiskunnallinen tavoite vähentää vastakkainasetteluja ja yksinkertaistavia käsityksiä:

Päästään semmoisesta tietynlaisesta katseesta, että nähdään vain mustaa ja valkoista, koska maailma on täynnä harmaita alueita. ... Se yleistäminen ja vastakkainasettelu on se, mikä minun mielestäni pilaa yhteiskuntaa. Se luo paljon kitkaa ihmisten välille.

Toinen haastateltava liitti representaation ja tarinat kysymykseen kulttuurikentän yhteiskunnallisesta vastuusta. Hänen mukaansa kulttuuriala osallistuu siihen, millaiseksi yhteiskunta ymmärtää itsensä ja ketkä tunnistetaan osaksi sitä. Tämä näkyy sekä siinä, ketkä pääsevät kertomaan tarinoita, että siinä, ketkä näkyvät näyttämöillä, ruuduilla ja alan työtehtävissä. Haastateltavan mukaan suomalainen yhteiskunta on jo muuttunut, mutta kulttuurikenttä ei vielä kaikilta osin heijasta tätä muutosta.

Haastateltava kiinnitti huomiota myös siihen, millaisia tarinoita kerrotaan, kenelle esityksiä ensisijaisesti tehdään ja missä niitä esitetään. Hänen mukaansa

vähemmistöihin liittyvät projektit jäävät taidelaitosten sisällä usein erillisiksi lokeroiksi. Samaan aikaan varsinainen ohjelmisto ja suuret tuotannot pysyvät yhä suunnattuina valtaväestölle.

Näytelmät ja tarinat, että kenestä ne tarinat kertoo. En tarkoita, että ei saa esittää näyttämöillä Aleksis Kiven näytelmiä, ... mutta jos esitetään vain tietylle enemmistöryhmälle suunnattuja esityksiä ..., että meillä on tässä ne kaikki suurtuotannot, jotka on valtaväestölle suunniteltuja, ja sitten me ollaan hyviä, koska me tässä tehtiin pakolaisten kanssa.

Ulkopuolistamisen, syrjinnän ja rasismin kokemukset

Näkyvä ja kuuluva erilaisuus

Ulkomaalaistaustan merkitys taiteilijan uralle ja elämälle rakentuu olennaisesti sosiaalisissa tilanteissa. Tällöin ratkaisevaa ei ole vain henkilön todellinen syntyperä vaan myös se, miten muut hänet tunnistavat, tulkitsevat ja sijoittavat erilaisiin kategorioihin. Haastattelujen perusteella tällaisiin tulkintoihin voivat vaikuttaa esimerkiksi ulkonäkö, nimi, puhe, aksentti tai erilaiset vuorovaikutus- ja käyttäytymistavat, kuten äänenkäyttö tai tapa käyttää henkilökohtaista tilaa. Niiden vaikutukset näkyvät kohtaamisissa, odotuksissa ja mahdollisuuksissa.

Suomessa toistakymmentä vuotta asunut haastateltava totesi, että ulkomaalaistausta ei näy hänestä ulkoisesti mutta tulee helposti esiin, kun hän alkaa puhua. Toinen haastateltava käytti ilmausta ”näkyvät maahanmuuttajat” korostaakseen sitä, että ulkomaalaistaustaisuus ei tule kaikilla samalla tavalla esiin. Joidenkin kohdalla tausta käy ilmi puheesta tai nimestä, kun taas toisten kohdalla erilaisuus luetaan ulkonäöstä jo ennen vuorovaikutusta.

Suomessa tehdyn tutkimuksen mukaan työnhakijan nimi vaikuttaa merkittävästi mahdollisuuksiin tulla kutsutuksi työhaastatteluun, vaikka hakijoiden koulutus, työkokemus ja muut ansiot olisivat samanlaiset (Ahmad, 2020, 2025). Taidealalla vastaavaa tutkimusta ei tiettävästi ole tehty. Tällöin olisi tärkeää ottaa huomioon, että monilla taidealoilla ja monissa taideammateissa työtehtäviä ei saada muodollisen työnhaun vaan verkostojen kautta.

Eräs haastateltava arvioi, ettei hänen ei-suomalaisesta nimestään ole ollut haittaa. Hänen mukaansa taidekentällä on totuttu erilaisiin taustoihin, identiteetteihin ja erikoisiin taiteilijanimiin. Ala näyttäytyi hänelle muita yhteiskunnan sektoreita avoimempänä. Haastateltava osasi sujuvasti suomea ja sulautui joukkoon myös ulkonäöltään.

Toinen haastateltava totesi, että hänen ulkonäkönsä yhdistettynä hänen nimensä paljastivat hänen etnisen ja uskonnollisen taustansa. Tästä aiheutui toisinaan hankaluuksia taidekentän ulkopuolella, sillä hän oli alkanut saavuttaa laajempaa tunnettuutta taiteen tekemisen kautta.

Länsi-Euroopasta Suomeen parikymmentä vuotta sitten tullut haastateltava pohti omaa tilannettaan suhteessa muihin ulkomaalaistaustaisiin taiteili-

joihin ja arvioi näkyvän erilaisuuden vaikuttavan olennaisesti siihen, millaisia kokemuksia ihmisille kertyy:

Olen valkoinen naisoletettu, joka on naimisissa miehen kanssa. Siltä osin sovin aika hyvin siihen peruskehukseen. Minuun ei ole kohdistunut rasismia, koska en näytä erilaiselta. Kun ulospäin näyttää suomalaiselta, sillä on väistämättä vaikutusta siihen, miten ihmiset suhtautuvat.

Haastateltava kertoi kokeneensa huijarisyndroomaa osallistuessaan ulkomaalaistaustaisten asemaa koskevaan keskusteluun. Hän hallitsi kieltä osapuilleen natiivin tasolla ja oli muutenkin niin vahvasti integroitunut, että otaksui myös omaksuneensa suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyviä ajattelutapoja ja tiedotamattomia ennakkoluuloja.

Näkyvä samankaltaisuus ei kuitenkaan ole ainoa kuulumisen ehto vaan myös puhe, käytöstavat ja kulttuuri voivat nostaa taustan esiin. Eräs haastateltava muisteli yllättyneensä siitä, kuinka paljon arkisia käyttäytymissäantöjä hänen oli opeteltava uudessa maassa:

Minulla on sama ihonväri kuin ihmisillä täällä, ja Helsingissä oli raitiovaunut, ja kaikki siis näytti tosi tutulta. Mutta tein ihan kaiken väärin. Jonotin liian lähellä ihmisiä. ... Monta kertaa päivässä huomasin, että taas meni pieleen. Kaikki sellaiset käyttäytymiseen liittyvät konventiot piti opetella täällä uudestaan.

Haastateltavan ensimmäisiä Suomen-vuosia leimasi voimakas halu ”sopeutua, sopeutua, sopeutua”. Kielen opiskelu, kirjallisuus ja arkiset kokemukset lisäsivät hänen ymmärrystään suomalaisesta yhteiskunnasta. Vähitellen hän luopui ajatuksesta, että pitäisi tavoitella täydellistä sulautumista. Hän hyväksyi, ettei hän voinut häivyttää ulkomaalaistaustaansa eikä se ollut tarpeellistakaan.

Toiseuttaminen, suomalaisuus ja kuuluminen

Osa haastateltavista otti puheeksi tavan, jolla ulkomaalaistaustaisuus jatkuvasti nostetaan esiin suomalaisella taidekentällä. Erään haastateltavan mukaan hänen aiemmissa toimintaympäristöissään taiteilijoita ei ollut tapana määritellä ensisijaisesti kansallisuuden kautta, vaan huomio kohdistui heidän työhönsä, osaamiseensa ja yhteistyömahdollisuuksiin. Suomessa hän koki, että ulkomaalaistausta nostetaan usein esiin silloinkin, kun sillä ei ole välitöntä yhteyttä taiteelliseen työskentelyyn.

Useissa haastatteluissa nousi esiin, ettei ulkomaalaistaustaisen kategoriasta päässyt eroon. Kokemukset liittyivät siten pikemminkin toiseuttamiseen kuin varsinaiseen syrjintään, vaikka aineistossa nämä ilmiöt myös limittyivät toisiinsa. Toiseuttaminen ilmeni tyypillisesti arjen pieninä tilanteina ja mikroaggressioina. Haastateltavat viittasivat esimerkiksi jatkuvaan alkuperän kysymiseen, oletuksiin kielitaidosta tai kuulumisesta Suomeen sekä tilanteisiin, joissa heidän asiantuntijuuttaan tai asemaansa epäiltiin epäsuorasti. Yksittäisinä tällaiset tilanteet eivät välttämättä näyttäytyneet vakavina, mutta jatkuvasti toistuessaan ne horjuttivat kokemusta kuulumisesta ja hyväksytyksi tulemisesta.

Aasiasta syntyisin oleva haastateltava näki, että muuttaminen toiseen maahan johtaa väistämättä tilanteisiin, joissa kieli, kulttuuritausta tai toimintatavat poikkeavat ympäristön normeista ja tuottavat väärinymmärryksiä. Asuttuaan itse elämänsä aikana useissa eri maissa hän katsoi tämän ”kuuluvan maahanmuuttajan pakettiin”. Hän pyrki etsimään kokemuksilleen myös muita selityksiä kuin syrjinnän ja suhtautui moniin tilanteisiin ymmärtäväisesti.

Haastateltavien tulkinnan mukaan ulkopuolisuuden kokemukset eivät useinkaan syntyneet avoimesta syrjinnästä vaan käytännöistä ja oletuksista, joiden vaikutuksia enemmistöasemassa olevat eivät tunnistaneet. Eräs haastateltava kertoi, ettei ollut aiemmin juuri tuonut tällaisia kokemuksia esiin mutta oli viime aikoina alkanut ottaa niitä puheeksi.

Tämä on aika tavallista monille maahanmuuttajille. Emme halua häiritä tai keskeyttää. Monista tuntuu, ettei heillä ole ääntä tai oikeutta pyytää asioita omasta näkökulmastaan. Nykyään olen kuitenkin alkanut toimia hieman toisin ja sanoa asioista ääneen. Kyse on eräänlaisesta sokeudesta. Ihmiset eivät ... välttämättä huomaa eroja tai sitä, miten tietyt käytännöt vaikuttavat muihin.

Toiseuttaminen liittyi paitsi siihen, miten haastateltavat nähtiin muiden silmissä, myös kysymykseen siitä, kenellä katsottiin olevan oikeus kuulua Suomeen ja suomalaisuuden kategoriaan. Eräs haastateltava kertoi vastanneensa samoihin kysymyksiin lukemattomia kertoja ja kaipaavansa mahdollisuutta olla määrittämättä ensisijaisesti syntyperänsä kautta. Hän ymmärsi, että ihmiset ovat uteliaita ja haluavat tietää, mistä ja miksi hän on tullut Suomeen. Samalla nämä kysymykset kuitenkin sijoittivat hänet johonkin kategoriaan tai kehykseen, johon hän ei itse välttämättä kokenut kuuluvansa.

Kysymykset kuulumisesta, suomalaisuudesta ja vallasta määritellä niitä nousivat toistuvasti esiin sekä laajemmin koko yhteiskuntaa että taidekenttää koskevissa kokemuksissa. Pitkään Suomessa asunut ja Suomen kansalaisuuden

saanut haastateltava pohti, että juuri taiteen tulisi tarjota mahdollisuus tällaisten rajojen ja luokittelujen haastamiseen. Hän oli yllätynyt siitä, kuinka vähän kiinnostusta kysymykset herättivät silloin, kun hän pyrki nostamaan niitä keskusteluun:

Kun valitsee jonkin paikan kodikseen, haluaa myös olla osa sitä. Jos emme pysty taiteen piirissä haastamaan jatkuvaa toisten toiseuttamista ja leimaamista, missä sitten pystymme?

Useat haastateltavat korostivat, että Suomi on heille tietoinen valinta. He olivat rakentaneet elämänsä, työnsä ja ihmissuhteensa Suomessa ja halusivat tulla nähdyiksi osana yhteiskuntaa ja taidekenttää, siis suomalaisina ja Suomen edustajina. Näissä tapauksissa toiseuttaminen tuntui erityisen pahalta. Erään haastateltavan mukaan suomalaisuus yhdistyy edelleen helposti tiettyyn syntyperään, kieleen ja ulkonäköön. Hän kysyi, miksi suomalaisen taiteilijan pitäisi aina olla suomalaistaustainen ja erityisesti valkoinen, kun Suomessa on monenlaisia suomalaisia. Haastateltavan näkemyksen mukaan tällainen käsitys voi rajoittaa alan uusiutumista ja kansainvälistymistä.

Suomalaisuuden kyseenalaistaminen saattoi ilmetä hyvin epäsuorasti. Eräs haastateltava kertoi taannoisesta keskustelusta, jossa hän mainitsi suomalaisesta taustaiselle kollegalle tulleen ainoana Suomesta valituksi arvostettuun kansainväliseen tapahtumaan. Kollega ei onnitellut häntä vaan ihmetteli, eikö mukana ollut lainkaan suomalaisia taiteilijoita.

Haastatteluissa suomalaisuus nousi esiin hiljaisena normina, jota ei lausuta ääneen mutta joka vaikuttaa siihen, ketkä näyttäytyvät taidekentällä itsestään selvästi kuuluvina ja ketkä poikkeuksina. Normi tulee esiin esimerkiksi tilanteissa, joissa ei-valkoisiksi rodullistettujen taiteilijoiden suomalaisuutta epäillään, heidän oletetaan edustavan ensisijaisesti taustaansa tai heidän asemaansa kentällä suhtaudutaan väliaikaisena ja ehdollisena.

Suomalaisuuden normi ei kuitenkaan vaikuttanut ainoastaan siihen, miten muut haastateltavia katsoivat, vaan se saattoi myös heijastua heidän omaan tapansa hahmottaa suomalaisuutta. Rodullistettu haastateltava kertoi havahtuneensa vastikään teatteriesitystä katsoessaan siihen, että käsitykset suomalaisuudesta ja sen representaatiosta olivat juurtuneet syvälle myös hänen omaan ajatteluunsa. Hän oli muuttanut lapsena perheen kanssa ja käynyt koulunsa Suomessa.

Menin katsomaan *Muistopäivää* Kansallisteatterissa ... se sijoittuu 1930-luvun Suomeen ... ja mietin siinä itsekin, ... että tämä tarina kertoo suomalaisista, jotka lähtivät Venäjän puolelle ... mutta siellä on se yksi tummaihoisen tyyppi. Mitä pidempään katsoin esitystä, sitä vähemmän näin siinä mitään väriä ... tai että hän ei esittänyt maahanmuuttajaa vaan ... oli ihan suomalainen. Koska aluksi katsoin vain silleen, että se ei ole suomalainen – miten se voi esittää suomalaista?

Rasismien kokemukset ja tulkinnat

Rasismi oli haastateltavien kokemuksissa moniulotteinen ilmiö, joka ulottui yksittäisistä kohtaamisista taidekentän rakenteisiin ja toimintatapoihin. Se vaihteli avoimesta vihamielisyydestä ja fyysisen väkivallan uhasta hienovaraisempiin ulkopuolistamisen muotoihin. Usein kyse ei ollut yksittäisistä tapahtumista vaan jatkumosta, jossa erilaiset tilanteet, kohtaamiset ja käytännöt muodostivat haastateltavalle kuvaa siitä, millaiseen paikkaan hänen "kaltaisensa ihmiset" suomalaisessa yhteiskunnassa asettuivat.

Ulkomaalaistaustaisille taiteilijoille annettu tai heidän saavuttamansa asema suomalaisella taiteen kentällä oli usein epävakaa. Se saattoi vaihdella ajan, paikan ja tilanteen mukaan. Monet haastateltavat kokivat, ettei hyväksytyksi tulemistä tai saavutettua asemaa voinut koskaan pitää itsestään selvänä ja pysyvänä. Juuri kun he tunsivat vakiintuneensa, joku tai jokin nosti ulkopuolisuuden esiin. Isku saattoi tulla niin taiteen kentän sisältä kuin laajemmasta yhteiskunnasta. Se ei välttämättä ollut tarkoituksellinen, mutta se paljasti taustalla olevia odotuksia, rajanvetoja tai ennakkoluuloja.

Eräs kirjallisuuden alalla toimiva haastateltava kertoi merkittävän palkinnon tuoneen hänelle näkyvyyttä ja kutsuja erilaisiin tilaisuuksiin. Hän koki tulleen hyvin vastaanotetuksi, kunnes käsitteli eräässä puheenvuorossa suomalaisia tapoja. Tästä hän sai runsaasti palautetta, ja valtaosa siitä oli kielteistä: hän ei ymmärrä mitään meidän kulttuuristamme. Yksi puheenvuoro riitti palauttamaan näkyviin rajan hänen ja "meidän" välille.

Haastateltavat kuvasivat syrjintää ja ulkopuolistamista eri tasoilla ja eri kehysten kautta. Taidekenttääkään ei pidetty vapaana rasismista ja syntyperään perustuvasta syrjinnästä. Yksi haastateltava muisteli, että kun hän toista vuosikymmentä sitten teki moninaisuustyötä, hän koki taiteen kentällä olleen suoranaisten rasisia ääniä ja kannanottoja. Nykyisen tilanteen hän katsoi olevan parempi tai ainakin ilmaukset olivat muuttuneet hienovaraisemmiksi:

Taidekentän sisältä sitä ei nykyisin sanota koskaan suoraan, mutta muistan keskustelun vaikka apurahajärjestelmästä ja Taiken monikulttuurisuusjaostosta. Se keskustelu oli tosi rasistista, ihan kentän sisälläkin.

Haastatteluissa se, mihin viitattiin taidekentän rasismina, oli usein pikemmin hienovaraisia, arkipäiväisiä käytäntöjä kuin karkeita, yksittäisiä vihatekoja. Toimijoiden oli vaikea tunnistaa käytäntöjen syrjivyyttä ja tarvetta uudistukseen, sillä ”taidekentällä helposti ajatellaan, että täällä kaikki ovat jo valmiiksi avoimia”, kuten eräs haastateltava totesi (ks. myös Lahtinen ym., 2020). Haastateltavien mukaan juuri tämä käsitys taidekentästä poikkeuksellisen liberaalina ja meritokraattisena saattoi vaikeuttaa syrjivien käytäntöjen tunnistamista ja niihin puuttumista (ks. myös esim. Brook ym., 2020; Hennekam & Bennett, 2017).

Rasismista puhuttaessa osa haastateltavista keskittyi ennen kaikkea yksilötason tilanteisiin ja kohtaamisiin, osa taas korosti laajempia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita. Tällöin he saattoivat hyödyntää rakenteellisen rasismia, valkoisuuden, instituutiokritiikin tai globaalin rodullisen kapitalismin käsitteitä.

Eräs rodullistetuista haastateltavista suhtautui kriittisesti ajattelutapaan, joka julistaa ihmisten samanlaisuutta mutta samalla sivuuttaa heidän erilaiset yhteiskunnalliset asemansa. Hän liitti tämän ”valkoiseen sokeuteen”, jota hän piti omassa kokemuksessaan isompana ongelmana kuin avointa rasismia, jota hän myös toisinaan kohtasi suomalaisessa yhteiskunnassa:

Olenko kokenut rasismia? Joskus kyllä, niiden yli kymmenen vuoden aikana, jotka olen ollut täällä. Mutta useimmiten kyse ei ole suoranaisestä rasismista vaan siitä, että sanotaan esimerkiksi, että ”olemme kaikki samanlaisia”. Se voi kuulostaa myönteiseltä, mutta tulemme erilaisista taustoista, kulttuureista, etnisistä ryhmistä ja kielistä eivätkä oikeutemme ja etuoikeutemme ole samoja. Hyvää tarkoittava puhe, joka sivuuttaa nämä erot, voi olla vahingollista.

Toinen haastateltava kiinnitti huomiota siihen, että suomalaisessa keskustelukulttuurissa rasismi ymmärretään usein vain avoimeksi vihamielisyydeksi tai yksittäisiksi vihatekoiksi. Ihmiset, joilla on ”valkoinen etuoikeus”, eivät huomaa arjessa toistuvia ilmiöitä, joista he eivät itse joudu kärsimään.

Useat haastateltavat korostivat tulewansa jossain suhteissa etuoikeutetusta taustasta, eivätkä he siksi olleet itse kokeneet syrjintää syntyperänsä, ihonvärinsä tai etnisen taustansa vuoksi. Moni heistäkin oli silti tunnistanut ulossulkemista tarkastellessaan suomalaisia käytäntöjä suhteessa kokemuksiinsa maista, joissa yhdenvertaisuus- ja moninaisuuskysymyksiä oli käsitelty pitkään. Näiden haasta-

teltavien mukaan syrjintä ei Suomessa useinkaan ilmene avoimena tai tarkoituksellisena poissulkemisena vaan totuttuina käytäntöinä ja toimintatapoina, joiden vaikutuksia eri ryhmien kannalta ei aina tunnisteta.

Minun on vaikea sanoa omalta kohdaltani, onko sitä [syrjintää taustan vuoksi] tapahtunut. Luulen, että olen ollut hyvin onnekas. Olen valkoinen mies ja tulen länsimaasta, johon suhtaudutaan myönteisesti. En ole kokenut, että minua olisi kohdeltu eri tavalla tai että olisi käytäntöjä, jotka sulkevat minut ulos. Usein kyse on ehkä tietämättömyydestä, joka näkyy siinä, ettei vaihtoehtoja edes ajatella. Asiat tehdään niin kuin ne on aina tehty, eikä pysähdyt miettimään, voisiko niitä tehdä paremmin. Tarkoituksena ei välttämättä ole sulkea mitään ryhmää ulos, mutta uusia ryhmiä ei myöskään aktiivisesti pyritä tavoittamaan.

Joillekin haastateltaville taide- ja kulttuurikenttä näyttäytyi turvallisena ympäristönä, mutta sen ulkopuolinen yhteiskunta vaikutti suorastaan vihamieliseltä. Ei-valkoinen ja muihinkin vähemmistöihin kuuluva taiteilija, joka asui keskisuurella paikkakunnalla Etelä-Suomen ulkopuolella, kertoi kohtaavansa paljon halveksuntaa. Joissakin ympäristöissä syyksi saattoi riittää jo taiteilijuus, minkä lisäksi tulivat muut kielteisiksi tulkitut ominaisuudet.

Voin kohdata sitä siksi, että olen taiteilija, mutta myös siksi, että minut tunnistaa helposti sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. On niin monia syitä, joiden vuoksi voin joutua halveksunnan kohteeksi.

Eräs haastateltava kertoi kohdanneensa teostensa vuoksi sosiaalisessa mediassa vihapuhetta, jossa rasistiset kommentit kietoutuivat vammaisuuteen kohdistuviin ennakkoluuloihin. Osa kommenteista kyseenalaisti hänen kuulumisensa suomalaiseen yhteiskuntaan ja oikeutensa toimia suomalaisena taiteilijana: ”et ole yksi meistä”. Kokemus vaikutti häneen voimakkaasti ja lamautti joksikin aikaa myös taiteellisen työskentelyn.

Eräs haastateltava työsti haastattelun aikaan esitystä, joka sai alkunsa hänen kokemuksistaan rodullistettuna henkilönä Suomessa. Esityksen tavoitteena oli tehdä näkyväksi vaikeasti sanallistettavia kokemuksia sekä tarkastella laajemmin sukupuolittuneita valtasuhteita ja muita eriarvoisuuden muotoja. Hänen mukaansa ”maailma on rakennettu niin, että naiset nähdään kaikkialla vähempiarvoisina”, niin globaalissa pohjoisessa kuin etelässäkin. Rasismin hän kytki kolonialismin, imperialismin ja kapitalismin maailmanlaajuisiin rakenteisiin.

Miltei kaikki rodullistetut haastateltavat kertoivat kohdanneensa suomalaisessa yhteiskunnassa myös avointa rasismia, pääasiassa taiteellisen toiminnan

ulkopuolella. Kokemukset liittyivät esimerkiksi vihamielisiin kommentteihin, epäilyttäväksi ja ulkopuoliseksi tekemiseen sekä tilanteisiin, joissa heidän läsnäolonsa herätti näkyvästi huomiota. Avointa vihamielisyyttä oli saatettu kohdata viranomaisten kanssa tai esimerkiksi pankeissa asioitaessa. Fyysistä uhkaa oli koettu liikennevälineissä ja ulkona liikuttaessa.

Osa kertoi joutuneensa pohtimaan turvallisuuttaan tai muuttamaan liikumistaan julkisissa tiloissa. Yksi haastateltavista kertoi tilanteesta, jossa nuoret pojat sylkivät häntä kohti, kun hän liikkui julkisella paikalla. Tilanteessa ei ollut muita ihmisiä läsnä, ja haastateltava tulkitsi aggression perustuneen hänen ihonväriinsä.

Samaan aikaan monet suhteuttivat kokemuksiaan muihin maihin, joissa olivat eläneet. Suomea pidettiin joiltakin osin turvallisempana tai vähemmän avoimen rasistisena ympäristönä, vaikka haastateltavat tunnistivat myös täällä rasismia ja ulkopuolisuutta tuottavia rakenteita ja käytäntöjä.

Afrikkalaistaustainen haastateltava kertoi kokeneensa vaikeaksi sen, että rasismikokemuksista puhuminen johti usein puolustautumiseen tai kyseenalaistamiseen. Hänen tarkoituksenaan ei ollut syyllistää ketään vaan tehdä omia kokemuksiaan näkyviksi ja jaettaviksi. Haastateltavan mukaan avoimen rasismin kokemukset tapahtuivat tyypillisesti arkisissa tilanteissa ilman todistajia, minkä vuoksi monet vaikenivat niistä. Tällöin muiden oli vaikeaa tunnistaa ilmiötä tai ymmärtää sen vaikutuksia:

Jos rasismista ei puhuta, miten voisimme koskaan tehdä sille mitään? En syytä ketään, kerron vain kokemuksestani, miltä tuntuu.

Eräs haastateltava kuvasi, kuinka hänen kokemuksensa rasismista Suomessa olivat muuttuneet ajan myötä. Hänen mukaansa ulkonäkö osittain suojasi häntä alkuvaiheessa rasismilta, sillä ihmiset tulkitsivat hänen etnisyytensä väärin ja sijoittivat hänet hyväksytympiin ryhmiin. Myöhemmin tilanne muuttui, kun hän tuli tunnetummaksi julkisuudessa. Haastateltava arvioi, että suhtautumisen muutokseen on vaikuttanut myös yhteiskunnallisen tilanteen kiristyminen ja polarisoituminen.

Ulkonäköni tekee minusta näkyvän, ja pitkään siitä oli jopa hyötyä. Kun muutin Suomeen, ihmiset eivät oikein osanneet määritellä, mistä olen kotoisin. ... Nyt tuntuu kuitenkin siltä, että tilanne on muuttunut. Viimeisen vuoden aikana ihmiset ovat huudelleet minulle kadulla, ja jouduin hiljattain hyökkäyksen kohteeksi metrossa. Siitä tulee tunne, ettei ole turvallista.

Eriarvoisuuden risteävät muodot

Ulkomaalaistaustaisuuden merkitys suomalaisella taidekentällä ei muodostu irrallaan muista yhteiskunnallisista asemista. Haastatteluissa erilaiset vähemmistöasemat ja erot – kuten ihonväri, sukupuoli, kieli, uskonto, seksuaalinen suuntautuminen, vammaisuus ja kansallinen tausta – kietoutuivat toisiinsa ja vaikuttivat siihen, millaisena haastateltavien asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja taidekentällä näyttäytyi ja millaisia syrjinnän kokemuksia he olivat kohdanneet.

Osa haastateltavista ei kokenut kuuluvansa mihinkään vähemmistöön tai pitänyt vähemmistöasemaansa merkityksellisenä taidekentällä. Toiset taas kuvasivat olevansa vähemmistöasemassa ”kaikkialla”. Erityisesti ei-valkoiset haastateltavat kuvasivat näkyvämpää toiseuttamista ja jatkuvaa tarvetta perustella paikkaansa sekä suomalaisessa yhteiskunnassa että taide-elämässä (vrt. Tica, 2025). Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kokemuksissa heijastuu pitkälti vastaava etnisyyksien hierarkia kuin muuallakin suomalaisessa yhteiskunnassa: länsimaalaistaustaisiin suhtaudutaan keskimäärin myönteisemmin kuin esimerkiksi Afrikasta tai Lähi-idästä lähtöisin oleviin (ks. Jaakkola, 2009).

Erialaisten tekijöiden vaikutukset eivät kuitenkaan olleet aineistossa yksiselitteisiä. Valkoisuus, länsimainen tausta, hyvä kielitaito tai korkea koulutus saattoivat suojata syrjinnältä, kun taas toisissa tilanteissa esimerkiksi ihonvärin, taustamaan, nimen ja uskonnon yhteen kietoutuminen lisäsi syrjinnän riskiä. Näin samat taustatekijät eivät tuottaneet kaikille samanlaisia kokemuksia, vaan niiden merkitys rakentui tapauskohtaisesti ja suhteessa toisiinsa.

Myös sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen ja uskonnon koettiin vaikuttavan siihen, millaisia tilanteita haastateltavat kohtasivat. Eräs haastateltava kuvasi, kuinka ulkomaalaistaustaisuus tuli erityisen näkyväksi queer-yhteisössä, joka koostui suurelta osin muualta tulleista: ”queer-yhteisössä tunnen ehkä voimakkaimmin myös sen, että olen ulkomaalainen”. Toisessa tapauksessa etninen tausta, sukupuoli ja ulkomaalaistausta kietoutuivat yhteen niin, että haastateltavan kokemuksen mukaan samasta ei-eurooppalaisesta taustasta tulevat miehet saivat helpommin tukea kuin hän naisena.

Eräs haastateltava kertoi kohdanneensa jo opintojensa aikana lähtömaasaan vammaisuuteen liittyviä ennakkoluuloja. Haastateltavan mukaan opettajat ja muut auktoriteettiasemassa olevat henkilöt kyseenalaistivat hänen mahdollisuutensa rakentaa uraa esittävänä taiteilijana. Häntä kehoitettiin harkitsevan ammattiaan uudelleen, koska ”hänen kaltaistensa ihmisten ei pitäisi päästä näyttämölle”. Myöhemmin haastateltava opiskeli ja työskenteli useissa eri maissa. Siinä

missä lähtömaassa korostuivat vammaisuuteen liittyvät ennakkoluulot, myöhemmissä kansainvälisissä opiskelu- ja työympäristöissä hän kohtasi sen lisäksi kansalliseen ja etniseen taustaansa liittyvää syrjintää.

Suomessa haastateltava kertoi löytäneensä ympäristön, jossa hän koki voivansa keskittyä taiteelliseen työskentelyyn ja jatko-opintoihin omana itsenään. Erityisesti opiskeluympäristöään hän luonnehti paikaksi, jossa sen enempää omaa ulkonäköä kuin ilmaisua ei tarvinnut mukauttaa. Hän oli kuitenkin tietoinen siitä, että ympäristö oli poikkeuksellinen ”kupla” suomalaisessa yhteiskunnassa. Taidekentän ulkopuolella hän oli kohdannut taiteelliseen työhönsä liittyvää vihapuhetta sekä vammaisuutensa että ulkomaalaistaustansa takia.

Tulevaisuuden näkymät

Haastateltujen ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden näkemykset tulevaisuudesta ovat karun realistisia mutta myös toiveikkaita. Taidealan taloudelliset haasteet, julkisen rahoituksen leikkaukset, kiristynyt poliittinen ilmapiiri ja yhteiskunnallinen epävarmuus herättävät huolta. Samaan aikaan moni näkee suomalaisella taidekentällä myös myönteisiä kehityssuuntia. Tulevaisuuteen liittyvät toiveet kohdistuvat ennen kaikkea avoimempaan ja monimuotoisempaan taidekenttään, uudenlaisiin yhteistyön muotoihin sekä siihen, että yhä useammalla olisi mahdollisuus osallistua taiteeseen ja tulla siinä näkyväksi.

Turvattomuus ja epävarmuus

Moni haastateltava koki yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttuneen viime vuosina aiempaa turvattommaksi. Huolta herättivät julkisen rahoituksen leikkaukset, maahanmuuttoa ja vähemmistöjä koskevan keskustelun kärjistyminen sekä kulttuurialan aseman heikentyminen. Erityisesti pelättiin, että säästötoimet kohdistuvat ensimmäisenä taidekentällä jo valmiiksi marginaalisessa asemassa oleviin taiteilijoihin.

Usea haastateltava kertoi myös viimeaikaisista turvattomuuden kokemuksista. Osa liitti ne Suomen muuttuneeseen geopolittiseen tilanteeseen Venäjän hyökkäyssodan Ukrainaan alettua. Eräs pitkään Suomessa asunut haastateltava kertoi sodan muuttaneen hänen käsitystään tulevaisuudesta: tähän saakka pysyvä elämä Suomessa oli tuntunut itsestään selvältä, mutta ensimmäistä kertaa mahdollisuus joutua muuttamaan uudelleen oli noussut mieleen.

Monille turvattomuuden tunne liittyi toimeentuloon, yhteiskunnalliseen ilmapiiriin ja omaan asemaan. Erityisesti rodullistetut haastateltavat sekä muihin vähemmistöihin kuuluvat taiteilijat arvioivat poliittisen keskustelun muuttuneen aiempaa vihamielisemmäksi. Usealla oli lapsia, ja huoli ulottui myös heidän tulevaisuuteensa Suomessa.

Kun sanot, ettet tunne oloasi enää yhtä turvallisesti Suomessa, tarkoitatko taloudellista turvallisuutta vai jotain muuta?

Kaikkea sitä. Hallitus tuntuu ruokkivan ihmisten mielissä vihaa homoseksuaaleja, muslimeja, taiteilijoita ja kulttuurialan ihmisiä kohtaan - kaikkea sitä, mitä itse olen

ja teen. Tuntuu kuin olisin jatkuvasti väärällä puolella. Totta kai se saa olon jatkuvasti varuilleen.

Kaikki eivät kuitenkaan tulkinneet kehitystä yksinomaan kielteiseksi. Aasiasta lähtöisin oleva haastateltava arvioi, että vaikka rasismi ja ennakkoluulot ovat voimistuneet, niistä keskustellaan aiempaa avoimemmin. Näin on tehty näkyväksi sellaisia asenteita ja tiedostamattomia ennakkoluuloja, jotka aiemmin jäivät piiloon. Haastateltavan mukaan parhaimmillaan keskustelu voi lisätä ihmisten valmiutta tunnistaa omia toimintatapojaan ja muuttaa niitä.

Pitkään Suomessa asunut haastateltava suhteutti Suomen tilanteen kansainväliseen kehitykseen. Hänen mukaansa kulttuurirahoituksen leikkaukset ja poliittisen ilmapiirin kiristyminen eivät ole vain suomalainen ilmiö vaan osa laajempaa kansainvälistä kehitystä. Samalla hän korosti, että Suomi on moniin muihin maihin verrattuna edelleen vakaa yhteiskunta, joka on onnistunut kohtaamaan myös viime vuosien geopolittiset kriisit verrattain hyvin.

Oman tulevaisuuden rakentaminen

Yhteiskunnallisesta epävarmuudesta huolimatta moni haastateltava koki oman asemansa Suomessa aiempaa vakaammaksi. Työura oli vakiintunut, suomen kielen taito vahvistunut, verkostot laajentuneet ja oma paikka suomalaisella taidekentällä vähitellen löytynyt. Samalla sitoutuminen Suomeen oli monella vahvistunut.

Henkilökohtaisina tulevaisuuden tavoitteina haastateltavat mainitsivat taiteellisen työn jatkamisen ja taloudellisen aseman parantamisen. He toivoivat myös pääsevänsä esiin paitsi kansallisissa taidelaitoksissa, kuten Kiasmassa ja Kansallisteatterissa, myös eri puolilla maata. Kansainvälinen toiminta ja ulkomaille suuntautuva työskentely korostui etenkin lapsena tai kouluikäisenä Suomeen muuttaneiden tulevaisuuspuheissa.

Haastatellut eivät kuitenkaan muodosta yhtenäistä ryhmää. Useiden lähtömaassa jatkuu sota tai poliittinen kriisi, mikä vaikeuttaa tulevaisuuden suunnittelua riippumatta siitä, kuinka vakiintunutta elämä Suomessa on ehtinyt olla. Sotaa ja poliittisia kriisejä paenneille tulevaisuus voi näyttäytyä pikemminkin menetettynä:

Minun kaltaisilla ihmisillä, joiden elämä on muuttunut dramaattisesti [sodan takia], on jotain yhteistä. Me emme näe tulevaisuutta. Meillä oli ennen ajatus tulevai-

suudesta, eikä ole niin helppoa vaihtaa omia ajatuksia siitä nykyiseen todellisuuteen. Mielestäni se on olennaista ymmärtää, jotta voi ymmärtää kaltaisiani ihmisiä. En osaa vastata, jos minulta kysytään, mitä teen tai haluaisin tehdä kahden tai kolmen vuoden kuluttua. Voin vain tehdä töitä nyt, pitää perheeni koossa ja turvassa, ansaita rahaa. Se on voimakas tunne, joka voi masentaa paljon – koska jos tulevaisuutta ei ole, miksi täytyisi herätä aamulla.

Taidekentän kehitys

Haastateltavat arvioivat suomalaisen taidekentän kehittyneen viime vuosina aiempaa avoimemmaksi ja monimuotoisemmaksi. Eri taiteenalojen väliset rajat ovat madaltuneet, poikkitaiteellinen yhteistyö on lisääntynyt ja yleisöjen osallistuminen saanut uusia muotoja. Tämä on avannut tilaa uudentilaisille työskentelytavoille ja ollut luontevaa erityisesti monialaisesti työskenteleville taiteilijoille.

Myös kulttuurinen moninaisuus tunnustetaan taidekentällä aiempaa paremmin. Vaikka sitä käsitellään edelleen usein erillisten hankkeiden kautta, käytännöt ovat vähitellen muuttuneet. Taidelaitokset käyvät aiempaa enemmän keskustelua aiheesta, eri taustoista tulevia taiteilijoita työskentelee näkyvämmässä tehtävissä ja esimerkiksi apurahahakemusten ohjeita ja lomakkeita on alettu tarjota myös englanniksi.

Haastateltavat katsoivat, että kehitys on seurausta pitkäjänteisestä työstä. Kulttuurisen moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi ovat toimineet niin taiteilijat, taidelaitokset, järjestöt kuin rahoittajatkin. Erityisen usein mainittiin Koneen Säätiö, jonka rahoituksen arvioitiin mahdollistaneen uusien toimijoiden, alustojen ja näkökulmien pääsyn suomalaiselle taidekentälle.

Uusea haastateltava korosti myös dialogin ja kollegiaalisen tuen merkitystä omalla urallaan. Taiteilijayhteisö, siihen kuuluminen ja saatu tuki olivat useammalla syitä toimia taiteilijana juuri Suomessa. Mahdollisuudet tulla kuulluksi, jakaa kokemuksia ja osallistua yhteiseen keskusteluun nähtiin tärkeinä sekä yksittäisten taiteilijoiden että koko taidekentän uudistumisen kannalta. Esimerkkeinä mainittiin Kuvien¹⁵ ja Globe Art Pointin järjestämät keskustelutilaisuudet, jotka

¹⁵ Dialogit on toteutettu osana Kuvien (aik. Taiken) projektia Verbaalisen paradigman muutos: kulttuurinen moninaisuus, yhdenvertaisuus ja antirasismi. Projekti on aloitettu vuonna 2021 ja jatkuu vuoden 2027 loppuun. Ks. <https://www.taike.fi/fi/projektit/verbaalisen-paradigman-muutos-kulttuurinen-moninaisuus-yhdenvertaisuus-ja-antirasismi> (haettu 29.9.2026).

ovat koonneet ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita vaihtamaan kokemuksiaan ja näkemyksiään.

Haastatteluista nousi esiin toiveikkuus siitä, että tulevaisuudessa myös Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten ja rodullistettujen taiteilijoiden määrä kasvaa taidekentällä ja he pääsevät esille aiempaa moninaisemmissa asemissa ja rooleissa. Samaan aikaan haastateltuja pohditutti Suomen ulkopuolelta tulevien taiteilijoiden ja taideopiskelijoiden asema. Maahanmuuttolinjauksiin tehdyt tiukennukset ja opintojen lukukausimaksut EU-alueen ulkopuolelta tuleville vaikuttavat suoraan taiteilijoiden toimintamahdollisuuksiin ja asettavat taiteilijoita eriarvoiseen asemaan kansalaisuuden perusteella. Lisäksi rahoitusleikkaukset ovat taideoppilaitoksen opiskelijavalintaan osallistuneen haastateltavan mukaan vaikuttaneet mahdollisuuksiin tukea kansainvälisiä opiskelijoita taloudellisesti. Kokonaisuudessaan tilanne voi vinouttaa sitä, kenellä tulevaisuudessa on mahdollisuus tulla luomaan Suomeen uraa taiteilijana.

Sitoutuminen ja toimijuus

Haastattelujen perusteella tulevaisuuden toiveikkuus ei perustu niinkään odotukseen yhteiskunnallisen tilanteen nopeasta paranemisesta vaan taiteilijoiden omaan toimijuuteen. Moni haastateltava oli vahvasti sitoutunut suomalaiseen taidekenttään ja halusi olla mukana rakentamassa ja uudistamassa sitä aiempaa avoimemmaksi ja monimuotoisemmaksi. Tämä näkyi aktiivisena toimintana erilaisissa verkostoissa, yhteisöissä sekä luottamus- ja päätöksentekokelemissä.

Kansainvälisyys ei useimmille merkinnyt vaihtoehtoa suomalaiselle taidekentälle vaan sen rinnalla rakentuvaa toimintaympäristöä. Haastateltavat halusivat ylläpitää kansainvälisiä yhteyksiään, mutta samalla olla näkyvästi mukana suomalaisessa taide-elämässä ja osallistua sen kehittämiseen. Monelle mahdollisuus toimia samanaikaisesti kansainvälisissä verkostoissa ja rakentaa omaa paikkaansa Suomessa näyttäytyi keskeisenä tulevaisuuden voimavarana.

Johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden työuria, toimintaedellytyksiä ja asemaa Suomessa. Intersektionaalinen näkökulma osoittautui perustelluksi: haastatteluissa ulkomaalaistaustan merkitys kietoutui niin kieleen, ihonväriin, maahanmuuton syihin, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, taiteenalaan, uravaiheeseen kuin Suomessa vietettyyn aikaan. Samakin ulkomaalaistausta sai erilaisia merkityksiä eri elämäntilanteissa ja institutionaalisissa yhteyksissä.

Samalla tutkimus osoittaa, ettei ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden asemaa voida ymmärtää pelkästään syrjinnän tai rasismien näkökulmasta. Haastatteluissa nousi esiin onnistuneita urapolkuja, vahvaa sitoutumista suomalaiseen taidekenttään ja kokemuksia siitä, että taideala on viime vuosikymmeninä muuttunut aiempaa avoimemmaksi ja monimuotoisemmaksi. Taiteilijoiden asema rakentui pikemminkin monien toisiinsa kietoutuvien tekijöiden risteyksissä kuin yksittäisten mekanismien kautta.

Monet ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kohtaamat haasteet ovat samoja kuin taidekentällä yleisesti, ja ne liittyvät muun muassa rahoituksen niukkuuteen ja kovaan kilpailuun. Haastatteluista kuitenkin ilmenee, että kieleen, kansallisuuteen ja ihonväriin liittyvät tekijät voivat yhdessä muiden tekijöiden kanssa vaikuttaa esimerkiksi tiedonsaantiin, ammattitaidon tunnistamiseen ja työmahdollisuuksiin sekä lisätä kuormitusta taiteilijan työssä.

Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kertomuksissa oli monia yhtäläisyyksiä muun maahanmuuttotutkimuksen havaintojen kanssa (ks. esim. Saukkonen & Tanska, 2024). Taiteilijan ammatin erityispiirteet voivat kuitenkin aiheuttaa ristiriitoja maahanmuuttoon liittyvien ja muiden viranomaisjärjestelmien kanssa. Yhtäältä taiteilijat ovat korkeasti koulutettuja erityisasiantuntijoita, toisaalta taiteilijan ammatille ominaiset epävarmat ja vaihtelevat tulot sekä epätyypilliset työn muodot sopivat huonosti järjestelmien kategorioihin ja edellytyksiin.

Kuuluminen rakentuu vähitellen mutta sitä myös horjutetaan

Yksi tutkimuksen keskeisistä havainnoista on, että kuuluminen suomalaiselle taidekentälle rakentuu vähitellen työn, verkostojen, luottamuksen ja tunnustuksen kautta. Haastateltavien kokemuksissa kuuluminen ei tarkoittanut ainoastaan

mahdollisuutta tehdä taidetta Suomessa vaan myös kokemusta siitä, että oma osaaminen tunnustetaan, oma ääni tulee kuulluksi ja oma paikka taidekentällä hyväksytään.

Kuuluminen ei kuitenkaan näyttäytynyt pysyvänä tai kerran saavutettuna asemana. Vahvaakin kuulumisen tunnetta saattoivat horjuttaa tilanteet, joissa haastateltavan suomalaisuus, asema ja ammattitaito taiteilijana tai oikeus määritellä itse oma paikkansa asetettiin kyseenalaiseksi. Kuuluminen rakentui siten sekä omasta kiinnostumisesta että siitä, tunnistivatko ja hyväksyivätkö muut tämän kuulumisen (vrt. Yuval-Davis, 2006).

Luottamus, verkostot ja hiljainen tieto määrittävät mahdollisuuksia

Haastatteluissa korostui epämuodollisten verkostojen, hiljaisen tiedon ja keskinäisen luottamuksen merkitys. Erityisesti jo uransa aloittaneina Suomeen muuttaneiden kokemukset tekivät näkyväksi sen, kuinka suuri osa tiedosta ja mahdollisuuksista välittyy epävirallisten suhteiden kautta. Aiempi koulutus, meriitti tai kansainvälinen ura eivät automaattisesti siirry osaksi suomalaista järjestelmää, vaan asema joudutaan rakentamaan pitkälti uudelleen. Ammatilliset mahdollisuudet rakentuvat pitkälti sen varaan, että muut toimijat tuntevat taiteilijan työn ja luottavat hänen osaamiseensa.

Monet tässä tutkimuksessa esiin nousseista ongelmista – kuten verkostoihin pääsyn vaikeudet, kieleen liittyvät esteet ja ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden käsitteleminen yhtenäisenä ryhmänä – tunnustettiin jo Karhusen (2013) tutkimuksessa. Osa niistä liittyy kilpailullisten ammattikenttien toimintatapoihin yleisemmin, osa uuteen maahan ja ammatilliseen ympäristöön asettumiseen ja osa suomalaisen taidekentän erityisiin rakenteisiin ja käytäntöihin. Osittain kyse on myös asenteista ja kyvyttömyydestä tunnistaa syrjiviä ja toiseuttavia käytäntöjä.

Ylirajainen toimijuus kohtaa kansallisesti rakentuneen järjestelmän

Monet haastateltavat toimivat samanaikaisesti paikallisilla, valtakunnallisilla ja ylirajaisilla taidekentillä. He ylläpitivät yhteyksiä useisiin maihin ja toivat uusia verkostoja sekä toimintatapoja Suomeen. Suomessa heidän oli navigoitava taide-

järjestelmän kansallisesti rakentuneissa käytännöissä. Tämä näkyi muun muassa kielivalinnoissa sekä taiteilijajärjestöjen, apurahajärjestelmän ja muiden instituutioiden rakenteissa, toimintatavoissa ja perinteissä. Ne saattoivat edellyttää sellaisten käytäntöjen ja normien tuntemusta, jota muualta Suomeen tulleilla ei ennestään ollut ja jonka omaksumisessa epämuodollisiin verkostoihin pääsy oli tärkeää. Osa haastateltavista koki suomalaisen taidekentän vaikeasti lähestyttäväksi tai jopa ulossulkeväksi muualta tulleille.

Taiteilijat eivät vain sopeudu vaan myös uudistavat taidekenttää

Haastateltavien toimijuus ei rajoittunut oman aseman rakentamiseen suomalaisella taidekentällä. He osallistuivat aktiivisesti suomalaisen taidekentän kehittämiseen taiteilijoina, opettajina, kuraattoreina, luottamushenkilöinä, järjestötoimijoina ja uusien yhteisöjen rakentajina. Myös osallistumisen tavat vaihtelivat: osa vaikutti taidepolitiikassa ja instituutioissa, osa rakensi uusia verkostoja ja yhteisöjä tai kehitti uusia taiteellisia toimintatapoja. Monelle tavoitteena ei ollut ainoastaan löytää oma paikka suomalaisella taidekentällä vaan myös tehdä siitä toimintatavoiltaan ja sisällöltään avoimempi, toimivampi ja monimuotoisempi.

Taiteilijavetoiset verkostot rakentavat uusia yhteyksiä

Haastateltavien toimijuus näkyi myös viime vuosina syntyneissä taiteilijavetoisissa yhteisöissä, alustoissa ja verkostoissa. Ne eivät näyttäytyneet pelkästään ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden rinnakkaisina rakenteina vaan uusina yhteistyön ja taidepoliittisen vaikuttamisen muotoina. Verkostot kokosivat yhteen eri taustoista tulevia taiteilijoita, taideinstituutioita, tutkijoita, rahoittajia ja muita alan toimijoita sekä rakensivat uusia ylirajaisia yhteyksiä suomalaisen taidekentän ja kansainvälisten verkostojen välille. Samalla ne haastoivat vakiintuneita toimintatapoja ja toivat suomalaiselle taidekentälle uusia näkökulmia, toimijoita ja yhteistyön muotoja.

Erilaiset kokemukset valaisevat suomalaista taidejärjestelmää

Tutkimuksen merkitys ei rajoitu vain ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden aseman tarkasteluun. Haastattelut tekevät näkyväksi myös sellaisia suomalaisen taidejärjestelmän toimintatapoja, kirjoittamattomia sääntöjä ja institutionaalisia oletuksia, jotka voivat jäädä huomaamatta niiden keskellä kasvaneille. Verkostojen merkitys, hiljaisen tiedon varaan rakentuvat käytännöt, institutionaalinen tunnustaminen ja monet muut taidekentän toimintalogiikat nousevat esiin erityisen selvästi niiden kokemuksissa, jotka ovat joutuneet tietoisesti opettelemaan taidekentällä toimimisen tapoja sen sijaan, että ne olisivat vähitellen sisäistyneet osana kentällä kasvamista. Vaikka osa havaituista mekanismeista liittyy nimenomaan ulkomaalaistaustaan tai Suomeen muuttamiseen, osa näyttää liittyvän laajemmin taidekentälle pääsyyn ja tunnustetun aseman saavuttamiseen.

Tästä näkökulmasta moninaisuus ei ole vain yhdenvertaisuutta edistävä taivoite vaan myös keino lisätä ymmärrystä taidejärjestelmästä ja sen kehittämistarpeista. Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kokemukset eivät siten kerro ainoastaan yhden ryhmän asemasta suomalaisella taidekentällä. Ne auttavat ymmärtämään myös sitä, millaisille oletuksille suomalainen taidejärjestelmä rakentuu ja miten sitä voidaan kehittää avoimemmaksi, saavutettavammaksi ja paremmin erilaisia taiteilijoita tunnistavaksi.

LÄHTEET

Aarninsalo, H. (2026). *"Kun saavut Suomeen, astut pimeään huoneeseen" – Suomessa maanpaossa elävien toimittajien tuen tarpeet. Selvitys Suomessa maanpaossa olevien toimittajien tilanteesta. Viestintä ja kehitys -säätiö.*
<https://vikes.fi/toimittajatmaanpaossa>

Abbing, H. (2002). *Why are artists poor? The exceptional economy of the arts.* Amsterdam University Press.

Ahmad, A. (2020). When the name matters: An experimental investigation of ethnic discrimination in the Finnish labor market. *Sociological Inquiry*, 90(3), 468–496. <https://doi.org/10.1111/soin.12276>

Ahmad, A. (2025). *A Comparative Analysis of the Reception of Immigrants into Finnish Working Life in 2016 and 2024.* Ministry of Economic Affairs and Employment. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-785-4>

Ahmed, S. (2012). *On being included: Racism and diversity in institutional life.* Duke University Press.

Ahmed, S. (2021). *Complaint!.* Duke University Press.

Artists at Risk. (n.d.). *About.* Haettu 26.6.2026 osoitteesta
<https://artistsatrisk.org/about/>

Becker, H. S. (1982). *Art worlds.* University of California Press.

Bergsgard, N. A., & Vassenden, A. (2015). Outsiders? A sociological study of Norwegian artists with minority background. *International Journal of Cultural Policy*, 21(3), 309–325. <https://doi.org/10.1080/10286632.2014.920331>

Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power.* Harvard University Press.

Brook, O., O'Brien, D., & Taylor, M. (2020). *Culture is bad for you: Inequality in the cultural and creative industries.* Manchester University Press.

Brubaker, R. (2013). *Etnisyys ilman ryhmiä*. Suom. E. Vainikkala ja D. Kivinen. Vastapaino.

Caves, R. (2000). *Creative Industries: Contracts between Art and Commerce*. Harvard University Press.

Childress, C., Nayyar, J., & Gibson, I. (2023). Tokenism and Its Long-Term Consequences: Evidence from the Literary Field. *American Sociological Review*, 89(1), 31–59. <https://doi.org/10.1177/00031224231214288>

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167.

European Commission. (2021). *Guidance note on the collection and use of equality data based on racial or ethnic origin*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2838/06180>

Freemuse. (n.d.). *About us*. Haettu 26.6.2026 osoitteesta <https://www.freemuse.org/om>

Globe Art Point. (n.d.-a). *Access, Advocacy And Active Inclusion – Pathways to increasing Diversity in the Arts and Culture Field (AAA)*. Haettu 25.6.2026 osoitteesta <https://www.globeartpoint.fi/projects/gap-lab/previous-gap-lab-projects/access-advocacy-and-active-inclusion-pathways-to-increasing-diversity-in-the-arts-and-culture-field-aaa/>

Globe Art Point. (n.d.-b). *Globe Art Point*. Haettu 25.6.2026 osoitteesta <https://www.globeartpoint.fi/>

Grommé, F., & Scheel, S. (2020). Doing statistics, enacting the nation: The performative powers of categories. *Nations and Nationalism*, 26(4), 839–856. <https://doi.org/10.1111/nana.12618>

HE 28/2003 vp. (2003). *Hallituksen esitys Eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi*. <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2003/28>

HE 114/2022 vp. (2022). *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.*

<https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2022/114>

Hennekam, S., & Bennett, D. (2017). Sexual Harassment in the Creative Industries: Tolerance, Culture and the Need for Change. *Gender, Work & Organization*, 24(4), 417–434. <https://doi.org/10.1111/gwao.12176>

Hill Collins, P., & Bilge, S. (2016). *Intersectionality*. Polity Press.

Hirvi-Ijäs, M., Renko, V., Lahtinen, E., Sokka, S., Jakonen, O., & Kurlin Niiniaho, A. (2021). *Taiteilijana Suomessa -tutkimus: Lähestymistapojen ja metodologioiden pohdintaa*. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

<https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/tyopaperit/taiteilijana-suomessa-tutkimus>

Hirvi-Ijäs, M., Renko, V., Leppänen, A., Lahtinen, E., & Sokka, S. (2023). *Taiteilijana Suomessa: Ammattitaiteilijat Suomessa vuonna 2019*. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

<https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/taiteilijana-suomessa-ammattitaiteilijat-suomessa-vuonna-2019>

Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.

Jaakkola, M. (2009). *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007*. Helsingin kaupungin tietokeskus.

Johansson, J., Tienari, J., & Wickström, A. (2023). The power and burden of representing diversity in a performing arts organization: A recognition-based approach. *Gender, Work & Organization*, 30(6), 2014–2032.

<https://doi.org/10.1111/gwao.13040>

Kallio-Tavin, M., & Tavin, K. (2018). Representations of whiteness in Finnish visual culture. Teoksessa A. M. Kraehe, R. Gaztambide-Fernández & B. S. Carpenter II (toim.), *The Palgrave handbook of race and the arts in education* (s. 69–84). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65256-6_4

Karhunen, P. (2013). *Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä*. Taiteen edistämiskeskus. <https://www.taike.fi/fi/file-download/download/public/217>

Karttunen, S. (2009). *"Kun lumipallo lähtee pyörimään": Nuorten kuvataiteilijoiden kansainvälistyminen 2000-luvun alussa*. Taiteen keskustoimikunta.

Karttunen, S., Lahtinen, E., Valkama, H. & Leppänen, A. (2023). *Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat Suomessa. Moninaisuusraportti 2023*. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Karttunen, S., Ruusuvirta, M., Kanerva, A., & Lahtinen, E. (2026, 23. huhtikuuta). *Mitä tilastot kertovat ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista Suomessa? Moninaisuusraportti 2025 – tilasto-osio*. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
<https://www.cupore.fi/uutishuone/mita-tilastot-kertovat-ulkomaalaistaustaisista-taiteilijoista-suomessa-moninaisuusraportti-2025-tilasto-osio/>

Koneen Säätiö. (n.d.). *Säätiön arvot ja painopisteet yleisessä haussa*.
<https://koneensaatio.fi/apurahat/apurahanhakijalle/mihin-koneen-saatiomyontaa-rahoitusta/>

Lahtinen, E. (2021). Cultural diversity in Finland: Opening up the field for foreign-born artists. *European Journal of Cultural Management and Policy*, 11(2), 20–33.

Lahtinen, E., Mäenpää, M., Karri, S., & Kurlin Niiniaho, A. (2020). *Avaus. Ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa*. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
<https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/avaus>

Lahtinen, E., Ruusuvirta, M., Kautio, T., Rensujeff, K., & Leppänen, A. (2025). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2024: Taiteilijoiden työn rahoitus ja tuki*. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
<https://www.cupore.fi/julkaisut/taiteen-ja-kulttuurin-barometri-2024/>

Maahanmuuttovirasto. (n.d.). *Work in the field of culture or arts*.
<https://migri.fi/en/work-in-the-field-of-culture-or-arts>

McRobbie, A. (2016). *Be Creative: Making a Living in the New Culture Industries*. Polity Press.

Menger, P.-M. (1999). Artistic Labor Markets and Careers. *Annual Review of Sociology*, 25, 541–574. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.25.1.541>

Nieminen, J. (2013). Etnisyystiedon merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä. *Hyvinvointikatsaus*, 3/2013. https://stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_003.html?s=0

Näre, L. (2018). Rajat, siirtolaisuus ja epävirallinen muuttoliike. *Sosiologia*, 55(4), 327–333. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124365>

Näyttelijäliitto. (2022). *Etninen ja kulttuurinen yhdenvertaisuus näyttelijäntyössä Suomessa*. <https://www.nayttelijaliitto.fi/palkat-ja-sopimukset/tyosuojelu/yhdenvertaisuus/>

Oikeusministeriö. (n.d.). *Sanasto*. Yhdenvertaisuus.fi. Haettu 26.6.2026 osoitteesta <https://yhdenvertaisuus.fi/>

O'Neill, P. (2021). Institutional Thinking and Curating as a Parahost. Teoksessa L. Kantonen & S. Karttunen (toim.), *Yhteisötaiteen etiikka. Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle* (s. 243–251). Kokos 10. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.

O'Neill, P. (2025). *Beyond Caring: Para-Hosting as Curatorial Escape*. Floating Opera Press.

Opetushallitus. (n.d.). *Käsitteet*. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kasitteet>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2021). *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi: Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-872-4>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2023). *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi: Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelma moninaisuuden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin alalla*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-928-8>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2026). *Kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanosuunnitelma*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2026:6. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/aa9e47a3-0349-4c49-9c18-e22a3a5a6bd4>

Pasila, S., & Karasvaara, M. (2025, 22. elokuuta). *Saavutettava rahoitushaku tukee taiteen kentän moniäänisyyttä*. Koneen Säätiö. <https://koneensaatio.fi/tarinat-ja-julkaisut/saavutettava-rahoitushaku-tukee-taiteen-kentan-moniaanisyytta/>

Ramstedt, A. (2024). *Classical music, misconduct, and gender: A feminist study on social imaginaries and women musicians' experiences of gender inequality in Finland* [Doctoral dissertation, University of Helsinki]. University of Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-84-0387-6>

Rastas, A., & Poelman, S. (2021). Suomalaisen sosiologian värisokea piste. *Sosiologia*, 58(1), 3–20.

Rensujeff, K. (2014). *Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Taiteen edistämiskeskus.

Roiha, T. (2016). *Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina vuosina 2011–2016 saapuneet taiteilijat*. Taiteen edistämiskeskus.

Rossi, L.-M. (2021). Intersektionaalisuus – kun sukupuoli ei riitä. *Niin & Näin*, 28(1), 74–75.

Ruusuvirta, M., Kanerva, A., Rensujeff, K. & Leppänen, A. (2024). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2023: Taiteilijan työn monet muodot*. Cuporen verkkojulkaisuja 78. Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/julkaisut/taiteilijan-tyon-monet-muodot/>

Ruusuvirta, M., Lahtinen, E., Leppänen, A., & Rensujeff, K. (2026). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2025: Taiteilijoiden kansainvälinen toiminta*. Cuporen verkkojulkaisuja 86. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
<https://www.cupore.fi/julkaisut/taiteen-ja-kulttuurin-barometri-2025/>

Saukkonen, P., & Tanska, T. (2024). *Suomeen muuttaneet pääkaupunkiseudulla MoniSuomi-tutkimuksen tulosten valossa* (Tutkimuksia 2024:2). Helsingin kaupunginkanslia.
https://www.hel.fi/static/kanslia/Kaupunkitieto/24_06_11_Tutkimuksia_2.pdf

Seye, E. (2016). Afrikkalaisten muusikoiden historia ja merkitys monikulttuurisessa Suomessa. *Musiikin suunta*, 1/2016.
<https://musiikinsuunta.fi/2016/1-2016-38-vuosikerta/afrikkalaisten-muusikoiden-historia-ja-merkitys-monikulttuurisessa-suomessa/>

Seye, E. (2020, June). Pioneers of African music in Finland, part 1: Envoys of Afro-pop. *Finnish Music Quarterly*. <https://www.fmq.fi/articles/pioneers-of-african-music-in-finland-part-1-envoys-of-afro-pop>

Sisäministeriö. (n.d.). *Pysyvän oleskeluluvan edellytysten tiukentaminen*. Luettu 26.6.2026 osoitteesta <https://intermin.fi/maahanmuutto/ho-uudistukset-maahanmuuttopolitiikka/pysyva-oleskelulupa>

Sholette, G. (2010). *Dark matter: Art and politics in the age of enterprise culture*. Pluto Press.

Sternfeld, N. (2018). *The radical democratic museum*. Sternberg Press.

Säävälä, M. (2020). Työtä, perhettä, turvaa – muuttajat ja Suomen väestöllinen tulevaisuus. Teoksessa T. Sorsa (toim.), *Kestävän väestönkehityksen Suomi* (s. 157–166). Väestöliitto.

Talaskivi, K. (2021). *Kieli-ideologia ja kirjailijakäsitys 2010-luvun Suomessa: Muunkielisten kirjailijoiden kokemuksia suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa* [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. JYU dissertations, 449.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8912-5>

Talaskivi, K. (2026, 27. maaliskuuta). Prekaarit korkeakoulutetut odottavat työttömyysturvajärjestelmältä johdonmukaisuutta ja avoimuutta. *Ilmiö*.

<https://ilmiomedia.fi/artikkelit/prekaarit-korkeakoulutetut-odottavat-tyottomyysturvajarjestelmalta-johdonmukaisuutta-ja-avoimuutta/>

Throsby, D., & Petetskaya, K. (2024). *Artists as Workers: An Economic Study of Professional Artists in Australia*. Creative Australia.

<https://creative.gov.au/research/artists-workers-economic-study-professional-artists-australia>

Tica, S. (2025). The art of navigating a white upper-class gaze: Exploring visible minorities' negotiations of belonging in the Norwegian cultural field. *Sociology*, 59(1), 72–88. <https://doi.org/10.1177/00380385241293291>

Tilastokeskus. (n.d.). *Ulkomaalaistaustainen*. Käsitteet.

<https://stat.fi/meta/kas/ulkomaalaistaus.html>

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uud. laitos). Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa*.

https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Tutkimustoimisto Vastakaiku. (2025). *Musiikkialan yhdenvertaisuusbarometri 2025: Raportti yhdenvertaisuuskyselyn tuloksista*. <https://www.teosto.fi/wp-content/uploads/2025/04/Musiikkialan-yhdenvertaisuusbarometri-2025.pdf>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2022). *Monimuotoisuudesta menestystä – tietoa ja työkaluja työnantajalle* (TEM oppaat ja muut julkaisut 2022:1).

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-720-5>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2025). *Kotoutumisen sanasto* (2. laitos; Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2025:11). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-857-8>

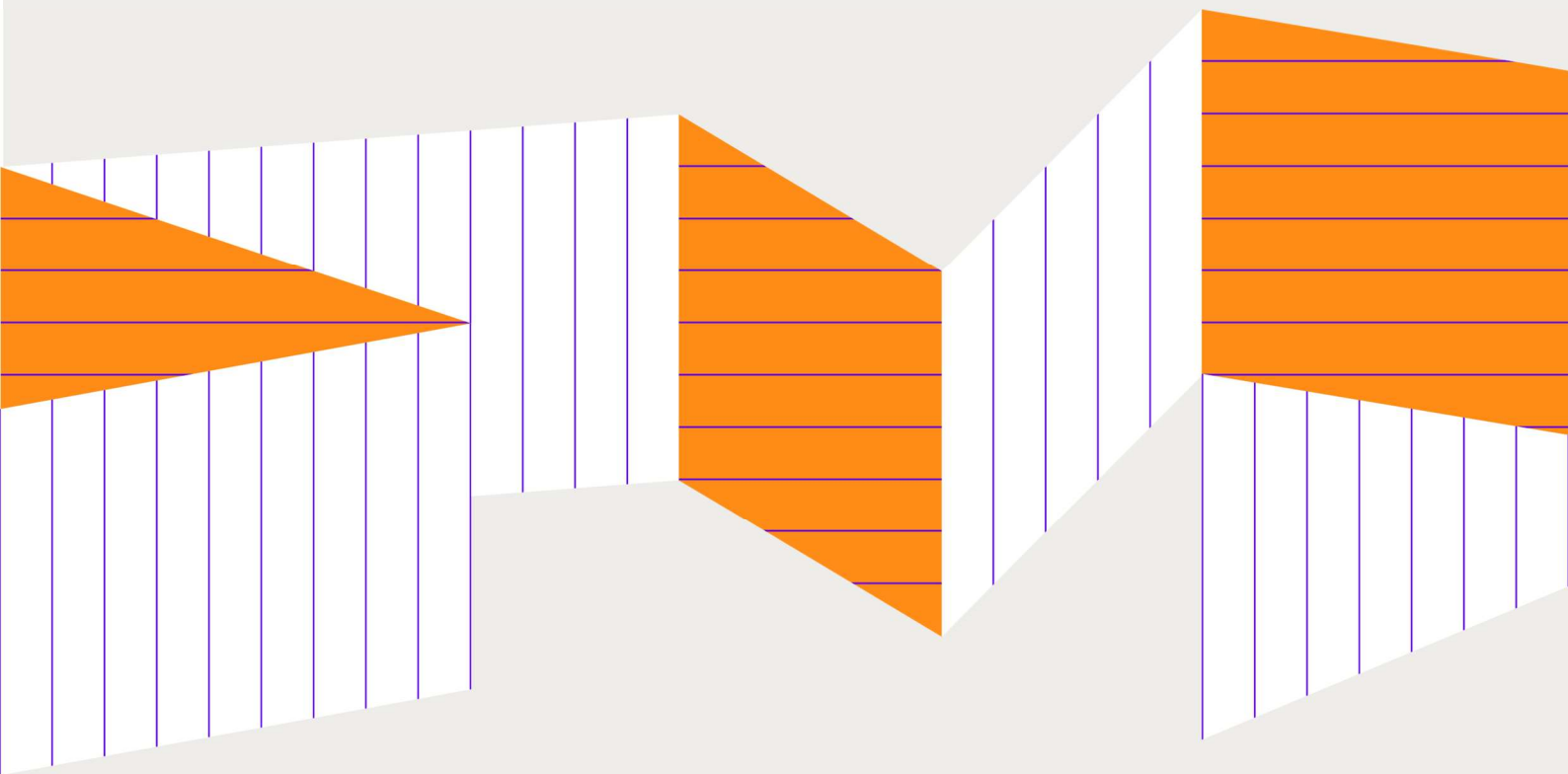
Valtioneuvosto. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023* (Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>

Valtioneuvosto. (2024). *Kulttuuripoliittinen selonteko* (Valtioneuvoston julkaisuja 2024:55). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-569-6>

Valtioneuvosto. (2026). *Tasa-arvosanasto* (Valtioneuvoston julkaisuja 2026:15; A.-M. Hietaharju, toim.). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-074-5>

Wojnicka, K., & Nowicka, M. (2024). Unveiling racism through qualitative research: The politics of interpretation. *Qualitative Research*, 24(5), 1142–1161. <https://doi.org/10.1177/14687941231216640>

Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice*, 40(3), 197–214.

CUPORE

Kulttuuripolitiikan
tutkimuskeskus

Käenkuja 3a A, 00500 Helsinki

info@cupore.fi

+358 10 200 9200

Y-tunnus: 1771249-3